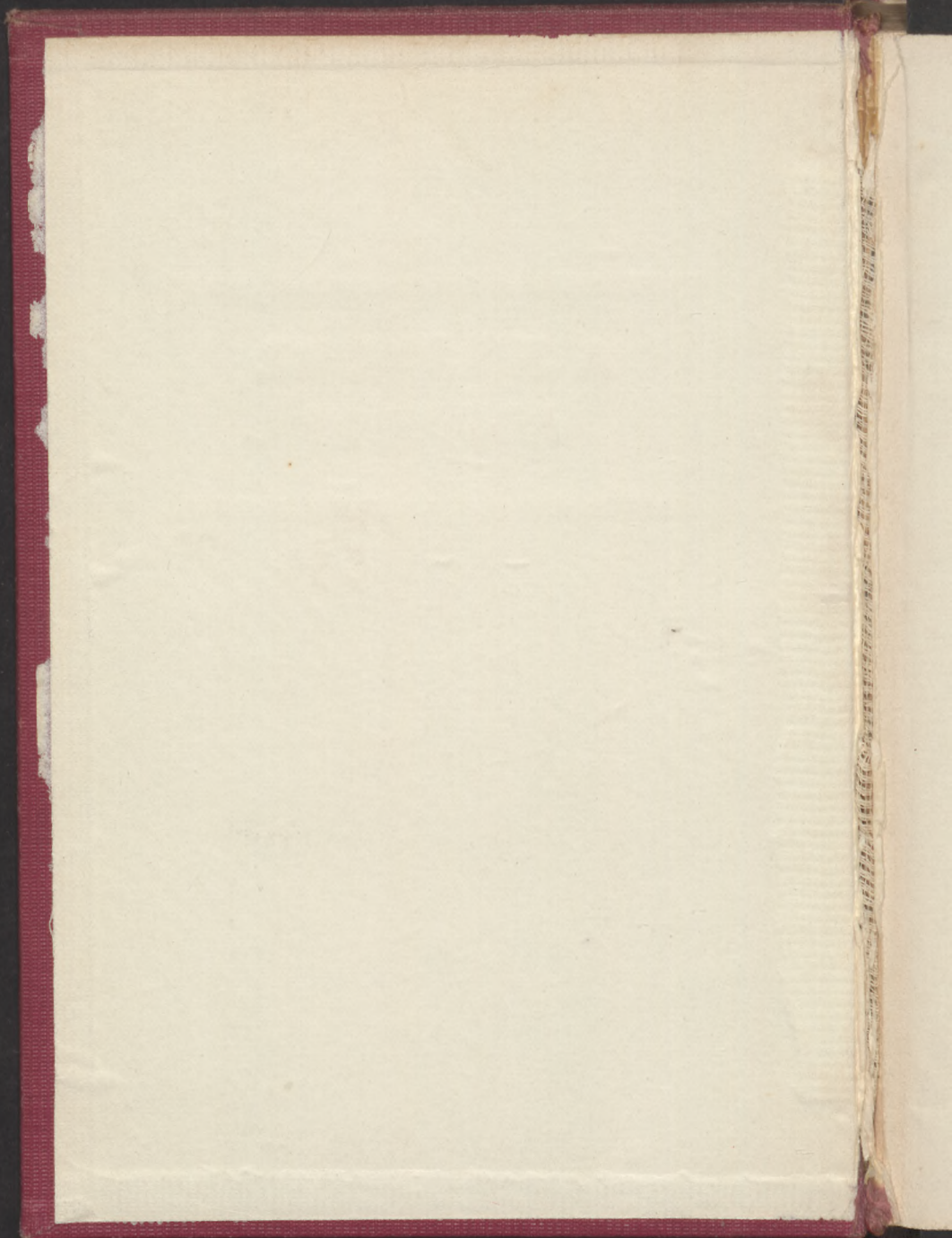
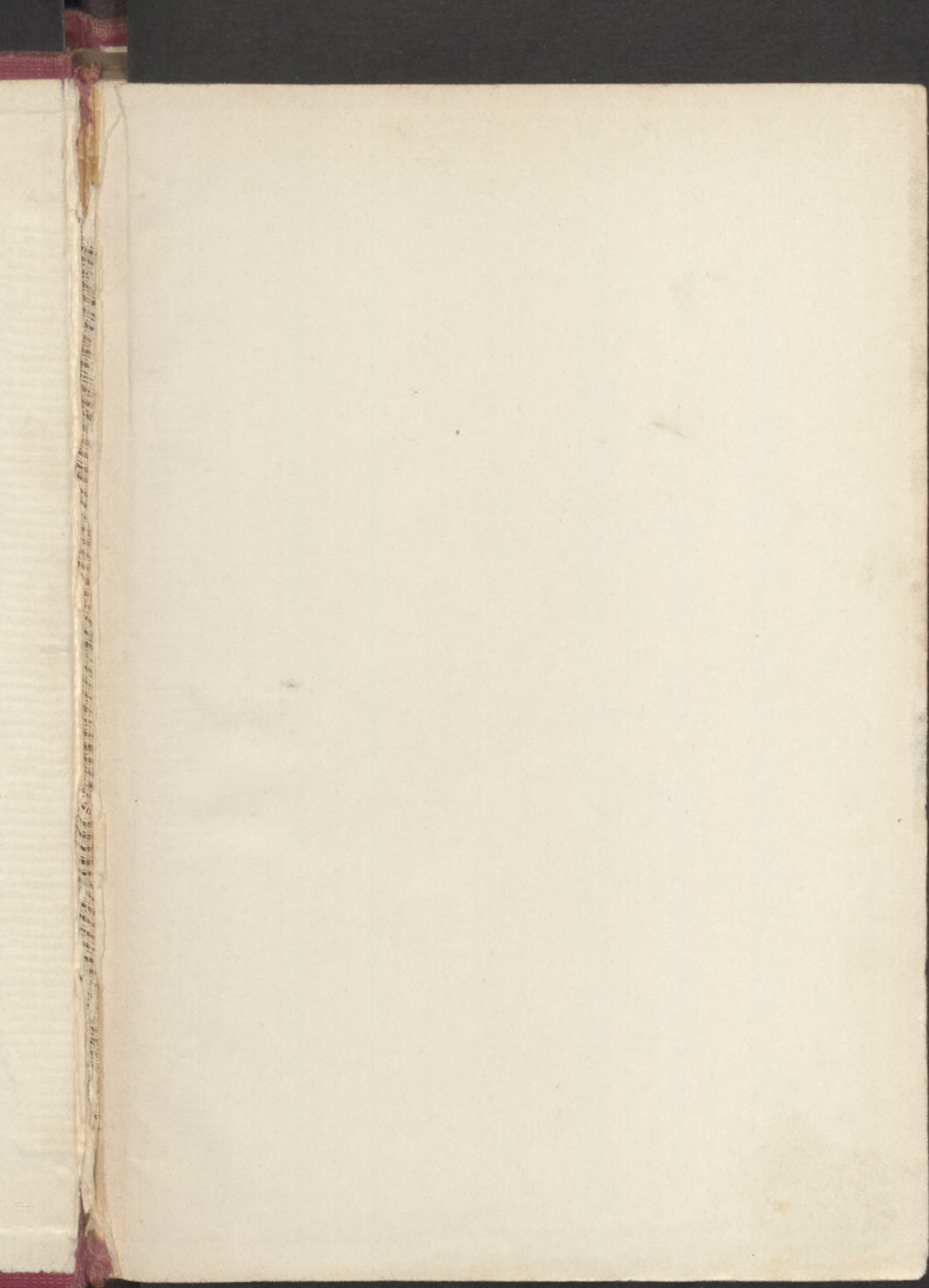

836.573/1

A JELENKOR
MESTEREI

V

vitéz SOMOGYVÁRY GYULA

(Gyula diák)

VIRÁGZIK A MANDULA...

REGÉNY

ELSŐ KÖTET

13.—18. EZER

BUDAPEST,
SINGER ÉS WOLFNER IPODALMI INTÉZET R.-T.
KIADÁSA

Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadra alkalmazás
és filmesítés jogát is.

Copyright by Singer és Wolfner Rt., Budapest, 1936.

836.573/1

2021

Budapesti Hírlap nyomdája.

...Furcsa virág a mandulavirág.

Sokszor esztendőig hiába keressük. Lombja, levele hajt a fának, de virágját nem adja ki.

Azután egyszerre, valamelyik tavaszon csudát tesz. Annyi a virágja, mint semmiféle más fának. Egyetlen, hatalmas, vidám bokréta az egész fa.

Furcsa virág a mandulavirág. Ha nem hívja lehangosabb kürtjével a tavasz: nem hajt. De ha kihajt, akkor elsőnek hajt ki minden virágok között. S akkor kihajt olyan korán, mikor más fák, más virágok még csak nem is álmodnak a tavaszról.

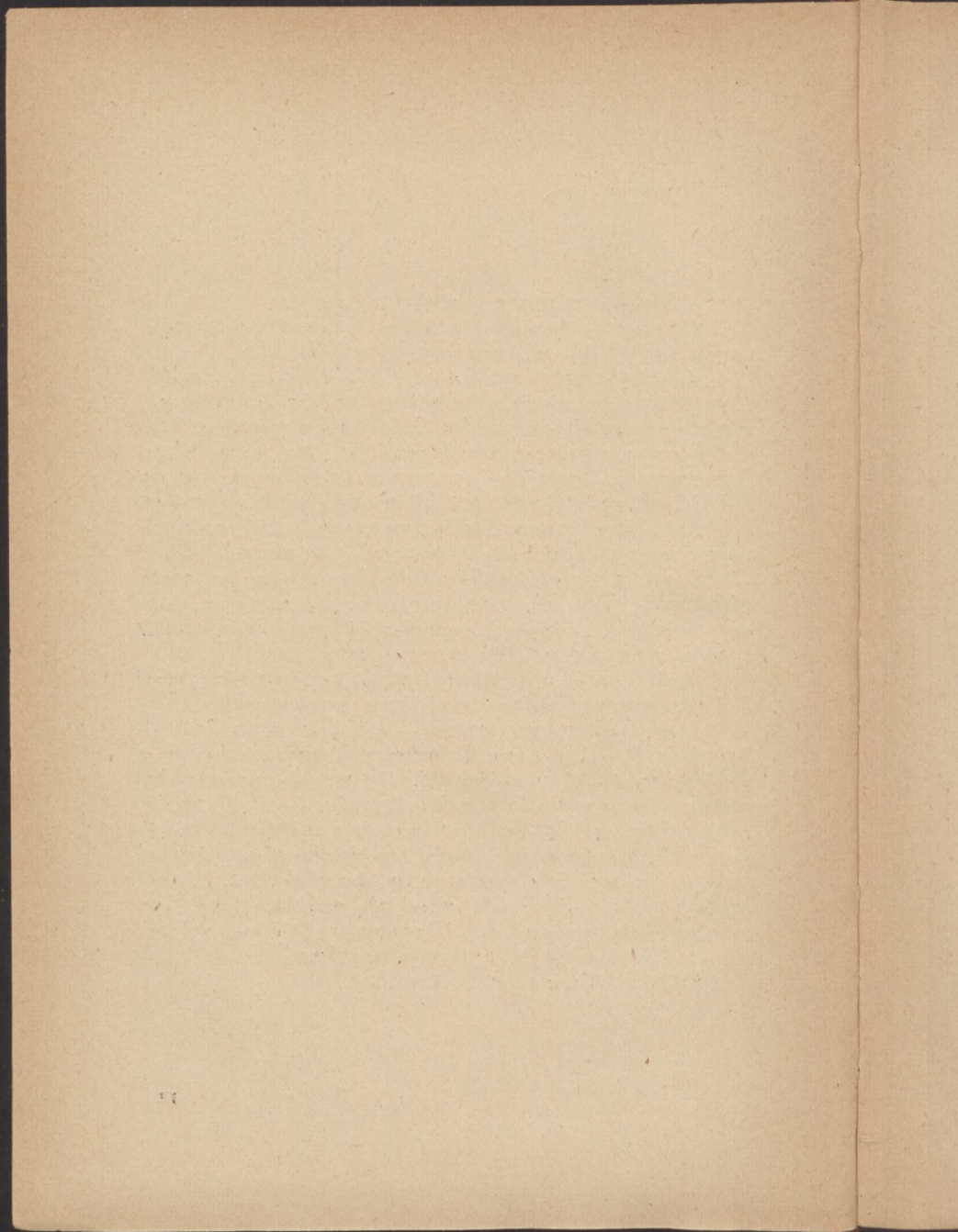
S aztán, egy éjszakán lehull csaknem az egész virágcsoda róla. Egyetlen szélroham leráz róla minden virágot, melynek nem volt rendelése, hogy kössön s teremjen. Alig marad rajta.

Ami lehull, virágként hull le, gyönyörűségként hal meg tavaszi mámorban, fiatal varázsban.

S ami rajt marad a fán — néhány árva virág — leveti szirmait, kopott, szürke termés léssen s csontpáncélt ölt ruhája alá. Ha meghámozod: kemény, mint maga az irgalmatlanság. — Pedig belül édes, tiszta és jó — mint a kenyér s mint a becsület. Ambár van olyan is, amely megkeseredik. Arra se haragudjatok: nehéz a sors, a mandulasors. Annál inkább szeressétek azt, amelyik szürkeségben, keménységben s páncélban is megmaradt édesnek!

...Furcsa virág a mandulavirág.

Ritkán hajt, de ha hajt, akkor...

I.

*„Örmester úr, mitül véres a lába,
Talán bizony ellőtték a csatába?”
— Ellőtték a jobb lábam a hajlásba,
Meg köll halni faim a csatába! —
(Bakanóta 1914-ből.)*

... Akkor lehetett egy ora.

Erdemes lett volna számolnom, hogy hányadszor ásítottam már azon az éjszakán. Nyilván az ezrediknél tartottam volna. Mert ásít az ember, ha álmos és ha fázik.

Én pedig nagyon álmos voltam. Előtte való két éjszakán folyton a lőréseknél állottunk, mert jobbra tőlünk, a San-Michele kúpján egyre próbálkozott az olasz. A váradi honvédek ugyan mindannyiszor visszaverték, de azért a debreceniek két zászlóalját esti szürkületkor mégis közelebb tolták a kúp mögé s a Wippachtól le a tengerig: riadókészültségben állott az egész front.

Két éjszaka hát nem aludtam semmit.

Aznap, meg egész napon át, aknavetőtűz zuhogott ránk s a mellvédek kőrakása vagy tíz helyen is beomlott az árokba. Egész délután a köveket szórtuk ki, no meg a dobokat figyeltük.

Mert ez volt akkor a háború divatja.

A hadviselés a föld alá vonult.

Olasz is, magyar is, egyre robbantott. Aknákat, folyosókat fúrt az ellenfele alá, hogy azután, ha kellő helyre ért, meghordja az akna-sikátor végét ekrazittal s fölrobbantsa a szembenlévő árkot.

Hát erre kellettek a dobok, meg a vizes dézsák. A dobok bőrre vetett néhány babszem, vagy a dézsák vizének rezgése elárulta, fúr-e az ellenség?

Aki nem próbálta, nem tudja, milyen irgalmatlan dolog volt a dobok meg a vizesdézsák figyelése. Hiszen a babszemek meg a víz egyre rezegtek. S az embernek milliószor eszébe jutott: hátha most készült el alattunk az akna, hátha most hordták tele dinamittal, hátha most ebben a percben gyújtják a kanócat s egy perc múlva már nem leszünk? Mert szerencse dolga az egész. Lám a multkor is a 46-osok alá fúrtak az olaszok. Pusztá szerencse, hogy idejében kiürítették az árkot s a robbanás az üres vonat röpítette légbe.

De ezen a harmadik éjszakán már semmire sem gondoltam. Kezem, lábam olyan volt, mint az ólom. Úgy éreztem, hogy nagy szöges bakancsaim valójában már nem is idegen testek rajtam, hanem hozzám tartozó testrészek. Akár a körmeim, a hajam, vagy a fülem. Hiszen második hete, hogy nem voltak lent a lábamról. Nem éreztem a különvalóságukat. Valami fásult zsibbadás futkározott a tarkómtól le a talpamig. S ötpercenként néztem rá az óram világító számlapjára.

Este 9 órakor vettem át a szolgálatot Juranics hadapródtól. S hajnali 2 órakor kellett felébresztenem Sós hadnagyot, az utánam következő vonalügyeletest.

Félkettő már régen elmúlt, de hol volt még a két óra, teremő Isten?!

Elbotorkáltam a jobbszárnyra. A csatlakozáshoz. A fejem behúztam a vállaim közé, mert a harmadik szakasznál alig méteres volt az árok meg a mellvéd, a digó géppuska pedig egyre odapittyegedett.

Sötét volt, pogány sötét. Csak percekre suhant el fölöttünk az olasz fényszóró sugárkévéje vagy egy-egy égnekszálló rakéta. Olyankor jól láttam az

árkot s a vonal mögött lévő fenyőerdő széthasogatott csonkjait. De utána még sötétebb feketébe burkolózott minden! Csak messze, a Podgorán fortyogott szakadatlan villogással a két front.

Óráknak tűnt, amíg elértem a szárnyra, mert százszor is belebotlottam egy-egy alvó honvéd testébe vagy a mellvédekről lecsúszott homokzsákba. Az őrszemek a lőrésnek dőlve, álmosan horkantak össze, mikor elmentem mögöttük. És fásultan, halál-rafáradt szajkómódra dünnyögték mondókájukat:

— Tizedik Biene . . . harmadik szakasz . . . négyes számú belső figyelő . . . Előre figyelek . . . semmi különös . . .

Már az első szavuknál megismertem őket.

Ez az öreg Harangozó volt. Tegnap iratott velem a feleségének Nagykátára, hogy mégis adja el a borjút. — Amaz pedig Klincsok Janó volt, a nagyétkű tót. A tornóci juhász, aki egyre várta a felmentését, mert ígérte hazulról a jegyzője.

Jobbra, lent a lejtőn, a vonal mögött, járőr bukadásolt a dolinán át. Nyilván az előrevont debreceni tartalékszázalóaljtól.

Aztán újra csönd lett.

Ásítva, le-lecsukódó szemmel botorkáltam tovább.

Csönd.

Távolban rakéták és fegyverropogás.

. . . Megálltam egy harántgát mellett s kivontam jobbkezem a nyirkos bekecs zsebéből, hogy meglássam az óralapot a csuklómon.

S akkor rámszólt valaki:

— Allj, ki vagy?

— Vonalügyeletes a tizedik Bienéből!

— Jelszó?

— Dragoner. Jelhang?

— Dolomiten! Rendben van. Tovább!!

Előreléptem.

Nyurga árnyék magasodott előttem. A váradi honvédek szárnyszakaszának zászlósa.

— Szervusz!

— Szervusz!

S mindketten ásitottunk az álmoságtól és a borzongástól. Mert fáradtak voltunk és nyirkosak.

Néztük a fortyogó Podgorát, melynek púpja óriási tevehátként domborodott föl a fényszórók kévéjében. Az oldalában hosszú, tüzes hernyóként húzódott a puskázó rajvonal.

— Nyomják a Podgorát, testvér, — dünnyögte a szomszéd.

— Nyomják. Most ott próbálkoznak.

Édeskés, émelyítő halott-szag húzódott felénk és borúsán, álmosan dőlünk a mellvédnek.

Valahol a sötét végtelenségben megláttam Vénusz csillagát.

S abban a pillanatban hűs tengeri szél legyintett felénk délről, az Adria felől.

A hajnal.

S ugyanakkor fény lobbant még messze délen, az összelőtt Bagni-fürdő mögött, mélyet morrant egy hosszúcsövű ágyú, huhogva, hosszan huhogva szállott el fölöttünk roppant gránátja s messze hátul, a Vallone-völgyben robbant földrengető zuhanással.

— A disznó Sdobba-üteg! — morgott a koma. — A konyhásokat lövi.

— Kezdődik a pokol! — bókoltam rá, de már nem éreztem szavaim súlyát.

Egy ideig még ott ásitóztunk, aztán elköszöntem.

— Szervusz!

— Szervusz!

És ballagtam vissza az árkon.

A hatodik harántgátnál lehasaltam a mellvéd alá a babszemes dobra s a köpenyem alatt rávillantottam a villanylámpámat. Rezegtek a babszemek.

Ötödnapja, rezegtek.

Sóhajtvá mentem tovább.

Egyszer-egyszer még fölnéztem az égre, a ragyogó Vénuszra, homályos gondolatok hazavittek az anyámhoz, láttam a józsefkörúti fákat és százszor is megnéztem az órámat anélkül, hogy fölfogtam volna, mennyit mutat.

A második szakasz vonalában járhattam már félig ébren, félig alva, amikor messze, balkéz felől lilásodni kezdett az ég alja.

— Hajnal, hajnal... motyogtam kábult fejjel s vittek, vittek a nagy szöges bakancsok.

Végre benyitottam Sós hadnagy fődözkébe.

Ahogy betettem az ajtót, rávillantottam a villanylámpámat.

Hanyatt feküdt a deszkaágyon. A szája nyitva volt s a melle úgy járt, mint a fűjtató.

Hebegve ébredt, amikor felráztam.

— Ki az, mi az, micsoda?

— Én vagyok, hadnagy úr. Két óra. Átadom a szolgálatot. Csönd van odakint... Csak a babszemek rezegnek.

Nem szólt. Ült a kemény deszkalapon kábult kö-zömbösséggel és soká tartott, amíg legyűrte, szegény, az álmot.

Hanem azután fölhorkant, ásított, cigarettára gyujtott, összehúzta magán a deréksziját s fölállott.

— Jól van, pajtás, — morogta — átveszem a szolgálatot. Erigy aludni. Tán szerencséd lesz, hogy kialhatod a hat órádat.

Felém nyujtotta a kulaesát. Rumos katonakávé volt benne. Kicsit megsavanyodott már, de jó volt. Aztán ő is húzott belőle s kibotorkáltunk az ajtón.

Akkor már pirosan égett a hajnal mögöttünk, a Hermada sziklatengere fölött.

A futóárok végén megállott a hadnagy, ásítva dőlt a sziklafalnak, én meg eltopogtam az odumba.

A rajkályha már régen kialudt, de a legényem forró kávéval várt. Hogyan csinálta, nem tudom.

Levágтам magam a deszkalapra s lehunyтам a szemem. Csak a derékszíjat lazítottam meg magamon egy rántással.

Aludni!

Teremtő Isten, ez a legszebb rendelésed a földön. Aludni! Csak ne jöjjön közbe semmi. Csak hat óra hosszat...

— Zászlós úr, — pusmogta a legény — itt a kávé. Jó rumos. Tessen meginni.

Csak a fejemmel intettem, hogy hagyjon.

Dehogy hagyott. Ismerte ő már a fáradtságnak ezt az állapotát. Az embergép lejárását, amikor már minden mindegy.

A számhoz nyomta a forró kulacsot. S a gégém az ösztön örök kötelességtudásával megindult. Ittam, nyeltem. De már nem voltam ébren.

Forró gyönyöröz bízsergett végig rajtam.

Ittam s aludtam.

S végül csak aludtam...

Tíz percet-é, vagy két óra hosszat? Ki tudja?

*

A legényem rázott.

— Zászlós úr! Zászlós úr! Szolgálati jegyet hoztak a zászlóaljtól.

Kint gránát vágott le valahol a közelben s reszketett a föld.

Nem soká alhattam, mert az éjszaka utolsó árnyai még bujkáltak a dolinákban, meg a Vallone-völgye fölött.

Betűztem az írást.

„Zászlós úr haladéktalanul adja át szakaszát a 3. századtól oda áthelyezett Molnár hadapródjelöltnek s teljes felszereléssel jelentkezék a zlj.-parnok-ságnál.“

Bambán bámultam magam elé. S valami gyerekes magam-szánása kerekedett bennem.

Istenem, hát nem hagynak aludni!

Súlyos hátizsák mozgott el a földözék tenyérnyi ablaka alatt.

Aztán nyikkant az ajtó, szöges bakancsok csikordultak a sziklapadlón, nagy vörös kéz lendült a sapkához s rekedt hang dörögött felém:

— Zászlós úr, Molnár hadapródjelölt, alázatosan jelentem, bevonultam s átveszem a szakaszt.

— Jó, jó pajtás — motyogtam — de hát mi ez? Ép az imént dültem le. Hullá vagyok.

— Pedig most ne aludj zászlós úr, mert én a te helyedben az édig ugranék örömben.

Nagysokára értettem csak meg, mit beszél.

Nagy tisztipótlást kapott az ezred. S a régebbiekek közül néhányat pihenni küldenek a front mögé. A kiképző csoportokhoz. Bauer hadnagy, Látrányi hadnagy, meg én: aló, vissza!

— Hű, a teremtésit, Feri, készülj!

Fürge kézzel kapott cókémókunk után a legény, én meg kibotorkáltam a kadéttal a vonalba, hogy átadjam neki a szakaszt.

S azután útrakerekedtem.

A segélyhely sziklahorpodása előtt óvatosan lépő sebesültvivőket értünk el.

— Kit visznek?

— Tüske őrmester urat!

— Milyen sebe van?

— Fejlovés. Nagyon rosszul van. Nincs is eszénél.

Összefacsarodott a szívem. Valamikor egy századnál szolgáltunk. Teremtő Uristen, hát mindenkinek ez a vége?

Néma Miatyánkkal loholtam előre.

Hat óraker már Marcotiniben voltam.

Az alezredes megveregette a vállam, az ezred-

segédtiszt szerencsés kutyának nevezett s én mindent felejtő, bódult örömmel indultam neki a görzi útnak.

Hol volt akkor már az álmoság?

Elöttem lángolt a későnkelő februári nap, mögöttem pedig dörömbölve zúgott a Doberdó.

Balra fönt a hegyeken fehérén szikrázott a hó, körülöttem gyáva zöldbe igyekeztek a tar sziklák, majd elém tárult a Wippach fénybenfürdő völgye.

Minden lobogott, lángolt azon a reggelen.

A nap, a víz s a tavaszba-zsendülő Karszt.

S a vérem úgy zsongott édes bódulatban, hogy szinte beleszédültem.

Két szögesvégű bot s négy bakancs kopogott az úton.

A legény, meg én.

A sötétből mentünk a világosságba.

A halál felől az élet felé.

A vérből és virrasztásból a Nap felé.

... Azon a tavaszon fordultam huszadik évembe.

II.

*Nincs szebb rózsza a pünkösdi rózsánál,
Nincs jobb ember a főhadnagy urunknál.
Jobbszemére vágja a tiszti sapkáját
Szabadságra vezeti a századját.*
(Bakanóta.)

Valahol Ranziano táján, üresen haladó lövészer-
oszlop kocsisorát értük el.

Attól kezdve úri módon utaztunk.

Kurjongatni szerettem volna ott a ránkboruló
kocsiponyva alatt.

Az a halálos dermedtség, amely odakint az árck-
ban a fáradtság s a halálra való elszánás nyomán
ráfagyott a lelkemre s melynek zúgó bódulatában,
ébren is féligalvó állapotában alig volt súlya már e
szónak: élet vagy otthon; mondom ez a semmihez
sem hasonlítható, végtelen közöny úgy olvadt ben-
nem, mint a hó, ott fent, magasan, a völgy mentén
húzódó hegyeken.

Emberek, emberek, akik sohasem jártatok a ha-
lál nagy parádéjában, ti nem tudjátok, milyen édes
az — élet! Szakadtan is, rongyosan is, összekarmol-
tan s halálra csigázottan is gyönyörű ez a mi gyöngé-
kis emberéletünk!

S alig hiszem, hogy közületek, kik nem voltatok
odakint, egy is elhiszi mosolygás nélkül azt a szé-
dült örömet, amit akkor éreztem, amikor az első moz-
donyfujást hallottam a sanet-danieli vasútállomáson.

Emberek, emberek, kik nem állottatok Halál-ge-
nerális szörnyű szemléje alatt, ti nem hihetitek el

nekem, hogy dadogott a szavam az első rőtrefestett marhakocsi láttára, amely ott állott a síneken s kopott oldaláról kiáltva szólott hozzám ez a három betű: *M. A. V.*

Higyjétek el nekem: sírni lehet az örömtől egyetlen otromba, érzéketlen, vörös vasúti kocsi előtt is, amelyen ez a három betű van: *M. A. V.*

M. A. V.

Csak három betű, de: béke. Csak három betű, de: biztonság. Csak három betű, de: Magyarország. S ha Magyarország, akkor: az édesanyám és minden, amit már elhagytam, aminek elvesztését már elszámoltam, minden, ami úgy tűnt előttem, mint valami régen elsüllyedt s íme újra, ezer ragyogó, friss színnel felmerülő tündérvilág.

— — — — —

A füstös, kopott váróteremből, a nyüzsgő csukaszűkek tömegéből Bauer meg Látrányi rohant rám.

Öleltük egymást veszettül, veregettük egymás hátát, tele volt a szemünk könnyel és mégis röhögtünk, röhögtünk, röhögtünk... Ezer kérdés és félbe maradt válasz között szüntelenül lökdösödtünk, meg csapkodtuk egymást a lövészárok durva, de gyermekien tiszta barátságával.

Röhögni való volt, hogy: élünk!

S ahogy ott kamaszkodtunk, viháncoltunk, ránc-reccsentett egy irattáskával szaladgáló, szemüveges, piszeorrú kapitány. Ragyogó csizma volt rajta, remekbeszabott lovaglónadrág s töretlen, pompás zubony. Még hajtóka is volt a gallérján, gyönyörűen vasalt piros-fekete vezérkari paroli.

Összehúzott szemöldökkel szólott ránk. Németül beszélt, de érzett a szaván, hogy pemák az istenadta.

Azt kérdezte, vajjon nem tudjuk-e milyen magunkviselésével tartozunk a tisztí állás tekintélyének?

Alltunk előtte.

Rajtam forró vérhullám csapott keresztül, Látrányinak elborult a szeme, de Baueron láttam, hogy belülről még mindig kacag.

Nem feleltünk, csak álltunk a haragvó csecsekatonáéhoz. Az meg nyilván válaszra várt, mert a szemüvege vésztíjósóan villogott felénk s kesesínű kis bajusza úgy mozgott, mint valami izgatott egéré. Ahogy észrevettem ezt a mozgó kis szórvacskót az orra alatt, hát egyszeribe fölgurgulázott benem a nevetés. Erőmbe került, hogy hangosan el ne vihogjam magam. Ugyanakkor Látrányinak is szemébe tűhetett ez a vicces kis egérbajuszka, mert akkorákat nyelt, hogy elfojtsa a röhögést, mint egy bálna.

A kapitányka pedig várta, egyre várta a választ, miközben a bajusza vége mind viharosabban rezgett.

Végre kiesattant megint:

— Wird endlich hier eine vernünftige Antwort gegeben?

Bauer meg én jól tudtunk németül, hát megértettük, hogy Mars-isten e zordon és kitűnő katonája most alázatos és megszeppent választ vár. De a jó kedvünk csak nem akart elmúlni. Fuldoklottunk a visszatartott vihogástól. Látrányi nem értett germánul, hát csak ránkforgatta a szemeit s kétarasos válla rengett a benne háborgó röhögéstől.

— Wie? Was? — hörögte újból a kis eselák s fenyegetően igazította meg hóna alatt az — aktatáskát.

Erre már megszólalt Bauer. Pozsonyi gyerek volt, hát úgy tudott németül, mint akár Hötzendorfi Conrád főgenerális, de most az egyszer amolyan tiszaháti németiséggel válaszolt:

— Her hokman... vir zein front-ungaren... javol... nix dejcs gesprechen... nur bajonett-auf... hurrá...

Kapitányka erre tehetetlenül sarkonfordult s továbbcsörgött, mi pedig szinte fölnyerítettünk a vihogástól.

— Tedd rá, pajtás! — kurjantotta Látrányi Bauernek s odatartotta eléje a jobbkeze fölfelé fordított, csúcsbaszorított ujjait.

Mert ez volt akkor a frontkamaszok szokása. A „tedd rá“. Mikor is az ember ugyancsak összeesipentette a jobbkeze ujjait, a végüket rátette az eléje nyújtott ujjakra, hogy aztán egyszerre szétsimuljon a két kéz s kemény, testvéri kézfogásra simuljanak össze a tenyerek.

— Tedd rá! Ezzel aztán kitoltunk!

— Alaposan!

És újból harsogva zengett a kacagás.

— Te, hallod-e fűzfám, gyöngypoótám — harsogott felém Látrányi — mit gondolsz, hogyan mozogná az a bajusz, ha a gazdájának olyan csizmát kellene felhúzni, mint a tied? A lakkos, glancos csizma helyett! Bruhaha...

— Hátha hat napig nem borotválkozhatna? Kacagott bele Bauer.

— Az semmi, — tódítottam én, — de képzeld, hogyan prüsszögne, ha kavernavízbe kellene mosakodnia? Amit csajkába gyűjt az ember a csöpögők alatt!

Dültünk a röhögéstől, még a pusztá gondolatra is. Látrányi akkorákat csapkodott jókedvében nagy esontos tenyereivel a térdére, hogy csaknem megrepedt a nadrágja szára.

— Mert ez bizonyosan kölni vízben mosdik! — folytatta Bauer.

— Az lehetetlen — vetettem ellene én. S abban a pillanatban csakugyan hihetetlennek tűnt ez előttem.

— Miért? — csodálkozott Látrányi. — Persze, te még azt sem képzeled el fűzfám, hogy ezek itt

hátnál naponta borotválkoznak? Mi? Szamár vagy fűzfa! Ez még semmi! Ezek még fürdenek is! Legálább hetenkint, érted? Jó meleg vízben.

— Megörültél? — képedtem rá. — Mit gondolsz? Meleg víz? Fürdés? Tisztára megvesztél öreg Látrányi! Micsoda sületlenségeket beszélsz?

Ezen aztán hosszabb eszmecsere kezdődött, mert még vagy másfélórát kellett várnunk vonatindulásig.

Közben háromszor is megteáztunk az állomás étkezőbarakkjában. A tea ugyan csak édeskés lötyty volt, de hát nem is azért ittuk, mintha kívántuk volna. Hanem hát valami elmondhatatlan gyönyörűség volt, hogy „rendelhettünk” s „fizethettünk”.

Látrányi annyira hengegett, hogy megvett egy üveg konyakot. Hónapok óta nem ittunk üvegpohárból vagy kupicából.

— Nem is illik az ilyen úri holmi a kezedbe! — ingerkedett velem Látrányi, miközben hátratolta kopott katonasapkáját a fejébúbjára.

— Jól van, tanár úr, — vágtam vissza én, — de ha maga ilyen nagyon úri firma, mért hagyja a fején a tökfödőjét úri helyen?

S abban a pillanatban vettem észre magam is, hogy nini: a fejünkön a sapka.

Elresteltük magunkat mind a hárman s csendesen levettük a plakettes kis sapkát.

Látrányi halkán elröhhentette magát:

— Ganajvilág lesz eztán, amíg csak bele nem szokunk megint a civilországba.

— Miért? Hiszen az imént mondtad, hogy milyen úrifajta vagy — csíptem egyet rajta.

— De hónapokig közöttetek rohadtam, fűzfám! Azután azt mondd meg poéták gyöngye, hányszor volt lenn a fejeteokről a satyak odakint? Legföljebb, ha saját tenyésztséű háziállataitok után kutattatok.

Ejjel-nappal rajtatok volt ügye, díszparasztok! Igya-
tok, oszt le van!

Ittunk.

Akkor lépett be a váróteremben kuksoló tisztilegények közül Andris, Látrányi derék gondozója:

— Hadnagy úr, alázatosan jelentem, most teszik föl Kovács hadnagy urat a sebesültek vonatára. Szólni kívánna a hadnagy úrral.

Egy perc alatt ott álltunk a vonat mellett Kovács Pista hordágya előtt.

Összeszorult a szívem, mikor megláttam. Sze-
gény, bolondos Kovács Pista! Szeplős, sápadt kis
arca hervadtan meredt felénk a fejét és nyakát bo-
rító kötésből. Három nappal annak előtte sebesült
meg a fején, meg nyakán. Akkoriban azt mondták
volt: könnyű sebei vannak. De ott a sanet-danieli
vasúti állomáson mást mutatott.

— Nagyon rosszul vagyok, fiúk! — nyögte aka-
dozva s kékszederjes ajkai alig mozogtak.

— Bolondság, testvér, — vigasztaltuk, — most
bekerülsz valami testhezálló spítálba s fütyülsz a
háborúra. Mire meggyógyulsz, vége lesz az egésznek.

— Azt hiszitek? De jó volna, ha igazatok lenne!
Ezt már szinte csak sóhajtotta.

Kinos hallgatás szakadt közénk. Kovács legénye
szipogott csak keservesen, félvállra vetett hátizsák-
jával, meg a gazdája véres, szakadt köpenyével.

Bauer a köhögést erőltette, Látrányi meg ügyet-
lenül simított végig Pista ijesztően szürke kezefején.
Mégis ő gyűrte le elsőnek a hallgatást.

— Hej, Pistám, egykomám, de szerencsés fráter
is vagy te! Hallottam a doktortól, hogy semmi a se-
bed. Oda se neki. Hat hét alatt talpon leszel. Szóval,
húszezer koronás sebesülés!

— Igazán? — vetette föl szemét a sebesült. —
Igazán ezt mondta? Mert most kutyaül vagyok.

— Ez csak az injekciótól van, — hazudta Bauer.

— Meglásd, mire Laibachba érsz, magad is röhögsz rajta! Aztán te, ha Pestre jutsz, csak a Pénzintézetek kórházába instradáltasd magad. Az remek. Koszt rogyásig, kész szanatórium! A doktorok háptákban lesik a sebesült sóhajtasát. És ápolónők! Hű apuskám, micsoda nők!

— Jó, jó, — biccentett a szemével Kovács, — ha lehet, ha odajutok...

Bauer akkor már úgy bolondozott, hogy még a sapkáját is félrevágta:

— Hű, testvér, mi van ott! Sonka, szalámi, borok és micsoda ágyak! Te! Tulajdonképpen gazember vagy, hogy itt hagyod ezt a kies Doberdót. Csak aztán ne nagyon röhögj rajtunk, ha visszagondolsz.

A kék ajkak megvonaglottak. Mosolygott a fiú. Majd lassan erőlködve megszólalt:

— Te fűzfa, ha egyszer a tizenkettes Bienébe kerülne majd a századotok... a hatos harántgát alján van egy pók. Nagy hálója van. Én fogtam neki legyeket... már egész szelid. Ha egyszer odakerül-nél... vigyázz rá! Etesd. Nagyon... nagyon vicces... ssz! A fejem!

S eltorzult az arca. Majd még halkabban folytatta:

— A pók, mondom, nagyon vicces jószág. Vigyázz rá. Neked van szíved hozzá.

— Jól van pajtás. Ígérem. Úri dolga lesz a pókodnak.

Fehérköpenyes, karszalagos segédorvos rohant végig a vonat mellett:

-- Gyerünk, gyerünk azokkal a hordágyakkal! Mindjárt indulás! Hé szanitéc, mozogjanak már a keservit! Most még ezt a hordágyat, de vigyázva!

Két altiszt kapta föl Kovács Pista hordágyát. Az arcukról szakadt a veríték. Vigyázva, ügyesen tolták föl a kocsiajtóba.

— Szervusz, Pista! Jó szerencsét! — szalutált Látrányi.

— Aztán írjál! — kiáltotta utána Bauer.

— Isten veled, testvér! — búcsúztam tőle én is, de a hangom érdes és rekedt volt.

Szaporán cihelődött föl az árva legény is. A derekán lógó összeszíjazott hármaskulacs nagyot csörrent, mikor föllépett a lépcsőn, a csizmaszárba dugott kanala meg kicsúszott.

— Az anyád! — lihegett a legény s fürgén ugrott le érte a földre. — A kanalam csak nem hagyom!

Azzal föl a kocsiba megint. Az ajtóban megállt, kihúzta magát s tisztelegve suhant keze a sapkájához.

— Hej, бүдös, — vigyorgott rá az én Ferim, — most oszt: irány — Budapest!

A legény arca megvonaglott:

— Csak odáig jussunk szegény hadnagy úrral...

Sípszó, rándítás — és elindult a vöröskeresztes vonat.

Szótlanul meredtünk a rohantában egyre kisebbő, utolsó kocsí után.

Csak nagysokára szólalt meg Látrányi:

— No, szegény Kovács Pista, te is aligha viszed már messzire a csajkádát!

Senki sem válaszolt.

Csak két sóhajtás.

Baueré meg az enyém.

III.

*Irjad, irjad az anyámnak
Karácsonyra hazautazom.
Irjad, irjad a rózsámnak
Rozmaring nő majd a síromon ...
(Egykorú ének.)*

Délre járhatott az idő, mire olyan vonat indult, mellyel mi is elmehettünk.

Nagy vargabetűt fut ott a vasúti vonal. Leszalad majdnem a tengerig, mintha meg sem akarna állani Triesztig. De az utolsó pillanatban mégis meghököl s Nabresinán ácsorog, hogy utasait átadja a trieszt-bécsi vonatnak.

— No, pajtás, most dől el, hová kerülünk — mondotta Bauer — mialatt végigkopogtunk a nabresinai állomás perronján, a pályaudvar-parancsnokság felé.

Laposorrú cseh őrnagy ült az íróasztalnál.

Megnézte a menetleveleinket. Az enyémbe azt írták volt bele az ezrednél, hogy: *Gruppe Obstlt Bátorfy*, Bauer és Látrányi nyíltparancsa pedig a *Gruppe Major Kugler*-hez szólt.

A nabresinai cseh hadtáp-huszártól azután megtudtuk, hogy nekem Divazzán kell jelentkeznem, ott van Bátorffy alezredes kiképző csoportja. A két hadnagy végállomása Sanct-Peter volt.

Szalutáltunk hát a rettenthetetlen akta-drágonyosnak, kölcsönösen szépeket gondoltunk egymásról s kikocogtunk.

— Ez se utolsó hely kavernának, — vélte a monoklis Bauer.

— Figyeled a helyzetet? — füstölgött Látrányi. — Elöl olyan magyarvilág van, hogy még a málhásllovak is csak magyar szóra mennek, itt meg minél hátrább kerülsz, annál inkább Bükkfaországban érezed magad.

Akkoriban két világot ismert a magyar katona. Az egyik a magyar volt, a másik minden egyéb. Ezt a minden egyebet nevezte Bükkfavilágnak. Bükkfaország volt minden idegen föld és bükkfanyelv volt a magyaron kívül minden nyelv.

— Hja, testvér, — vágta rá Bauer, — mit tehetsz te arról, hogy az Uristen csak a magyart teremtette frontszolgálatosnak, a többit meg mind rubrikahősnek. Ti rohamparasztnok vagytok, ők hadtápmányások. Mi árokemberek vagyunk, ők adminisztrátorok. Mi hadikulik vagyunk — ők káder-oroszlánok. De azért ne lógasd a fejed hékás: szürke a parolid!

A tenger felől sziszegve futott be a vonat.

Nyüzsgés, sípolás, ordítás.

Fölkászolódtunk egy tisztikocsiba. A legények a folyosón álldogáltak, mi meg betelepedtünk egy üres szakaszba. Bizony megkopott, hadi másodosztály volt az, de nekünk: a kényelem netovábbja.

Hol az egyik oldalra ültünk, hol a másikra. Elmondhatatlan gyönyör volt, hogy megint ruganyos, kipárnázott ülésen ficáinkolhattunk. S újból belénk bujt a jókedv ördöge.

Bolondoztunk, tréfálkoztunk s egyre csapkodtuk egymást. Látrányi, a vadember akkorákat csapott a combjaimra, hogy úgy égtek már, mint a tűzláng.

Valamelyik állomáson katonavonat mellett állottunk meg. Magyarok voltak. Szegedi 46-osok. A XVII. menetzászlóalj. Pántlikás sapka volt rajtuk s huszasával bögték a nótát a marhakocsik ajtajában.

Hetykén, virtuskodva szállt a nóta.

Hallgattuk ezeket a zengő, magyar gyerekeket gyönyörködő lélekkel.

Hanem a legényeink meg nem állották, hogy oda ne bökjenek a nótázó fiúknak:

— Úgy, úgy, csak ordíjjatok tezsvírek, mer odaki nagy a bál!

— Oda se neki! — rikkantotta vissza egy mokány kölyök túlnanról, — mögösszük a digót!

— De nem nagyon hagyja ám magát!

— Maj mögpuhíttuk!

— Puhít ám benneteket ú! Gránáttal, slapnerrel, meg macskával! Olyan fáintos, légnyomásos aknavetői vannak kivált Szelenél, hogy még! Ha észre nem veszitek a kilőtt macskát, mikor megbukik a levegőbe, hát úgy szétröpít benneteket, hogy átrees nélkül is eltaláltok a másvilágra!

— No, tik is megúsztatok! — kiáltott vissza egy hetykebajszú káplár.

Lassan elindult a katonavonat.

Harsogva szállt a nótájuk:

....Mikor mõntem a magam falujába
Kilene magyar zászló vót egy sorjába
Kilene magyar zászlót őszi szellő lengeti
Egy anya se tuggya, fiát mire neveli..."

Már messze járt a vonat, de a szél még visszavisszahozott egy-egy nótafoszlányt:

...Arra neveli a jó anya...

...húszéves ... katonának elviszik...

Kattogva rohantak már alattunk is a kerekek.

Február vége, vagy március eleje óvatoskodott akkoriban a Karszton. Otthon, Magyarországon még bizonyára hősiskja volt a tornyoknak, hõnyerge a háztetőknek, de arra lent a Doberdó mögött már ci-

cázott a tavasz. Szellővel, napfénnel, ízes levegővel.

Csikók voltunk, valósággal csikók.

Az izmaink úgy ropogtak minden nyújtózkodásunknál, hogy szinte hallottuk a hangjukat. Már pedig vagy öklelőztünk, vagy nyújtózkodtunk ott a kocsí végtelen kényelmében. És egyre csiklandozott bennünket a fékezhetetlen kacagás.

Ha akkor valaki benézett volna a vonatablakon, dehogy is hitte volna el, hogy az a szélesvállú fiú, akinek szemébe hullott a haja, mert közös erővel megbuboltuk az imént: ugyanaz a Látrányi Mihály honvédhadnagy, aki nem is olyan rég egy egész éjszakán át tizenhatodmagával vert vissza hat olasz rohamhullámot, a Podgorán.

De arról a szájharmonikázó bolondról se hitte volna senki, hogy ugyanaz a Bauer Ernő, aki gépfegyvertalppal verekedett egy rongyos árokdarabkáért Selz előtt.

— Te fűzfa, — recsegte Látrányi, — aztán el ne pityeregd magad, ha rádkaesint valami leányféle!

— Az ám! — kontrázott neki Bauer. — S el ne áruld valahogy, hogy még pelenkát hordasz a nadrágod alatt! Inkább tagadd le, hogy zászlós vagy! Ámbár hiába volna: a zászlós mindig hátul hordja a lobogót!

Ezen aztán úgy röhögtek, hogy könnyes lett a szemük.

— Elég, mert hozzátok vágom a bajonétot! — vicsorogtam rájuk én.

— No nézd, a taeskót! Ezért szorulsz, fűzfa!

Azzal nekem estek s mindenáron be akartak gyömöszölni az ülés alá.

Javában dulakodtunk vihogva és lihegve, mikor egy fehérsapkás tengerésztiszt állott meg az ajtóban elképedt arccal.

A két bolond vigyázzba feszült, de Bauer még leszólt hozzám:

— Na nem találod? Arra gurult az ajtó felé, az ülés alá!

— Mi veszett el fiúk? — kérdezte a tengerész megenyhült arccal s mosolygó jóindulattal.

Azt hittem, hogy erre belezavarodik vakmerőségebe a gazember Bauer.

Fenét. Szemrebbenés nélkül vágta ki a választ:

— A zászlós érme... jelentem alázattal. Leszakadt a szalagról s elgurult...

— Á, úgy! Hát csak keressétek! Meg kell becsülni, el ne vesszen! Bizonyosan kemény harccal szerezted. Különben honnét jöttök, fiúk?

A miközben kedves leereszkedéssel bocsátkozott beszélgetésbe a két szeles bolonddal, nem tehettem mást, minthogy félig az ülés alá hasalva, szépen leakasszam az érmemet, majd megkönnyebbült „megvan” kiáltással fölemelkedtem s leporolván magam, bemutatkoztam a tengerésznek.

Az pedig egy ideig még elbeszélgetett velünk s azután visszament fülkéjébe.

— No, hóhérok, — hencegtem én, — ügye begazoltatok, mikor rátokszólt a tengerész!

— Kicsoda? — fölényeskedett Bauer, — kívágtam már én magamat nagyobb disznóságból is.

— Jó, jó, — bólogattam én, — de mit csináltál volna akkor, ha fölállok s meglátja, hogy nem is szakadt le az érmem! Akkor benne maradsz a csávéban!

— Kuss! — dörögte dölyfös pofával Látrányi. — Az eshetőségek latolgatását lefujom!

— Végetek lett volna, rongyosok, — replikáztam, — ha fel nem áldozom magamat s le nem szedem a kitüntetést! Köszönjétek meg keblem fenkölt-ségét!

— Jól van fűzfám, ügyes kölyök vagy! — ölel-

gettek bolondos szeretettel. — Nem hittük, hogy ilyen ügyes vagy. Honvédnnyelven: öntevékeny! Tedd rá!

S jött a „tedd rá“ a maga örök bohó, mindent elsímító szertartásosságával.

...Állomásra értünk.

Az ajtó előtt elsuhant a tengerész. Mosolyogva intett búcsúzózt.

Fölpattantunk s feszes vigyázzal tisztelegtünk. Majd kitódultunk a folyosóra. Hiszen olyan új volt minden, mint a gyerekeknek, aki először lát állomást.

S mialatt ott álldogáltunk az induló koesi folyosóján, lassan ránkszakadt a három tisztilegény dünynyögése. Először halkán dudorásztunk, majd egyszerre kieresztette a hangját Látrányi Miska s akkorát bödült, mint a verembe zuhant elefántborju.

De akkor már bevonszoltuk a szakaszba s behúztuk az ajtót. Ott azután zengeni kezdett a nóta, hogy majd szétvetette a „K. K. priv. Südbahn“ másodosztályú kocsiját.

Nem tudom hány nóta volt már mögöttünk, mikor Bauer elrikkantotta magát:

— A Miska nótáját!

Ez a nóta az én bűnöm volt. Azaz, hogy csak a rigmusa. Régi bakanóta muzsikájára járt. Ott született a Podgorán, akkor, mikor Látrányi egy egész éjszakán át verekedett tizenhatodmagával, áttört szárnyakkal.

„Zúg az ágyú odafönt a Podgorán
Cselák-ezred hátrapislog szaporán,
Egyik fele el is szalad estére, estére, de estére,
Honvéd-század állj be hát a helyére.

Cselák őrnagy azt üzeni hajnalba:

„Vissza honvéd, mire mégy ott magadba?!“

Hátraüzen a hadnagy úr Látrányi, Látrányi, de Látrányi:

„Nem köll mingyárt begyulladni s hátrányi!“

Azóta hetyke daccal szokta volt énekelni Lát-rányi százada: a hatodik század. S ki tudja hány-szor zengett föl akkoriban a Hermada fölött, azokból a rongyos kis községekből, ahova tartalékba jár-tunk? Olyan megszokott volt már, hogy föl se fülel-tünk rá. De most, a vasúti kocsiban furesa volt. Mintha szégyeltük volna. Lát-rányi lehajtotta a fejét és elérzékenyült. Aztán melegfényű szemmel nézett rám s a vállamra csapott lapát-tenyerével. Féltem, hogy valami szívhezszóló, érzelmes marhaságot mond, hát a pillanat hevében gyilkos ötlet villant meg bennem. Hirtelen új strófába kezdtem, amely akkor született meg a fejemben s amely szemlélte-tően utalt Lát-rányi Miska híres újesztendei be-rúgására:

„Merna mellett mulatnak a honvédek,

Piros borral köszöntik az újévet.

— Teringettét, — dörmögi a Lát-rányi, Lát-rányi, de Lát-rányi,

Nem tudok csak négykézlábon járkányi!”

Lát-rányi olyan pillantást vetett rám, mint a szívendőfött bölény. Bauer harsogó hahotával hem-pergett az ülésen.

— Hogy volt? Mégegyszer fűzfám!

— De a teremtedet, — emelgette az öklét Lát-rányi — el ne fujd mégegyszer, ha jót akarsz! Halá-lomat kívánod? Nem állhatok többet század elé, ha ez a gyilkos nóta elterjed!

— De igen, de igen, halljuk! — erőszakosko-dott Bauer.

— Örültek vagytok! — dühöngött a gémlábú s már lezúgott szörnű lapáttenyere a combomra, hogy csillagokat láttam fájdalommban.

Tovább nem is bolondoztunk.

Mert a következő állomáson, egy téglarakás és a raktár között, ponyvával letakart hordágyra esett a tekintetünk. A hordágy mellett vinnyogva topo-gott Kovács Pista tisztilegénye.

Még csak szót se válthattunk vele, mert alig állt meg a vonat s máris továbbrobogott.

De a képhez nem kellett magyarázat.

Ilyen kis állomáson, kórházvonatról csak azokat szokták leszállítani, akik már nem akartak továbbutazni.

Akik már megérkeztek.

Ekkora állomáson a kórházvonatról nem szállt le más, csak a — halottak.

Kovács István hadnagy, élt tizenkilenc évet, halállal parolázott s pókot szelidített a Doberdón és letették a vonatról Nabresina meg Divazza között valami kimondhatatlan nevű állomáson. Kovács István hadnagyot ott láttuk utoljára. Olajfoltos vasúti ponyva volt rajta, csak a két durvánszöges bakancsa látszott ki alóla. Jobbkézről fakó téglarakás, balról egy korhadó deszkaházikó állt mellette. Két lépésre tőle riadt, magyar parasztlegény nyöszörgött gazdátlan ebként, arrább pedig egy kor-mostollú vén lúd tépdeste a kútmenti parajt.

Kovács István hadnagy „vigyázzban“ feküdt a ponyva alatt szépen, szabályosan. „Még a szeme se rebtent.“ Bizonyára az Ürsten kommandóját leste...

Nem szóltunk többé. Csak álltunk feszesen, arravetett fővel a rohanó kocsí folyosóján. Pedig senki sem kiáltott „vigyázz!“-t. Nekem valami láthatatlan kéz markolásza a torkom és sirnom kellett volna. De nem lehetett. Mert Látrányi, meg Bauer sem sírt. Mert szörnyű kemény férfiak voltunk. Katonák. Csak egymásra nézni nem mertünk. És szüntelen nyelniünk kellett. Akkor még nem tudtam miért. Ma már tudom. A visszakényszerített könnynek is le kell valahol hullania. Ha kifelé nincs útja, hát a torkon csordul végig. Ilyenkor keserűbb.

Hosszú ideig hallgattunk s azután is lassan eredt meg közöttünk a szó. És a hangunk érdes és rekedt volt.

Csak Divazza előtt engedett föl a ránkterpedt jeges hangulat, mikor a kalauz végigment a kocsi-kon s beszólt, hogy a Póla felé átszállók készüljenek.

Fölállottam hát s magamra rángattam a köpenyemet.

Azután felcsatoltam a derékszíjam, nyakba-vetettem a pisztolyzsinórt, meg a kulacsszíjat.

— Szóval te itt leszállsz, fűzfa, — dörmögte Látrányi.

— Le.

— No, tedd rá és ne feledkezz meg apádról: Látrányi hadnagy úrról!

És rátettük.

— Aztán te: igérd meg, hogy azt a nótát...

— Ne félj, öreg oroszlán, nem bántalak vele nagyobb nyilvánosság előtt.

— Szóval: „meszet rá, oszt gyühet a föld!“ — sóhajtott föl megkönnyebbülten a tepsitenyerű óriás.

— Jöhet a föld!

— Akkor Isten áldjon, testvér! — búcsúzkodott Látrányi s a szeme tele volt meleg fénnyel.

— Szervusz kis fűzfám! — nevetett rám Bauer is.

Főlesaptam a sapkámát s megmarkoltam fokos-fejű botomat.

Tisztelegtem. Keményen. Komolyan. — Mert azért minden komázáson s bolondságot túli, meg-ingathatatlan fegyelem élt bennünk.

Aztán: még egyszer rátettünk.

Látrányi még egy utolsót rámesapott, hogy majd leszakadt a vállam, Bauer pedig a lapockáim közé zuhantotta az öklét búcsúzásul.

...Lent hangos sürgés-forgás volt.

Szabadságos tengerészek rohanták meg a vonatot s Ferenc Jóska birodalmának tizenhatféle nyelve zsibongott versenyt a jelzőcsengőkkel és kalauzsipokkal.

Nagy lassan lekászolódtott a legényem is. — A bolond még a mosóteknőcskénket is elhozta. — S ez a hátizsákjára szíjjazott deszkateknő valahogy beleakadt a kocsiajtó kilincsébe. — Egy kis szuszmákolás után mégis csak lekecmergett s végre ott állt mellettem.

A vonat megrándult.

Látrányi meg Bauer borzasan integetett az ablakból.

Felénk szalutáltunk még egyszer s elindultunk a kijáró felé.

IV.

*Barna kislány megy az úton
Kancsót visz a vállán
Utána a százados úr
Sötét pejparipán...*
(Bakanóta 1914-ből.)

Sohasem barátkoztam a tükörrel.

De akkoriban már félesztendeje is elmúlt, hogy utoljára láttam magamat egész mivoltomban.

Ezért hökkentem meg egy pillanatra ott a divazzai állomás nagy csarnoktükre előtt.

...Ahogy rácsapattam az érkezési bélyegzőt a nyíltparancsomra az állomás szolgálatos altisztjével, nekilódultam a legénnyel, hogy kivergődjünk a pályaudvarról.

A várócsarnok túlsó ajtajából két katona igyekezett velünk szembe.

— No ez is valami öreg frontkutya — gondoltam magamban — mert jó kopott a testvér. Fogadok rá, hogy két hete nem látott borotvát a képe. S ő is tornyosra megrakott csieskással járja ezt a frontmögötti világot, akárcsak jómagam. Ugyan én szalutáljak-e előbb, mert hogy ő is zászlós?

És amikor már a sapkámhoz lendült volna a kezem, egyszersak gyökeret vert a lábam.

Ugyanabban a pillanatban meghökkent a koma is. És csodálkozva ismertem benne régenlátott magamra.

Mert tükör volt velünk szemben.

Sohasem barátkoztam a tükörrel.

De akkor mégis megállottam előtte. S megállott mellettem Ferenc is: hűséges, derék fegyverhordozóm.

Egy pillanatig szemléltük magunkat idegenesen, kíváncsi szemmel.

Mert idegen voltam magamnak, ha ez még olyan hihetetlen is. Olyanformán emlékeztem magamra a multból, hogy vékony, fiús, tejfölképű kölyök vagyok, fényes zászlósi aranyszalag csillog a galléromon, mellemen pedig a sipzsinór és általában elég gondozott fiatalembernek számítottok.

Nohát ezért nem ismertem meg magam a tükörben első pillantásra. Mert az a zászlós, aki most nézegetett rám a tükörből kíváncsi szemmel, alig hasonlított ehhez a bennem ködlő régi képhez. Ez a zászlós borostás volt, mint egy sündisznó. A pofacsontjain megfeszült a bőre, barnán, szárazon, mint a kordován. S ez valami nyers, kemény, idegen vonást adott az arcának. Nem volt sokkal soványabb az istenadta, mint amikor régesrégén elindult egy négyemeletes józsefkörúti házból, de szálasabb, csontosabb, durvábban ácsolt legény lett azóta. S hol volt akkor már a csillagok és zsinórok villogó aranya? Megkopott, penészes-zöldre fakult rajta minden.

A pillanat századrésze alatt vettem észre mindent magamon. S örültem, hogy nem láthat idáig az anyám, mert éreztem, hogy hangos sírásra fakadna szegény. Hiszen alig maradt már bennem valami az ő szelid, málázó fiából. Ez a legény itt durva volt és elvadult. A Doberdó, e szörnyű gladiátoriskola vasvesszővel nevelte a szelid, imádságos, magyar édesanyák gyerekeit.

... Majdnem szemben az állomással, vasráccsal kerített kastélyszerű épület állott. Nagy hársak álmodtak körülötte a tavaszról.

S a vasráccsos kapu fölött német írás hirdette,

hogy itt székel a Bátorffy kiképző-csoport parancsnoksága.

A kastélykapuban peckes őrszem sétált, a lépcsős kapubolt alatt pedig vagy húsz tiszt meg tisztjelölt nyüzsgött. Látszott rajtuk, hogy várnak valamire.

Szalutálva mentem el a zsibongó csoport előtt. Aztán hármat koppantottam a jobboldali ajtón, az „Adjutant” fölírás táblája alatt s már toppantam is be az ajtón.

Sápadt, szőkebajuszú kis vadászfőhadnagy kapta föl a fejét az egyik íróasztal fölött.

Jelentkeztem szabályosan.

Szórakozottan biccentett és szaporán lapozni kezdett egy iratesomóban.

— Hát kérlek — mondotta azután — ezreded XIX. menetzászlóaljának 4. századához osztottunk be. Ez a század ezidőszerint Dane községben van. Also: oda kell menned. Várd meg az abfertigungot s akkor az onnét ideküldött kadéttal együtt mehetsz Danéba. A századkocsin. Én majd jelentem az alezredes úrnak, hogy jelentkezted. Különben mi újság a feldben? Milyen a hangulat? Mi? És az olaszok?

Minderre nem tudtam felelni, mert egy törzsorvos lépett be s az én főhadnagyom igazi irodagép módjára, lelkes szolgálatkészséggel sietett rendelkezésére állani.

Szalutáltam hát s kikocogtam.

A lépcsőházban aztán megkérdeztem, ki van itt a danei menetszázadtól.

Magas, szélesvállú, fekete hajú hadapródjelölt állt elélem:

— Zászlós úr, Rátz László hadapródjelöltőrmester, alázatosan bemutatkozom. Mehetünk nyomban, mihelyt kiadják a napiparancsot.

— Jól van testvér, hát csak végezd dolgodat!

Kiballagtam a kapun s megkerestem a kocsit.

A legény akkor már régen barátságot kötött a kocsisal. Így azután nyomban tájékoztatott a jövőendő leglényegesebb kérdéseiről.

— Alássan jelentem, zászlós úr, olyan sor igérkezik, akárha lakadalomba mennénk. Aszongya Kele bátyánk, koszt rogyásig, kvártély faintos, fehérnép lehets, a menetszázad felibe magyar a többi tót meg rutén, de nagyon jó nép. Meg hogy valami Kancigány nevű falu van mellette. Osztt ott még a folyó is fődözékbe folyik. Mer hogy szinte az egész hegy csupa kaverna.

— Nem kaverna, dehogy is a, — mosolyodott el Kele János népfölkelő kocsis, — csak éppen, hogy ballang. Csupa ballang a szenkanciányi hegy. Ballangba megyen a Réka vize is. Mer úgy híjják azt a nagy patakot...

— Hm.

Zsongás támadt mögöttünk.

Az eligazításról özönlöttek ki a hadnagyok, kádétok. S egy perc múlva megmozdult a világ. A ponyvaskocsi nyikorogni kezdtek különböző irányokba s a hátsólovak nyergébe is föltornázták magukat lovasaik, hogy hazaügessenek.

— No, mehetünk, ha úgy tetszik, — lihegte vidáman Rátz. S azzal fölhágott a förhéncre s rázókkent az ülődeszkára.

Öreg Kele, úgy látszott, ismerte már a kádét szokását, mert átadta neki a gyeplőt. Maga meg hátra gyömöszölődött a ponyva alá s válogatni kezdte a kocsiderékban a századpostát. Közben meg csendesesen pusmogott a legényemmel. Ketten maradtunk az első deszkán.

A kádét látható kedvvel hajtott. Alig hogy kiértünk Divazzáról, élénkebb ügetésre szorította a jóvérű állatokat s a koci szörnyű zörgéssel szaladt a krétafehér úton. Nem tudtunk beszélni, mert lehaptuk volna a nyelvünket a szapora kocogásban.

Alkonyat felé járt.

Illatos fenyves mellett dőcögtünk el.

Hallgattunk.

S lassan valami mélyről jövő, felszabadult öröm, a biztonságnak valami végtelen derüje lett rajtam úrrá. Zörgött a kocsi s én mégis roppant csendet éreztem a tájon. Március legeleje volt, de a fű már zöldült jobbról-balról s az alkonyatban sejtelmesen lélekzett a tavasz.

Hirtelen kurjantani szerettem volna. Erőmbbe került, hogy meg ne tegyem. Majd meg rohanni kívántam s erős vágyódás támadt bennem, hogy én hajtsak.

— Add csak ide a gyeplőt, kadét!

— De nem ismeri az utat, zászlós úr!

— Majd szólsz, ha le kell térni róla.

— Parancsoljon. A rudasra tessék ügyelni, az fél a vonattól.

— Bizd rám!

Megsuhogtattam az ostort.

A rudas megugrott, de egyetlen gyeplőhúzásra visszazselidült a párja nyugodt ügetésébe.

Azt hiszem boldog voltam abban a pillanatban. Békés koraalkonyat terpeszkedett körülöttünk, az égen rózsás fellegek úsztak, alattunk lőcsős, saroglyás magyar szekér, előttem két jóvérű magyar kanca, kiket — igenis így írom „kiket“ — egy-ma-rokkal is hatalmamban tartok; mindez oly álombelien messze volt legutóbbi életemtől s most mégis oly elevenen éltem gyönyörű valóságát, hogy úgy éreztem magam, mint aki újjászületett.

A lovak árnyéka furcsa-hosszúra nyúlt, de azért még erősen sütött a nap.

Előttünk, vagy félkilóméterre, nagy sötétlila gomba bukdaesolt az úton.

A rudas, emelt fejjel kezdte hegyezni a füleit.

Lépésre fogtam a lovakat, de így is hamar utolértük az előttünk imbolygó gombát.

Hát az bizony nem gomba volt, hanem eső-ernyő. Az ernyő alatt pedig egy küzködő, kék-kalapás kisleány, aki elég terjedelmes, kopott utazótáskát cipelt.

Mielőtt beértük volna, megállott s kimerülten pihegett a táskája mellett. Látszott, hogy nagyon ki-melegedett az erőlködésben s esernyőjét is a nap ellen használja.

Zavar, fáradtság, félelem volt a szemében, amint ránkvetette tekintetét. — Akár az ijedt, meghajszolt őzike, — villant meg bennem a hasonlat.

Már csaknem túlhaladtunk rajta, mikor eszembe ötlött: hátha segíthetnénk rajta.

Meghúztam a szárazakat. Megálltunk.

Az ilyen fiatal, gyerekleány-féle fél a katonától. Különösképpen háborúban. — Hát legszelídebb ábrázomat vettem fel s úgy kérdeztem tőle németül: hová igyekszik? Mert szívesen elvisszük, amíg együtt halad az útunk. Kissé szabadkozott s röstelkedve bocsátotta le sötét szemeire hosszúpillás szemhéjjait. Német nyelvtudása sem volt éppen kifogástalan, de még e néhány megtört szót is annyi dallamossággal mondotta, hogy szinte olasz beszédnek tetszett.

A lovak türelmetlenkedtek. Húzta őket az istálló meg az abrak.

— No, kisaszony, ne féljen, — biztattam a fekete-szemű kis jószágot. — Igazán nincs mitől tartania. Csak segíteni akarunk magán, jószívvel. Hátha arra visz a mi útunk is. Hová igyekszik?

— Daneba, — suttogta alig hallhatóan.

— Bravó, kisaszony! — biztattam örömmel. — Mi is éppen odatartunk.

Akkor már kingrott volt a hátsó saroglya fölött

a legényem s egyetlen lendülettel lódította föl a kisleány táskáját a kocsira.

A leányka elpirult a kék kalapja széléig, de már nem ellenkezett.

Balkézre fogtam ostort, gyeplőt s eléje nyújtottam a jobbkezemet.

Olesó cérnakeztyűbe bujtatott kis kéz nehezedett a tenyeremre s egy szempillantás alatt fönt volt a leányka. Úgyesen lépett fel a förhénc hágóvasára, onnét be a saroglyába s oly könnyen siklott át gyeplőtartó balkarom alatt, mint a mókus.

Mihelyt közöttünk ült, elindítottam a lovakat. Azután összenéztünk mind a hárman.

S azt hiszem, mindannyian elpirultunk zavarunkban. Mert volt valami valószínűtlen ebben a helyzetben. Főképpen énnékem.

Szinte hihetetlennek tűnt, hogy esend van körülöttem, hogy még ágyúdörgést sem hallok, hogy sátoros szekéren ülök, mellettem egy kékkalapos, vékony gyerekleánykával s azon túl egy szélesvállú kardétta!

Megnógattam a lovakat, hogy végetvessek fél-szeg helyzetünknek. De nyomban eszembejutott, hogy illenék bemutatkoznunk.

Ahogy kezettfogtunk, éreztem, hogy reszket.

A nevéből alig értettem valamit. S ma már akkor sem emlékezném rá, ha agyonütéssel követelnék tőlem. Csak a keresztnéve van még eszemben. — S eszemben marad életem fogytáig.

Nanni.

Valamiféle Nanni. De hogy miféle Nanni, azon évek óta hiába töröm a fejem. Am ha eszembe ötlik ez a szó, hogy Nanni, nyomban magam előtt látom eleven kis alakját, mintha se pora, se köde nem volna az esztendőknék. Tizenhat év távolából is úgy libben elém, mintha tegnap láttam volna utoljára. Pedig nem a szerelem s nem a gyűlölet szemével

nézek vissza. Inkább csak valami céltalan, édes-bús fájdalommal, mint amilyenel rég meghalt, tiszta kis hűgára gondol az ember.

Nanni.

...Úgy reszketett közöttünk, ott a Dane felé gördülő századkocsi padkáján, hogy szinte belefájdult a szívem a szánalomba.

Hallgattunk. S e hallgatás mind kínosabbá vált.

Mert érezni kezdtem, hogy egyre képtelenebbé válik ez a helyzet. Oly régen nem ültem ilyen közel lányféléhez, hogy a torkom összeszorult s a szívem a halántékaim mögött dobolt végtelen elfogultságomban. Szerettem volna jól odaverni buta fejemet a koei ponyvatartó-abroncsához.

S mert tehetetlennek éreztem magam, éktelen düh fogott el a hadapród iránt. Valahogy így okoskodtam: az érthető, ha a kislány nem szól. Elvégre lány is, meg fél is. Az is érthető, ha nekem sem jön ki egyetlen szó sem a számon, mert én most elfogult, zavarban-égő marha vagyok, hiszen oly régen váltottam szót utóljára lányfélével, hogy azt sem tudom mikor volt. De hogy ez a hazulról frissen-érkezett, jólborotvált kadét — aki maga a hódítás szobra lehetett volna széles válllaival, karcsú derekával és komoly, szép arcával — mondom, hogy ez a bolond kadét is úgy hallgat itt, mintha gombócot nyelt volna, hát ez disznóság! Miért nem beszél ez az örült? Hát mit képzél? Azt akarja, hogy így tartson ez Daneig?

Szörnyű volt! Ugy ültünk ott, szinte rémült dermedtségben, mintha valami nagy szerencsétlenség ért volna bennünket.

Megsuhintottam az ostort.

A süvítő hangra vágta ugrott a rudas, de egyetlen húzással visszafogtam s ügetésbe szelidült.

Abban a pillanatban, mikor megugrott a ló.

ijedten rebbent össze a kislány s ösztönösen kapaszkodott meg a vállunkban.

Ez az ijedelme aztán megenyhítette a szörnyű feszültséget. Mert utána mind a hárman összenézünk és elneveltük magunkat.

Akkor pillantottam először a szemébe. S akkor már nem láttam félelmet benne. Csak valami gyerekes kíváncsiságot. Nagy, sötét szempár csillogott rám idegenes, vizsgáló nézéssel s mégis valami tiszta és nyugodt bizalommal.

S ez a bizalom, ez a felém sugárzó biztonság engem is megnyugtatót.

Lépésre fogtam a lovakat.

Már nem éreztem zavart. Már visszakapaszkodtam biztos talajra. És tréfálkozni kezdtem a kisasszonnyal.

Istenem! Ki tudná számontartani, mit beszélnek a fiatalok, mikor még féllábbal, avagy egészen benne vannak a kamszakorban? Ki tudná elsorolni, mennyi kedvességet, ostobaságot, csipkedő bókot, hímes-virágos számárságot s ezernyi apró, haszontalan hiábavalóságot hordanak össze. Ki tudná megmondani, mi mindent hoz magával az ifjú, táncosléptű hegyipatak, tavaszi áradáskor? Virágszirmot, fűszálat, galyacskát, habot, tajtéket, buboréket, lepkeszárnyat, bogarat... a rejtelmes ormok és rengetegek egész csodálatos világát.

A félkérdések, félválaszok, féltréfák; féligazságok, félmosolyok és félkomolyságok útvesztője során mégis kihámoztam annyit, hogy Nanni a trieszti tanítóképző növendéke s hazaigyekszik özvegy édesanyjához. Elmondta, hogy apja kezelőtiszt volt a Lloyd hajóstársaságnál Triesztben s nemrég halt meg. Akkor az anyjával visszahúzódtak Daneba; ahol valami ház maradt rájuk régebbi örökségképpen. Két év óta Triesztben tanul, de hetenkint hazajár, vagy anyja látogatja meg. Most azonban nem

tudja hogyan lesz, mert a preparandia épületét katonai célokra foglalta le a hadvezetőség s őket — félévi bizonyítvánnyal a zsebükben — egyelőre szelnekeresztették.

— Olasz? — kérdeztem tőle.

Nem felelt. Lehajtotta a fejét.

Hallgattunk. De én megértettem a választ.

— Ne féljen — mondtam. — Mi nem haragszunk az olaszokra. Csak kényszerből harcolunk ellenük.

Hálás, nagy szemekkel nézett rám.

— Mi magyarok vagyunk, — tettem hozzá a magyarázatot, előbbi szavaimhoz.

Örömmel villant meg a két rejtelmestüzü szem.

— Oh, ungheresi... — szólta el azután magát alig hallható hangon, mely inkább sóhaj volt — megkönnyebbült sóhaj — mintsem szó.

Tehát csakugyan olasz volt.

Vasúti őrházhoz értünk.

A kadét, aki eddig némán ült mellettünk s közőnyösen hallgatta évődő beszélgetésünket, most megszólalt. Persze magyarul:

— Ez itt Kaacsics őrház. Itt balra kell térnünk.

S az őrház mellett torkolló mellékútra mutatott.

Rákanyarodtam.

Sötét fenyvesbe tűnt az út. Az eddigi pompás, fehér országút helyett, köves, kátyús kocsúton döcögtünk.

Most jobban kellett figyelnem a lovakra, hát csínyjén bántam a szóval.

Félperc alatt kibukkantunk a fenyves tulsó szélén. Bokros csalliban kanyargott tovább az út és váratlanul lejtteni kezdett.

S akkor feltűnt a tulsó dombon Dane parányi községe.

Olyan volt, mintha valami kalap magasra kunorodó karimájáról ereszkedtünk volna alá, hogy

azután felkapaszkodjunk a kalap tetejére. Ezen a kalaptető-szerű dombon állott a község.

Bizony vékonypénzű kis falu volt az! De akkor, abban a pillanatban, az alkonyat utolsó lobbanásának visszfényében, olyan volt, mint valami régi, öreg vár.

Még néhány pere s a hámbafeszülő két pej felkaptatott velünk a kalap, akarom mondani: a danei domb tetejére s egyszerre ott rázódtunk, zötyögtünk a házak között.

A kapuk előtt bakák pipáztak s állottak föl tisztelegve, mialatt a kocsi elzörgött előttük.

— Itt a posta!

— Meggyűtt az új zászlós úr is!

— Valami lányfélét is hoztak!

— Biztosan az öreg Kele szedte föl valahun, Höj, nagy kutya az öreg!

Igy zümmögött a katona-kaptár.

Balról egy tágas udvaron, hevenyészett szín alatt mozgókonyha füstölt. Egy szakasznyi honvéd éppen sort állt a csajkával s a zsidó had tréfálkozva boldondozott a feltűrt-kötényű, ingujjas szakácsokkal.

Erősen szürkült, amikor beértünk a falucska egyetlen terére. Tenyérszerű volt az is. A közepén kökút állott, durvánfaragott kővályúval.

— Kerüljük meg a kutat, — mondotta Rátz, — ott van a századparancsnokság s a tisztietkező. Az a világos ablakú ház ott!

Odafordultam az épület elé,

Kele leemelte a kislány táskáját. Én meg leugrottam, hogy lesegítsem őt magát. Ám a kis haszonatlan közben már lelépett a tulsó oldalon, Rátz kezére támaszkodva.

— Grazia! Grazia! Danke schön! — köszönte kedves dallamosággal szívességünket s olyan természetes biztossággal nyújtott kezet, mintha legalábbis valami szalonban lettünk volna.

Rátz zavartan hümmögött én meg összevágтам a bokámat.

Azután a szemben lévő házra mutatott ő kisaszszonysága s elindult öreg Kelével haza.

— No, nézd csak, adta kis fruskája! — dörmögtem utána nézve. — S még csak nem is csúnya. Egész csinos a tacsókó!

Erre még egyszer hátravetette a fejét s mintha elmosolyodott volna. Sőt, mintha valami huncut fény is megvillant volna a szemében, amint elhaladt.

Rátz valami ilyesfélét mondott, meglehetősen kevés meggyőződéssel:

— Igen, zászlós úr.

De alig volt súlya a szavának.

Akkor ért a másik ablak elé a lány. S a rávilanó fényben úgy láttam, mintha lehajtott fejjel kuncogott volna. Talán azon nevetett, amit mondtam róla? — Nem, ez lehetetlen volt. Hiszen magyarul mondtam.

Rátz előrelépett s megnyitotta a tornác ajtaját:

— Parancsolj, zászlós úr! A legényt majd eligazítom én.

Mikor beléptem a tornácajtón, akkor gyújtottak lámpát Dane házaiban s akkor zendült meg valahol messze, valamelyik templomtorony imádkozó estharangja.

V.

*Szánt az ökör recece
Csörög-csattog a járma.
Kemény a föld a doberdói határba'
Olyan kemény, még az eke se járja,
Minden lánynak recece — cibil kuss! —
Katona a babája!*

(Bakanóta 1915-ből.)

Alacsony-padmalyú, egyszerű szobába léptem be. Az asztalon gyöngé kis petróleumlámpa égett, mellette egy örvezető rőtta ceruzájával a papírt, az ablaknál pedig szétvetett lábakkal, hátratett kezekkel állott valaki s bámult kifelé az estébe.

Az ajtónyílásra megfordult.

Sápadtareú, negyven év körüli tiszt volt. Apró, fekete bajuszkájával, sötét szemeivel és fekete, hullámos hajával valami régi, gyerekkoromban látott fametszetre emlékeztetett. Ma már tudom, ki lehetett az, mert most is tisztán látom az arcot: Körnerhez, a német szabadságharcok ifjan kihúnyt költőjéhez hasonlított.

Összekoppantottam a sarkom s jelentettem bevonulásomat.

Megbiccentette a fejét:

— Köszönöm. Szebenics főhadnagy vagyok. Isten hozott! Örülök, hogy még egy harcteret járt alantostisztet kapok. Szakaszt nem adok: rádfér a pihenés. Meg azután annyi a hadapródom, hogy sok is. Hadd dolgozzanak azok. Szállásodról gondoskodtam.

Rátz hadapród lépett a századirodába s hozta a csoportparancsnokság eligazítását meg a postát.

— Nos, akkor hozzá is foghatunk a napiparancshoz, Barta, — fordult a főhadnagy az írnokhoz. — Urak, viszontlátásra a vacsoránál.

Biecentett s mi kijöttünk. De még hallottam szárazesengésű, diktáló hangját:

— Huszonhatodik számú század-napiparancs. Mai dátum... Első pont... Szolgálat kettőspont... Századiügyeletes tiszt: Takáts Elek hadapródjelölt-örmeister...

Behúztam az ajtót.

— Különös ember a gazdátok, — dörmögtem Rátznak.

— Az. Áldott, jó ember. Sokszor túlságosan elnéző.

— Micsoda civilben?

— Járásbíró, valahol Temesben. — De ha úgy tetszik, menjünk be talán addig az étkezőbe.

Az udvar másik oldalán volt a tisztietkező szobája. Nevetés, z sivaj hallatszott az ajtaja mögül.

Beléptünk.

A mennyezetről lógó lámpa egyszerű szobát világított meg. Az egyik oldalon hosszú, pirosterítés asztal állott, rajta tányérok, evőeszközök, poharak és kancsók.

Vagy féltucat hadapródjelölt zsbongott össze-vissza, de ahogy beléptünk, minden szem felénk fordult.

S aztán egymás után állottak elélem.

— Zászlós úr, Takáts Elek hadapródjelölt-örmeister alázatosan bemutatkozom.

— Zászlós úr, Schmidt Imre hadapródjelölt-örmeister alázatosan...

— Zászlós úr, Heller Márkus hadapródjelölt...

— Zászlós úr, Koczás Irpid hidipridjililt...

Egetrázó röhej. A kis szöke kadétka meg elhall-

gatott, szörnyű röstelkedéssel. Én is alig tudtam elnyomni a nevetést.

Koczkás hadapródjelöltnek akkor váltott a hangja. Néha olyan zengő baritonja volt, hogy öblösen harsogott, majd meg hirtelen úgy sipított, hogy tübe lehetett volna fűzni a hangját.

— No, semmi baj! — vigasztaltam meg a boldogtalan kis szőke kölyköt, — majd ha azt kell ordítanod, hogy *rajta*, akkor bizonyára nem vált a hangod.

Hálásan nézett rám nagy, kék szemeivel a fiú aztán szinte szepegve vonult félre az egyik lócára.

Bibiresókos-képű, tagbaszakadt legény állott elém:

— Zászlós úr, Farkas Lázár önkéntes őrmester alázatosan...

A sarokból egy hunyorgó szempár nevetett rám.

S a következő szempillantásban már ropogva öleltük egymást felejthetetlen öreg komámmal: Tornay Gyurka népfölkelő-zászlóssal, mindnyájunk apukájával, akivel vagy esztendeje együtt keseregünk Wolhynia roppant síkjain.

— Apuka, vén rumoskulacs te!

— Fűzfám, görhes, rímtalpalóm, hát te vagy?

— Én, én apukám! Csakhogy látlak. Azt hittem, már régen alulról szagolod az ibolyát, valahol Muszkáliában!

— Én is rólad, öcsém. Szinte láttalak valami jó, testhezálló közös-sírban, mésszel pácolva.

— Gazember vagy, apuka!

— De csak azért, mert szeretlek, fűzfa!

— Eppen olyan komisz aggastyán vagy, mint azelőtt!

— Te meg éppen olyan fejbajos álhirlapíró, mint régen. De nem tehetsz róla. Így születél. Gyógyíthatatlan.

— Vessz meg!

— Mulj ki!

Nem tudtuk, mit csináljunk örömlünkben. Nagyön szerettem apukát, akinek most megcsillant szemében a könny. Röstelte is, hát hamar hátbavágott s a többiek felé fordítva a fejem, dikcióba kezdett üvöltő hangon:

— Az egész: vigyázz! Kadétok, jelöltek és egyéb félnadrágok ide süssetek! Összes sárgapaszományos toportyánférges örvendezzetek s vigadozzatok! Elképzeltetetlen kegyelem szakadt rátok. Apuka legjobb cimborája részesít abban a malasztban, hogy tudomást vesz nyomorult létezésekről. Ime, a gyerekaréú tömeggyilkos, a cár réme, kozákok veszedelme, Jakimow oroszánja, Starogrod hőse és... és Kamionka futóbajnoka. Egyébként magyar királyi tábori poéta, miért is neveztetik fűzfának, Rigától Bagdadig s az Alpoktól az Isonzóig minden frontokon! Uraim és hadapródjelöltek, katonaság és népesség, emberi egyének és majomesödörök! Apuka régi cimborájára háromszoros vivát!

— Vivát! Vivát! Vivát!

Szebenics lépett be.

Mosolyogva nézett végig rajtunk. De ebben a mosolygásban nem volt derű. Csak jóság. Nem volt benne tréfa. Csak megértés.

Mihelyt leült, elhalkult a szilaj bolondozás. A jókedv megmaradt, csak csapkodó hangossága szűnt meg. Valami halkszavú fojtás került az ifjúi kedv löpora fölé.

Mind a frontról érdeklődtek.

Hogy van? Mint van? Hol áll az ezred, amelyhez kiküldik őket? Milyen arcvonálrészen van most állásban? Voltak-e nagy harcok? Mekkora az átlagos veszteségek? Koszt? Hangulat? Postajárás? Szabadságok? Kik vannak kint ismerősök?

Különösen az öt kadétnek volt ezer kérdése. Takáts, Schmidt, Heller, meg Koczka olyan kér-

dés-tűzbe fogtak, mint megannyi gépfegyver. Rátz csak néha- néha kérdezett valamit.

Szebenics sem volt még tűzben.

Valami baja lehetett, mert segédszolgálatos volt. A fiúk apró jelekből azt következtették, hogy maga jelentkezett a frontra s úgy került most a menetszá-
zad élére.

Mindent el kellett mondanom. Hogy az ezred, amelyhez kikerülnek, népfölkelő ezred. Ám ez semmi különbséget sem jelent emberanyag és harci feladatok dolgában, a tábori-ezredekkel szemben. Hogy csak két zászlóalja van, mert a harmadik visszamaradt Sarajevóban, amelynek eredetileg helyőrségeül szánták az egész dandárt. Hogy az olasz háború kitörésekor került a dandár s benne ez a kétfászlóaljas ezred az Isonzó partjára. Hogy azóta szakadatlanul itt vérzik, sokkal embertelenebb tusákban, mint az orosz harctéren küzdő tábori-ezred.

A kadétek falták a híreket. Nekihasaltak a térképemnek s pontosan megkeresték a Podgorát, a Monte dei sei Busit, Selzet, Marcotinit, Duinot. Azután el kellett nekik mondani, hogy az egész Isonzófront apró védőszakaszokra oszlik, melyeket Biene-nek nevez a hivatalos megjelölés. El kellett mondani a szolgálatot a legaprólékosabb részletekig, a kavernafűrógépek alkalmazását, az állásépítés szörnyű erőfeszítéseit, a pergőtűzet, kézigránátharcot s az aknavetőtűzet, amelyet a bakanyelv macskázásnak keresztelt el.

— Örült muris lehet! — mondotta lelkesen mindenre Takáts, akiről már ezen az estén is megállapíthattam, hogy életem legfalánkabb fiatalembere.

Mert közben természetesen vacsoráztunk. Takáts úgy tüntette el az ételeket, mint valami nyelőgép. A végén azután a kenyérszeletekre vetette magát. — Magam sem tartoztam odakint az ambróziával táplálkozó virágszálak közé, de Takáts Elek mellett

megsemmisült minden tudásom. Ilyen étvágy mellett eltörpült az én étvágym. Egyszerűen értéktelen utánzatnak bizonyult, Takáts Elek hegységnyelő s tengerivó képességei mellett.

S még valamit észrevettem.

Szebenics főhadnagy erősen ivott. Az ópium-evők vagy morfinisták konokságával nyult minduntalan a pohara után.

Szebenics főhadnagy hatalmasan ivott.

De azalatt a négy vagy öt hónap alatt, amíg láttam, amíg körülötte éltem, soha annyi ittasságot sem láttam rajta, amennyi ahhoz kell, hogy valakinek a szeme váljék csillogóbbá.

Különös ember volt, aki az első pillanattól kezdve magához húzta mindnyájunk érdeklődését, szánalmát és — tapintatát.

.... Végefelé járhatott már az egyszerű vacsora, melynek során hosszú idő óta először ettem ismét tányérból a frontélet csajkája helyett; amikor beállított az utolsó kadét is.

Alighogy leült közénk, csipkedni kezdték a többiek:

— Aszpirin, te csalsz!

— Aszpirin, te nem is Rodikon voltál a huszonkettedik menetzászlóalj orvosfőnökénél!

— Aszpirin valld be, hogy nem is volt egészségügyi megbeszélés!

— Aszpirin, te nők után jártál!

Ezt az utolsó vádat Koczás sipította a védtelen fiatalember felé, aki, mint utóbb megtudtam: Herman Róbert révre hallgatott s civilben orvostanhallgató lévén, odakint egészségügyünk patrónusává avanzált.

No: alaposan beillett a többi kamasz közé! Csúfolták svábnak, aszpirinnek, de azért úgy szerette őket, mintha együtt nőttek volna fel fatornyos házában, odalent Zsombolyán.

Szebenics hamarosan otthagyott bennünket.

Apuka nyomban kibömbölt az ajtón:

— Küldönc!

— Parancs? — mordult rá odakint a válasz, két bakancssarok rettentő koppanása után.

Többet nem hallottam, mert apuka behúzta maga mögött az ajtót, mialatt odakint értekezett a bakával.

De öt perc múlva hegedűcincogás hallatszott az ablak alatt.

— Befelé, te görényképű! — rikkantotta apuka.

Keskeny résre nyílt az ajtó.

Először csak egy katonasapka látszott be rajta, aztán a sapkában levő kondor, fekete bozont, azután két csillogó szem, meg egy hófehér fogsor.

Végül bekövetkezett az egész ember. S utána még egy.

Két fekete honvéd állott cövekként az ajtónál. Balkezükbén, szabályos „súlyba“-állásban a vonó, meg a hegedű. Jobbkezüik keményen repült a sapkájukhoz.

— Zsászlós úr alázatosan jelentem, beléptünk a sobába!

— Pihenj! — dörögte Tornay. — Sapkát le csipások és tuszt!

A két füstös rázendített, apuka pedig felém intett a poharával, miközben méltóságteljes pofát öltött:

— Fűzfám, egyetlen cimborám, szállok hozzád! Apai szeretetem jeléül, költséget és fáradságot nem kímélve, sikerült biztosítanom e két fekete művész közreműködését. Pusztán a te tiszteletedre. Íme: Kalányos Vendel, vályogiparos és nótagyilkos, meg Kolompár Guga teknővájó és községi gyepmester; mindkettő ama romák nemzetségéből, kik meghalnak ha — dolgozni kell nekik!

... Később mindenki megbolondult. Csak Rátz

őrizte meg emberi méltóságát. Néhány szép, szomorú magyar nótába beleénekelte s szárnyaló tenorja vitte, vitte a mi kornyikáló dalunkat.

Ilyenkor csillogó szemmel nézett rá Takáts:

— Jól van, papom, vidulj papom!

— Éljen a páterka! — visította rá Koczás.

A boglyasfejük tuszt húztak s szörnyű hangzavarba fulladt minden.

Már rekedtek voltunk mind. Koczásnak kétszer is ki kellett mennie s az Aszpirin részesítette első segélyben a sápadt, kis falurosszát. De azért halványan is, álmosan is, szakadatlan csuklás közepette verte az asztalt. Ó, ha a mamája látta volna!

Füst, gőz, zene, ordítás egyetlen sűrű gomolyagba olvadt előttem. Arra még emlékezem, hogy Aszpirin szörnyű sváb nótákat adott elő, apuka, a lócára állva, két fazékfedővel verte a taktust, miközben a két füstösnek az asztal alatt kellett játszania, de „szívetrázó szomorúsággal“.

Azután nem tudom miképpen történt a többi.

Kalányos hirtelen húzni kezdte az anyám nótáját:

A faluban a legárvább én vagyok,
Házunk fölött még egy csillag sem ragyog...

Abban a pillanatban végtelen tisztasággal megláttam az anyámat. Olyan tisztán, ahogyan sohasem láttam a fronton. De itt, ebben a borgőzös, korhely éjszakában egyszerre ott ült előttem kedves karos-zékében s halk énekszóval varrogatott valami apróságot.

És akkor többé nem a hegedűszót hallottam. Az ő halk, szelíd althangja dudolta tovább a nótát édes búbánattal:

...Nincsen apám, nincsen anyám sem szeretőm,
Ők már régen nyugsznak a temetőn...

Ez volt az egyetlen magyar nótá, amelyet tudott. Mert német asszony volt az én édesanyám.

Igen: tökéletes tisztasággal láttam finom, törékeny alakját s hallottam felejthetetlen mélázó dúdolását. Talán a bölcsőm fölött is így énekelt. Mert most egyszerre úgy éreztem, hogy apró gyerek vagyok, hogy nem történt velem picikorom óta semmi, nincs háború, nincs Doberdó, gyerek vagyok, kis gyerek, aki anyja felé tárja gyámoltalan karjait. És akkor valami összeszorította a szívemet s a torkomat és keserves zokogással borultam rá az asztalra.

... Arra riadtam, hogy apuka ölelget.

— Megvesztél fűzfám? Mi ez?

— Az anyám nótája ... — dadogtam, — az édes, jó anyám nótája ...

— Részeg vagy, fűzfám, részeg vagy!

— Az, az, — hazudtam rá készséggel, mert éreztem, hogy a föld alá kellene süllyednem szégyenemben, amiért ilyesmi történt velem annyi tacsó szemeláttára.

Hát fölemeltem a fejem, szétmázoltam a könynyeimet s kurjantva kaptam föl a poharamat. Mert iszonyú kemény férfi voltam akkoron.

Később dévaj és csiklandós bakanótába kezdett Takáts, meg a lóképű Schmidt.

Rátz megcsóválta a fejét, szemrehányó mosolylyal nézett Takátsra s aztán kiment.

Bent pedig a két kadét rekedtre ordította a torkát.

Éjfél körül megszöktem.

Amint kiléptem az ajtón, Rátzra esett a tekintetem. A falnak támaszkodva nézte a csillagokat.

— Pajtás, — szólítottam meg, — hogyan találhatnék el a szállásomra?

— Parancsolj, zászlós úr. Majd velem. Együtt lakunk.

S elindultunk a holdfényben.

— Szerencse, hogy még itt voltál, — hálálkodtam a kadétnak.

— Téged vártalak, zászlós úr.

— Ejnye s ezért rontottad az éjszakádat? Köszönöm, testvér.

— Szívesen tettem.

— Mert láttam rajtad, — folytattam, — hogy nem nagyon ízlik az ilyen duhajkodás.

— Amíg csak a kedv mulat, — válaszolta, — addig szép. Addig szeretem. De amikor már a szesz gőze hajtja a mulatást, akkor elkedvetlenedem.

A kőkutas terecskén haladtunk át. Hűvös volt. A lélekzetünk párádzott.

Aludt az egész világ.

Csak a tisztietkező felől szűrődött utánunk halk hegedűvinnyogás.

Árnyékunk hosszúra nyúlt a holdfényben.

A tulsó soron lenyomott egy kilincset a kadét. Széles udvarba léptünk. Majd végigmentünk egy bolthajtásos ámbituson, fölkocogtunk valami nyirkorgó falépcsőn s végül: megérkeztünk.

Két egymásbanyúló szoba volt az emeleten.

— Itt lakik Takáts, Heller, meg a kis Koczás, — magyarázta Rátz. — Itt belül meg te és — ha nem lesz ellene kifogásod: én.

— Ugyan testvér, hogy mondatsz ilyet? — korboltam a fiút.

Fölvillantotta a villanylámpáját.

Két vetett ágy!

Az egyik a falnál, a másik túlnan.

Pirosesíkos paraszti párnák, dunnák, de: ágy! Rövid alkotmány, amelyről előre láttam, hogy csak összehajtogatva férek el majd benne, de mégis: ágy! Ágy, ágy!

A kályha mellett apró kamrácska nyílt. Egy szempillantásra benyitottam. A lámpa fénye derék

Ferkóm alvó arcára esett. Hanyatt feküdt valami jó tömött szalmazsákon s nagyokat szusszanva aludt.

De előbb kirakta a holmijaimat az asztalra, szépen, szabályosan.

Mély, boldog sóhajjal kezdtem a vetkőzéshez.

Hetek óta nem volt lent rólam a ruhám.

Rátz már régen az ágyban volt s én még egyre a lábszáraimat vakartam, az ágy szélén. Csak az tudja mi ez, aki hosszú időn át hordott magán szűk lovaglónadrágot, meg fölcsavart lábszárvédő-szalagot anélkül, hogy azt csak meg is lazíthatta volna.

A kadét hanyattfeküdt a párnán s a padmalyt nézte.

— Hallod-e, öcsém, — kérdeztem álmosan, — miért hívják Hellert seviotnak?

Rátz elmosolyodott.

— Ó, ezek a neveletlen fráterek, Takáts meg Schmidt mindenkire ráakasztottak valami gúnynevet. Hellernek az apja posztókereskedő, valahol Nyitra mellett. S a fiú, nem tudja megállni, hogy ha szövetszélét lát, meg ne tapogassa. Jó multkorában aztán előre összebeszéltek s nagy vitát rendeztek előtte valami posztóról. Heller megmorzsolta az ujjai között s egyetlen szóval eldöntötte a vitát:

— Seviot.

Azóta seviotnak hívják. Igaz, hogy Takátsot csak Takinak nevezik, azzal az elvi fenntartással, hogy ez taknyost jelent. Schmidtet „lóképű“-nek tisztelik, a félméter hosszú ábrázata miatt. Ezt különben Koczka ragasztotta rá, aki egyízben Schmidtről beszélve, megállapította, hogy „kissé korlátolt, de egyébként igen lóképű fiatalember“. Koczkaét viszont Zeusznak, amennydörgőnek, csúfolják, az öreg Farkas Lázárt pedig ordasnak.

— Hát téged miért hívnak páternek? — kérdeztem.

— Klerikus vagyok, zászlós uram. A nyitrai papnevelőből jelentkezünk katonának vagy öten.

— Ne beszélj! — nyitottam rá a szemem. — No, ilyenekkel sem találkoztam még. És — visszamégy, ha hazasegít az Isten?

— Vissza, — felelte egyszerűen a fiú. — Ez lélek dolga. Ötünk közül ketten a Koschanán levő nyitrai menetszázadnál vannak. Azok nem mennek vissza. Már megmondották. S ez a becsületes út. Jobb így, mintha egyre hátrafelé nézve mennének papnak. De én úgy érzem, van lelkem hozzá.

Lefeküdtem. Ó, mennyei gyönyörűség!

... A másik szobába akkor topogott föl a három szomszéd lakótárs. Elfojtott vihogással esetletek-botlottak.

— Seviot te részeg vagy! — röhögött halkan Takáts.

— Részeg a nénikéd! — felelt vissza Heller.

— Márkus, — intette őt a kis Koczvás — halod-e: már kuss!

— Te meg eredj ki és hányd ki magad előbb, tacsókó! — vágott vissza a zsámbokrėti rőfös fia. — Majd úgy jársz, mint a multkor.

Egy ideig még vihogtak, majd csönd lett. Csak levetett bakancsaik koppantak a padlón egymásután.

Aztán megint Koczvás suttogását hallottam:

— Jó alak ez az új zászlós!

— Az — tette hozzá Heller.

— Szép tőle, hogy mindjárt pertut ivott velünk — folytatta a cérnahangú.

— Ühüm — ásított rá seviot.

— És abszolúte nem hengeg — fűzte tovább gondolatait a kis szőke. — Pedig kitüntetése is van...

— Uá... Uá... — ásított közbe Takáts. — Aludjatok!

Csönd.

Később mégegyszer megszólalt Koczvás.

— Láttátok a lábszárvédőjét? Nem úgy tekeri a lábára, mint mi. Főnt csillagosra csavarja. Azt mondják, az olasz tisztek hordják így. S a fronton mind csillagosra csavarják a kamáslijukat a mieink is. Holnap megkérem őt, hogy tanítson meg rá.

— Aludj! — mordult rá Heller.

— Kuss már, te Márkuss! — mordult föl Takács, — mert hozzádvágom a bakancsomat.

Egy perc múlva aludtak, mint a tej.

És szunnyadni kezdtem én is.

A holdsugár belépett az ablakon, az álom pedig felében fárasztotta el az ajkamon gyerekkorom régi, bizakodó, esti fohását...

VI.

*Nyitva van a százados úr ablaka,
Barna kislány sirva sétál alatta.
— Allj meg kislány érte dobog a szívem,
Nem tagadom, hogy igazán szeretlek. —
„Nem állok meg százados úr szavára,
Nem leszek a százados úr babája,
Van nékem a századában közlegény,
Kit nem adnék százados úr magáér!”
— A közlegény elesik a csatába,
Ki borul a barna kislány vállára? —
„Ha elesik szálljon áldás porára,
Mégse leszek százados úr babája!”*

(Bakanóta 1914-ből.)

Sütött a nap, mikor fölvettem a szemem.
S mert párnák között, ágyban találtam magam, hirtelen az a gondolat döbönt belém, hogy: álom.

Párna.

Ágy.

Nyugalom.

Derű.

Csönd.

Csak álom lehet. Igen, álom az egész. Tehát: csak föl nem ébredni, jaj, föl nem ébredni belőle! Hiszen olyan jó. Olyan szép!

Újból alvásra erőltettem magam. Akkoriban bármikor, bármennyit tudtam aludni. És keltés nélkül is, csaknem pernyi pontossággal, akkor ébredtem, amikor akartam. Csak el kellett határoznom.

Hát aludtam.

Azaz, hogy valami félálomban hevertem.

... Messziről vezényszavakat hallottam. S föld-döngető katonai mozdulatok zaját. És lassan-lassan az az álombeli bizonyosság támadt bennem, hogy ott-hon vagyok. A Sashegy alatt. A Budaörsi-út új kaszárnyájában. Igen. Ott vagyok. És valami különös kímélet miatt ma nem kell kivonulnom. S ezért alhatom. És alszom.

Kint pedig káplárok, meg őrmesterek vizsgálják, igazítják s osztják be tagpárokba s harc-járőrökbe a szakaszokat, ugratják a féltagokat s állítják pontos takarásba meg igazodásba a századokat ...

Be jó, be jó...

És én alszom...

Azután valami nagy zúgást hallottam egész közelről. Mintha vizek zuhogtak volna nagy magasságból.

... S egyszer csak megérintette valaki a vállam. No most, — rebegett bennem az eszmélkedés, — most nyomban vége lesz minden gyönyörűségnek. Most ki kell nyitnom a szemem, fel kell ébrednem s akkor egyszerre: fedezék, lövőárok, Doberdó, gránát...

— Zászlós úr, tesszen felkelni!

Megismertem Feri hangját.

Félálomban is valami gyerekes, keserű durcás-ság zúgolódott bennem. Nem. Hát azért sem. Hátha ez egyszer irgalmas a kérlelhetetlen nagy úr. a „muszáj“? Meg kell próbálnom. Hiszen még soha sem ellenkeztem eddig muszáj-úrral. De most, most...

— Zászlós úr, tesszen már fölkelni, kész a fürdő-víz!

Mintha rugók lendítettek volna fel fektemből.

— Mi? Micsoda? Mit beszélsz? — hebegtem értelmetlenül. S időbe került, míg magamhoz tértem. De mindenekelőtt jól benyomtam a körmeimet a tenyerembe. Fájt. Tehát ébren voltam.

Szentséges Isten, de jó vagy!

Nagy ruhamosókád állott a szoba közepén. Fehér gőzfelhők páráztak belőle. És az ablakon be-
ragyogó napsugár finom szivárványszínekre tört a
párákon.

Hm. Hát ez volt az. Az álombeli vizek zúgása.

— Aranykölyök vagy, Feri! — ujjongtam há-
lában.

A legény boldog szerénykedéssel vigyorgott s
feltúrte az ingujját.

Céltalan kísérlet volna, ha le akarnám írni,
milyen bódító öröm volt beleereszkedni a párolgó
vízbe. Céltalan volna, mert azok, akiknek még soha-
sem kellett hosszabb időre lemondaniuk a kultúr-
ember mindennapi s az unalomig megszokott élet-
formáiról, még csak elképzelni sem tudja, mennyi
gyönyörűség van az élet akárhány jelentéktelen ap-
róságában.

Harsogva énekeltem a kádban. Olyan szilaj jó-
kedvvel ordítottam, hogy csaknem szétvettem vele
a falakat. Nem hiszem, hogy az apró ruca nagyobb
poeskolódást visz véghez első fürdésekor, mint
amilyet én végeztem akkor.

Hanem hát minden gyönyörűségnek vége szakad
egyszer. Végül mégis csak ki kellett szállanom a
mosókádból.

Lomha nyújtózással fogtam a borotválkozáshoz.
Kinyitottam a belső ablakot. Tenyéryn timeret
ráakasztottam a külső ablakfélf szögére, a fenő-
szíjat meg az ablakkilincsre. Mindezt lajhár-lassú-
sággal tettem, mert újra, meg újra nyújtózkodnom
kellett.

Özönlött rám a napfény. Ereje még az ablak-
üvegen át is melengette, csiklandozta a vállam,
hátam, karjaim bőrét. Mert övig meztelenül lustál-
kodtam és süttettem magam Isten áldott, tavaszi
napjával.

Erősnek, izmosnak, daliásnak éreztem magam.

pedig — ma már el kell ismernem — ösztövért voltam, mint egy tizenhatéves kamasz s a karjaim is vékonyak voltak, akár egy süldőlánnyé. Ma is csodálkozom, hogyan tudtam annak idején a legnehezebb kézigránát fajtát, az otromba „kukoricagránátot“ tizenöt-húsz méternyire elhajítani azokkal a karokkal. Bizonyos, hogy ha a katonaságba való befurakodásomkor orvos elé kerültem volna, szó nélkül kirúgnak. Csakhogy hát én úgy lettem katona ezerkilencszáztizennégyben, hogy orvos nem is látott.

Mondom, elég gyatra legényke voltam akkoron, de én sohasem ismertem el ezt, még magam előtt sem, sőt pökhendi önbizalommal néztem a világba s nem kevés fölénnyel énekeltem, hogy:

„... Maradt otthon kettő-három nyomorult
Rátok lányok még az ég is beborult...“

... Ezt dúdoltam akkor is, mikor odaállván az ablakba, paskolni kezdtem a borotvakéssel a fenőszíjját.

Am egyszerre abbahagytam a dúdolást s magamra rángattam a zubbonyomat.

Mert lent, a szomszéd ház udvarán fiatal lányka lépegetett le az ámbitus lépcsőin, kezében ocsuval telt kosárral. Nanni volt. Szaporán kezdte hivatgatni az aprójószágot:

— Pity-pity-pity-pity ...

Hanyatthomlok rohant oda a haszontalan tollas népség. A kislány meg ott állt közöttük, nagy piros-mintás kendőjével s roppant szigorúan tartott rendet közöttük. A falánk, vörös kakasgavallért háromszor is visszakergette. Olyankor összehúzta szemöldökeinek kékesfekete íveit s úgy ráripakodott a hetyketarjú jércebolondítóra, hogy még hallgatni is szívremegtető volt. Meg is vágtam magam borotválkozás közben. Erre aztán megbosszankodtam.

— O, a kis tacsó! Füttyülök rá! Nevetséges. Igazán nevetséges volna...

A borotva sercegve pusztította háromhetes legénytollamat, mialatt a fülem alatt duzzadni kezdett a kiserkedt vércsepp.

— Pity-pity-pity-pity...

Hm. Hogy henceg a kis vacak. Olyan hetykén jár odalent, mintha legalább is zsandárcáplár volna. Lám, a kis béka!

Ssz! A teremtésit. Már megint megvágтам magam. De úgy kell az ilyen marhának, aki borotválkozás közben holmi zöldfülű pesztonkákra forgatja a szemét. Hogy az a fürgeteges jégeső...

Két sebből vérezve, dühöngő méreggel folytattam a szőrtelenítést. S jóleső elégtétellel állapítottam meg, hogy íme már nem törődöm azzal a jelentéktelen kukacsal odalent. Abszolute nem törődöm vele. Szép is volna. Phö! Én — övele! Nevetséges. Phö! Igazán nevetséges. Énmiattam ugyan pörölhet váltig a csibéivel, meg récéivel, oda se hederítek.

— Pity-pity-pity-pity...

Miattam pittyeghetsz ítéletnapig, tacsó. Meg se iátlak. Oda se nézek. És milyen dölyfös a kis nyomorult. Még egyetlenegyszer se pillantott föl az ablakomra. Ó, ó, a kis kényes! Mintha minden utcasarokon zászlósok szalutálgatnának neki. Az igaz. Majd éppen ilyen vékonylábú, pipaszárkisasszonynak!

Még egy utolsó kis karcolással befejeztem a borotválkozást, miközben morogva állapítottam meg, hogy:

— A rongyos prepa. Még csak föl se pislantott. Úgy ment el, olyan páváskodva, mintha legalább is spanyol infánsnő volna.

Dühösen hánytam képemre a vizet.

— A rongyos prepa!

...Később lementem s ödöngeni kezdtem a faluban.

Mindössze három utcából, a kőkutas térből s néhány apró közből állott. Akármerre fordultam, egyszerre kint voltam a faluból.

Különös falu volt az a Dane. Valami megszépent csendesség ült rajta. Először nem tudtam, miért van ez. Azután megfejtettem a titkot. Hiányzottak belőle a legények s a férfiak. Gyerekből, asszonyból és aggastyánból állott az egész lakosság.

Lassan őgyelegtem szanaszét. De minduntalan visszatévedtem Nanniék háza elé, melynek kapuján ott lengett a vöröskeresztes zászló, jeléül annak, hogy ott van Aszpirin barátunk székhelye, meg a betegszoba is.

— Az ördög vigye el a dolgát! — dohogtam. — Hát már nem tudok másfelé lödörögni? Még majd azt hiheti az a lány, hogy miatta... No, még csak az kellene! Éppen őmiatta. Nevetséges!

És azért is másfelé vettem utamat.

A térről észak felé futott ki az egyik utca. Hitvány kis szatócsbolt volt a sarkán. Ostornyél, kocsi-kenőcs, só, petróleum, szappan, medvecukor, édesgyökér, dohány és Franck-kávé. És apró csengő az ajtó fölött, amely mindig csilingelni kezdett, valahányszor belépett valaki a boltba. Szakasztott olyan volt, mint odahaza Magyarországon, akárhány apró falu vegyeskereskedése. Még a Franck-kávé, meg a Szarvas-szappan színes bádogképe is ott díszlett a kopott ajtószárnyakon. Csak éppen hogy szlovén nyelvű volt a feliratuk.

Szemben véle a másik menetszázad irodája, meg raktára volt. A napostizedes kattánó sarokkal jelentkezett.

Tőle tudtam meg, hogy két menetszázad táborozik Danén. A másiknak is népfölkelő volt a parancsnoka. Honti főhadnagy.

A századok gyakorlaton voltak. Odahaza csak a naposok, ügyeletesek, szolgálatosok és tisztileg-

nyek lézengtek. No meg a szakácsok, bodros füstöt eregető mozgókonyháik mellett.

Olyan tizenegy óra felé járhatott, mert már félíggész étel szaga terjengett a századkonyhák körül. A gulyáságuk teljes üzemben voltak.

Fütyörészve ballagtam tovább a szatócsboit előtt.

Az utacasarkon irányjelzőtábla mutatta az utat, németül, meg szlovénül. Arról tudtam meg, hogy ez az út Naklo meg Sanct Kanzian felé vezet.

Az egyik kapu előtt hatalmas bajúszú népfelkelőt értem utol, aki komótosan ballagott, nyugodalmass pipázással. A bajúsza olyan volt, mintha két nagy fekete varjúsárny libegett volna az orra alatt.

Tempósan szalutált az öreg s tiszteletteljes pilogással vizsgálgatott.

— Kend melyik századba tartozik? — kérdeztem. Súlyba eresztette a pipát.

— A főhadnagy úr Szebenicsébe.

— Aha. Aztán hány éves kend?

— Negyvenkettő, instállom. Azir is vagyok kéméletbe. Mert hogy öreg a korosztállom.

Ezt némi önérzettel mondotta.

— Derék. Hát mondja csak öreg, merre vannak a századok?

— Emide vannak a dülőbe, Kancigány fölött. Ahajt ni, a szélsű háztul oda is láthat az ember. Magam is arrafelé tartok, mer mondok, megnézem a mandolafákat. Vajjon ragyásodik-e mán rajtuk a rügy?

— Mandulafák? Mi köze kendnek a mandulafákhoz?

— Tele van itt velük, instállom, a határ. Oszt jó az embernek ha rajtuk lehet a szeme. Merhogy a mandola fakít legelsőnek tavaszkor. Alighogy elolvad a hó. Hát, instállom, ha már idekomandérozdott az ember katonának, még hozzá kéméletből

tisztogatóleginnek, oszt sok a ráérő ideje, akkor ugyanvalóst jólesik neki a ragyásodó mandolafák látása.

Ezenközben kiértünk az utolsó házak közül a falucska szélére.

Hepehupás vidék terült el előttünk.

Messze északon távoli hegyek kélettek. De a hegyekig mindenütt katlanszerű lyukakkal telepötyögtetett mezők, lejtők s dombok terpeszkedtek. Mintha valaha régen, mesebeli óriások ágyúztak volna itt egymásra időtlen-időig s csupán óriási gránátgödreik maradtak volna meg mindörökre.

Egy pillanatra elmélázva állottam meg e kép előtt.

Ismertem a Karsztot. Dolinagödrökkel meglyukgatott, csupasz, sívár, lehangoló mészkővilágát, mely a világháború legszörnyűbb és leggyilkosabb csata-terévé avatta a doberdói fensíkot. Sokszor elgondolkoztam afelett, mi teszi olyan hasonlíthatatlanul busítóvá a Karsztot? A fátlansága? A víznélkülisége? A gyér fű alól mindenütt kivicsorgó fehér mészkősziklái? Avagy egyetlen valamirevaló növénye, az árvalányhaj? Mely olyan néma, de ismerős búbanattal hullámzott szerteszét Doberdó és a Hermada soványfűvű sziklasivatagán, mint valami távoli, csendes tenger? — Bizonyosan mindezek együtt okozzák e kővilág kedvlohasztó hatását. De talán legesleginkább a madárfütty hiánya. Mert nagyon-nagyon ritkán hallottam éneklőmadarat azon a vidéken. S ez a némaság, Isten világának ez a csöndje, dermeszti meg a lelket. A Karsztton tudja meg az ember igazán, mi a madár s a madárfütty. Ott tudja meg igazán, ahol az csaknem egészen hiányzik. A Karszt maga a megsüketült természet.

Am az a Karszt, amely ott terült el előttem Dane körül, egy árnyalattal szelídebb vidék volt, mint az, amelyet addig ismertem.

Zöldelő berkek, lejtők s dombok voltak rajta, csak a dolinák tölesérszélei meredtek siváran az emberre s csupán itt-ott fehérlett ki a fű alól egy-egy mézskő-tönk, vagy kisebb sziklarög.

És köröskörül, a község széle mentén, fák voltak. Igaz, hogy csak inséges, kurta, girbe-görbe fák, igaz, hogy életük inkább csak tengődés lehetett a sovány anyaföld szikkadt kebelén, de mégis: fák voltak. Gyümölesfák. Cseresznyék, meggyek s tőképen mandulafák.

Idáig még el-eljárogatott a közeli községből a baromfi, galamb, no meg a városlakó veréb is. Így a Karszt sükettségét sem éreztem oly kietlenül, mint másutt. Sőt, bár a fák még kopáran suhogtak a friss szélben és semmi sem vallott a kikeletre: a levegőben, a szélben és az égbolt színében a kikeletet éreztem. A közeledő tavaszt szimatoltam sejtelmes vágyódással.

Behúnytam a szemem egy pillanatra.

Messziről távoli vezényszavak hallatszottak s kürtjeleket hozott a szél.

Öreg Hulló is felfigyelt rájuk.

— Fújják ám a sorakozót köröskörül. Mer dél van. Oszt nagy katonavilág van ám erre. Minden faluban tanyázik egy-két menetszázad.

— Aztán sok-e közöttük a magyar? — kérdeztem.

— Jobbára mind az instállom, ászlós úr. Jobbára mind az. Nem tom igaz-e, de aszongyák az emberek, hogy a Doberdóra csak magyar katonát vittet a főkomendó. Merhogy Vilmus császár kívánta volna a mi öreg királunktól. Merhogy ezt a részt féttik legjobban az áttöréstül. Azér hát a cseh, meg másfene mind uribb helre komandérozódik. A hitványsága miatt...

Nagy füstfellegek bodrosodtak a pipából.

Sóhajtottam. Még azzal sem próbálkoztam meg,

hogy megeáfoljam a felsőbb hatóságok védelmében ezt a nem nagyon lelkesítő hiedelmet. Még azt se mondtam rá, hogy szakács-hír, szakács-lotyogás, mert éreztem, hogy igazságok ellen nem lehet harcolni.

Odaértünk a mandulafa-csoporthoz.

Öreg Hulló úgy simogatta szemmel meg kézzel az ágakat-galyakat, mint az édesapa a gyerekeit. — Valami ősi, öntudatlan gyengédség furcsa melegése sugárzott a szemeiből s ellágyult arcvonásaiból.

— Duzzadunk mán, instállom, duzzadunk mán, — motyogta diadalmasan, mialatt bütykös ujjai, ügyefogyott szeretettel tapogatták a pompás, erős rügyek környékét. Tele voltak a mandulafák rüggyel. Erős, életetigérő, bimbótkiáltó rüggyel. Ur-isten százezer, indulásrakész, apró és halhatatlan katonájával, akik minden tavasszal meghódítják a világot az örökkévaló hatalom nevében.

Messziről, zengve szólottak távoli templomok hangjai, trombiták rikoltoztak a közelben és távolban s én ott álltam megbabonázott ígázatban, rügyező, idegen mandulafák alatt csordultig telt, hálá-datos lélekkel.

Ó, hol volt akkor már a Doberdó, a lövőárok s a halálraszántáság komor, férfias világa! Hol volt már akkor a gladiátorsors súlyos és semmihez sem hasonlítható tudata, mely roppant, láthatatlan páncélként nyomta odakint a vállunkat s tágította tragikus-büszkévé a mellünket?

Hol volt, mondom, mindez?

Itt kék ég volt, zöld berek, ezüstös giling-galang, régenhallott, békés, játéknak-tűnő trombitaszó, rügyező fák, egy öreg meghatott magyar meg egy megigézett kölyök, akit elszédített ennyi szépség, ennyi nyugalom, ennyi harmónia...

Valahol felcsapott egy nóta:

Somogyváry Gyula: Virágzik a mandula. I.

Édesanyám, édesanyám mi annak az oka?
 Négy fia van, mind a négy katona.
 Kettő huszár, a harmadik baka,
 A negyedik, a negyedik most lett csak regruta...

Először csak négy-öt torok harsogta a dalt, azután egyre több hang vette át a melódiát s a végén hatalmasan, félig-bús, félig-hetyke zengéssel harsogott az azurkék déli ég felé.

Egyszer csak felbukkant a Kanzián felé eső halom tetővonalán a század éle. A mi századunk volt.

Szebenics jött a század élén. Keményen, délcegen, komoran. Karesú alakjában annyi ifjúság s acélos erő látszott, hogy holmi idegen, nyilván fiatal, tényleges főhadnagynak nézhette volna.

Volt valami békebeli kímélttség, szabályosság azon a képen, amelyet ez a felénk-vonuló század nyújtott. Friss, feszes, jóruhájú nép volt, nem a frontok rongyos, viharedzett, farkassá vadult katonái.

Szebenics százada még úgy vonult felénk, mint valami feszesen parádézó, az utolsó csattig-gombig regulák közt mozgó csapat. A szakaszparancsnokok még szigorúan szakaszaik mellett mentek s nem csoportba verődve a század élén és végén. De a tisztek, hadapródok s őrmesterek már csak szuronyt viseltek kard helyett, kezükben vándorbot, faragott füttykös vagy — az orosz haretéren küzdő tábori ezredünk hetyke hagyományaként — fokos volt. (Istenem, ki emlékezik még a híres ezerkilencszáztizenhatos új-évi csatára, ahol a 6., 19., 29. és 30. honvédgyalogezredek napokon át dülő kézitusákban, fokossal verték pozdorjává Iwanow orosz generális, gőzhengernek szánt, roppant rohamcsapatait! Ki emlegeti még Toporoutz és Rarancze községeket? Pedig mennyi, de mennyi magyar ember bukott határukban a véres bukovinai hantra?)

Fokost hordott Szebenics főhadnagy is, amint

komoran, magában, de mégis magasra vetett fővel, messzire elhúzva a menetszloptól, keményen lépkedett a nótázó század élén. És fokost pörgetett ott hátul a csapat végén apuka is, aki javíthatatlan civilként baktatott a többiek után.

Mert ha agyon is versz valaha ezekért a sorokért apuka, bizony nem írhatom azt rólad, hogy külsőre valami nagyon katonás legény, úgynevezett strammfiú lettél volna. Dehogy is ,apuka! Tarajosan hordott bakasapkáddal, horgas orroddal, háromszál csipetnyi bajuszoddal, vidám, ráncos szemeiddel, gúnyosvágású, keskeny szájaddal, görbén előrehajló vékony testeddel s pipaszár-lábaiddal sohasem tudtad elfelejtetni, hogy valójában mélységesen és örökre civil vagy. És tudom, hogy nem neheztelsz meg rám azért, ha megírom, hogy téged nem tüzek és mámorok vittek a harcterekre, hanem egyszerűen a tények nyugodt szemlélete. Muszáj volt, kötelező életsors volt, férfibecsület kérdése volt, hát mentél s csináltad kissé fanyarul, kissé fölényesen, a városi-emberre puhult magyar dzsentrí kicsit fáradt és egykedvű, úri nyugalomával, de mindig hűséggel és meleg szívvvel. Meg kellett tenni: hát csináltad derűs bölcseséggel. Mint ahogy el kellett menni bizonyos kötelező látogatásokra, löversenyekre, bizonyos operaelőadásokra és vadászatokra, még ha unalmasak voltak is. Hiába, ha az ember úgy született, hogy valamely társaságba tartozzék, akkor ott kell lennie annak minden életmegnyilvánulásában. A fő: minél kevesebb izgalom és fölösleges mozgás.

Nem akartam ott az útszélen bevárni a századot. Visszaballagtam öreg Hullóval a faluba.

A kőkútos téren dübörgött a század. Ütemes dobogással vágta a menetet az első szakasz él-tagpárai. Keményen, büszkén, fiatalosan.

Szebenics hátrafordult s recsegve harsant meg éles vezényszava:

— Vigyázz!

A század még feszesebbre húzta magát s az ütemes dobogás egyszerre zúgó dübörgéssé erősödött.

— Oszlop balra! — zengett föl újból a főhadnagy szava.

— Első szakasz: balra arc! — csattant föl rá nyomban Takáts Elek friss hangja. Abban a pillanatban arevonalba dobbant az élen haladó szakasz és két sora zsinóregyenes igazodásban dübörgött a kút felé.

Utána testvéri rendben, keményen és szabatosan harsogták vezényszavukat a többi kadétek is:

— Második szakasz: balra arc! — bömbölte a lóképű Schmidt kapuszerű szájjal, majd pedig Heller vezényelte szakaszát a többi után s végül egy öblösen induló s váratlanul sipításba csukló hang esendült fel:

— Negyedik szakasz: jobbri ire!

Mind a négy szakasz ott dübörgött már egymás mögött, bakák, altisztek és kadétek kínosan elfojtott röhögéssel döngölték a földet, csak a negyedik szakasz arevonala mögött ment bosszankodva, égő szégyennel valaki. Pufók, fiús arca a sapka aljáig piros volt. S ugyanott, de mint akinek semmi köze sincs a századhoz, még valaki lépkedett. Vigyázzban ment, látszatra még vágta is a menetet, de az egésznek volt valami alig észrevehető műkedvelő úri íze.

Tornay apuka marsolt a század mögött. Előkelően, egymagában. Mint, akinek nincs dolga, szolgálata, gondja, mert nincs szakasza.

— Század: állj! — harsogta most Szebenics főhadnagy, mire még kétszer dobbantak a lábak s aztán állt a század, mint a cövek.

— Lábhoz!

Kemény, ütemes fegyverfogások után a földet érte kétszáz puskatus.

— Pihenj!

Dobbanva vagódtak ki a jobblábak.

Szebenics előrehívta a szakaszparancsnokokat. Magam is odahúzódtam közéjük. Halkan, röviden adta ki utasításait a főhadnagy a délutáni foglalkozásra.

S a kadétek szakaszonként vezették szállásaira a századot, mi meg apukával és Farkas Lázárral az étkezőbe baliagtunk.

Beszélgetve, évődve vártuk az ebédet.

Lassan szállingóztak be a gyerekek. Azazhogy a krátergyomrú Taki egykettőre becsörtetett. Tekintéssel szinte felfalta az asztalra kikészített kenyereket, majd benyitott a szomszédos konyhába s rendkívül behatóan érdeklődött az ebéd iránt.

Apuka oldalbabökött s a kadét felé vágott a szemével, mialatt felém súgta:

— Most figyeld meg ezt a boldogtalan fiatalembert. Ez így megy minden délben, minden este. Szörnyű! Én már föbelöttem volna magam a helyében. Ez az egész kölyök egyetlen bárzsing és gyomor. Pszt, most hallgasd!

Takáts félig kint állt a konyhában. Előtte vigyázzban, a pirosképű, izzadó szakács.

— Alássan jelentem: húsleves, pörkölt tarhonyával, meg palacsinta.

— Jól van, Kőműves, — felelte Takáts, miután minden fogás hallatára nyelt egyet. — Szép húst kaptak? A bőnyeléket jól leszedték? A pörköltbe remélem, jó sok hagymát tettek.

— Tettünk instállom.

— A palacsintához milyen lekvárjuk van?

— Csak ez a kincstári marmalád, akit rendesen kapunk.

Takács megint nyelt.

— Jó. Csak arra ügyeljen, Kőműves, kérem, hogy legalább a palacsinták egy részét alaposan megpirítsák. Jó ropogósak legyenek.

S újra nyelt. Aztán körülhordozta szemeit a lábasokon, egyetlen orrszippantással fölszívta az egész konyhát s visszatért közénk.

— Hallod-e te, félnadrág, — ingerkedett vele apuka, — ha egyszer még hazakerülünk, föltétlen megvizsgáltatlak az állatorvosi főiskolán. Mert nem igaz, hogy az Uristen ilyen förtelmes gyomrot emberi használatra teremtett volna. Itt valami szörnyű természeti eltévelyedésre fognak rájönni. Mert ez vagy vizilógyomor, vagy négyágú, kérődzésre való dromedárbendő, avagy egy boa konstriktor antilopnyelésre berendezett emésztőszerve.

Takáts kelletlenül mosolygott.

Tornay meg folytatta:

— Komolyan: fiam, te közveszélyes vagy! Te maholnap föleszed a katonai kincstárt. Te csapás vagy a központi hatalmakon! Ha elvesztjük a háborút, hát te leszel az oka. Mert ilyen alakkal a sorainkban csak Przemysl sorsára juthatunk.

Takáts röstelkedő nevetéssel dörmögte:

— Kérlek zászlós úr, úgyis tudod, hogy nem tehetek róla. Éhes vagyok!

— Ez az, te szerencsétlen. És nem akarsz leszokni róla. Pedig a zabálás egyike a legrútább földi örömeknek.

— Hát mit csináljak zászlós úr?

— Varrasd be a gyomrod egy részét, mert ez nem végződhet jól. Valld be, hogy anyád mindig sírvafakad, ha rád néz. És valld be, hogy a nővéreid miattad nem tudtak férjhez menni.

Takáts hangosan, tele tudóvel röhögött. Apuka pedig tovább pattogott:

— Igazán mondom, ne is röhögj rajta: erre nem volt fölkészülve a hadrakelt sereg. Ilyen vagongyomorra. Ilyen ürtartalom, ekkora befogadóképesség mellett csak egyetlen célra volna szabad téged alkalmazni a háborúban.

— Még pedig? — kérdezte Takáts.

— Ezred-latrínának!

Harsogó röhögés hangzott fel, mert jóval előbb belépett már a kis Koczkás meg Schmidt.

Apuka is elnevette magát. Mint a győztes fox-terrier, amely kivégezván a rókakölyköt, mégegyszer megrázza s azután elhajítja.

— Látod, megint léprementél, zöldfűlű! — mondta fölénnel s nyomban odatartotta összecsiszított ujjait, jószívvel Takáts elé:

— No, tedd rá! Nem szégyen a kitolás, ha apád-tól származik.

Rátették.

De a többiek azután is egyre gyilkolták Takátsot.

Aszpirin megjelenése vetett véget a vihogásnak.

Nem mintha túlságos tekintélye lett volna a többiek előtt. Ezt egyáltalán nem lehetett mondani. Sőt! Akárhogy igyekezett — bárcsak másodéves medikus volt — rászolgálni a doktor címzésre s akár-hogy igyekezett e jellegét azzal biztosítani, hogy állandóan minél erősebb karbolbűz és jodoformszag kíséretében jelent meg; erésről semmiféle figyelemre nem tarthatott igényt.

De kétségtelenül sikerült kiverelkednie Takáts, Koczkás, Schmidt és a seviot előtt bizonyos hirhedtséget a nagy nőhódító szerepében.

Most is a kérdések pergőtüze fogadta.

— Szervusz Aszpirin, mi ujság a noémik frontján?

— Miféle új növényekkel ismerkedtél meg?

— Hej, nagy kutya vagy te, Aszpirin!

...Aszpirin pedig rejtelmesen mosolygott. Engedte, hogy nagy kutyanak tartsák, a világért sem cáfolt meg semmit és sokat-sejtető hallgatással igyekezett diszkrét és gáláns hírnévre vergődni.

Most is csak legyintett.

— Ujság? A nők terén? Ugyan. Hiú ábrándozás. Nincs itt változás. Féléve nem mutatkozott újabb nő az egész környéken.

— Talán nem mutatsz elég érdeklődést irántuk? — csipett egyet rajta a lóképű.

— Ugyan fiam! Ilyen öreg gyerek, mint én? Hatnapi járásról megérzem, ha valamirevaló nőci bukkan fel a láthatáron.

Akkor zuhant be az ajtón a kis szöke.

— Gyerekek, gyerekek, örült ujság! Új nő!

Ezt úgy mondotta, mint aki ezt a maga szempontjából is nagyjelentőségű ténynek érzi. Pedig valósággal rettegett attól, hogy valamilyen szoknyás lény megszólítsa. Mert olyankor úgy elpirult, hogy még a fejebubja is vörös lett.

Aszpirin fölénnyel legyintett.

— Jó, jó. Előbb kelj fel, ha minket akarsz lóvá tenni! Vedd tudomásul hogy huszkilométeres körzetben az összes elképzelhető nők, — hogy úgy mondjam, — leltári állományban vannak nálam. A legjelentéktlenebb növedéket is haladéktalanul megérzem!

— 'sten bizony, 'sten bizony, becsület Úristenre! — esküdözött a kis Koczás.

Erre már több figyelmet szenteltek állításának a többiek.

— Aztán hol láttad azt a nőt s milyen? — érdeklődött a rőfsarcú Schmidt.

— Nagyon esinos és fiatal. Igenis. Legföljebb ha tizenhét esztendő. Igenis.

— No, de hát hol láttad? — szorította tovább Taki, a lelkes kis szökét.

— A... a... abban a házban, ahol a maródiszoba van, meg ahol az Aszpirin van szálláson. Az Aszpirin szállásadójának lehet valakije. Talán a leánya.

— Röhögnöm kell, — csattant közbe az Aszpirin.

— Röhögnöm kell! Jó vicc! Éppen abban a házban. Meséld a nénikédnek!

— 'sten bizony! — erősködött hevesen Koczás, a mellét csapkodva.

Rátz lépett a szobába.

Szalutált, de a sapkáját s derékszíját nem akasztotta a fogasra.

— Már megint esküdözöl, pajtás? — korholta meleg, nyugodt hangján, izguló, pufók rangtársát.

— Kérlek, a doki nem akarja elhinni, hogy új nő érkezett a faluba!

S már éppen a mellére akart csapni nagyobb nyomaték kedvéért, mikor Rátz elkapta a kezét és rákiáltott:

— Ne esküdözz, mert nyakonöntelek!

Kis-Koczás meghökkenve meresztette nagy kék szemeit Rátzra.

Mind ránéztünk.

S abban a pillanatban átsuhant rajtam egy hasonlat.

Rátz László hadapródjelölt olyan volt abban a tizedmásodpercben, mint a haragvó arkangyal.

Borus, összeráncolt férfihomloka, éles, tisztametszésű, egyenes orra, keményen zárt erős szája és kék villámot vető szeme parancsolt.

— Ne ugrassátok már ezt a kis bikficet. Igazán több eszetek lehetne. Jól tudjátok hogy nyomban esküdöző mániába esik. Amit pedig mondott az igaz.

— A nő? — kapott a derékszíja és a sapkája után a doktor.

— Mi az, hogy nő? — kérdezte Rátz olyan hangsúllyal, amilyennel Aszpirin. — Van valami prédaszerű értelme ennek a szónak, abban a hangsúlyozásban, ahogy ezt te kimondod. Hát kérlek, ebben az értelemben ez nem nő, hanem egy félárva kisleány.

— Á, te már tájékozódtál páterka, — recsegete csöppnyi gonoszsággal a hangjában a doktor.

Tiszta, erős férfitekintettel nézett rá a széles-vállú kadét. S nem volt a hangjában nyoma sem az indulatnak, amikor megfelelt:

— Mi hoztuk haza tegnap a zászlós úrral.

Aszpirin visszaakasztotta derékszíját és sapkáját a fogasra.

Örült, hogy rámfordult a szó.

El kellett mondanom az országúti találkozást. Takáts, Schmidt, Koczka, meg Heller tátott szájjal hallgatták.

Annál kényelmetlenebbül érezte magát Aszpirin, akinek nőügyekben való csalahatatlansága halálos sebet kapott.

Közben Koczka annyira belelovalta magát a felfedezés elsőségének dícsőségébe, hogy egyre vakmerőbb jelzőket használt a leánya szépségének jellemzésére.

Nem csoda, ha előadását lelkes esataordítások szakították meg minduntalan a többiek részéről. A legszívesebben azonnal vették volna a sapkájukat, köpenyüket s derékszíjukat és rohantak volna a helyszínre, hogy megismerkedjenek a szoknyás jövővénnel.

Azaz hogy: Takiról csak féligazsággal állíthatnám ezt.

E megfontolt, józanságra-valló hajlam pediglen abban a nevezetes tényben nyilvánult meg, hogy az ügybuzgó fiatalember többizben kiszólt a konyhajtón:

— Kőműves, kérem, hogy állunk a mai étkekkel?

Vagy:

— Mondja Kőműves, módot ad még maga nekünk ma valamelyes táplálkozásra? Remélem van róla tudomása, hogy déltől kezdve szolgálatos lesznek?

Avagy:

— A csillagát magának Kőműves, hát hány év-tizedig készülnek azok a tápszerek?

Ilyenkor Kőműves gramofonszerű változatlan-sággal ismételte:

— Máris hadapród úr, máris! Mire a főhadnagy úr itt lesz, asztalon áll majd a leves.

Tornay Gyurka viszont néma, de fejcsóváló megfigyelője volt e, — mások előtt már fel sem tűnő, — jeleneteknek. Vékony, gúnyos ajka körül jóízű s kissé gonosz mosoly ült és úgyszólván a ragadozók kitartásával figyelte ezt a harminc és feles étvágyszörnyeteget. S mihelyt Taki megkísérelte, hogy észrevétlenül elcsenjen egy-egy szelet kenyeret az asztalra tett kenyeres tányérról s ásitás örve alatt eltüntesse azt fogai mögött: apuka úgy csapott rá, mint a legyekre vadászó utcagyerek:

— Teszed le azonnal?! Hallatlan! Hogy nem tud magán tíz percig se uralkodni!

Takáts ilyenkor kelletlenül nevetett, miközben visszaejtette a kenyeret a tányérba:

— Csak azt akartam látni, — mentegetőzött, — vajjon nem a tegnapi maradék-kenyeret szózza-e ránk Kőműves?

— Pokoli vagy fiam, — fejezte be apuka, — hát van itt, hát lehet itt egyáltalán maradék-kenyérrel beszélni? Hiszen mióta itt vagyunk, tömegesen fordulnak fel a kutyák, macskák és disznók a környéken, éhinségben. Csak azért, mert te is itt vagy. Fiam, Takáts fiam, förtelemes vagy. Nézz a tükörbe s enkezeddel vess véget kártékony létezésednek.

Takáts ilyenkor duzzogott s azután elnevelte magát s ropogtatva nyújtóztatta meg erős, egészséges kamasztagjait.

Szebenics lépett be.

Fölugráltunk.

— Szervusztok fiúk! Mi ujság?

Rátz toppant eléje:

— Főhadnagy úr alázatosan jelentem, az ebédosztás rendben megtörtént. Bableves volt, marhahússal. Elég és jó. Kenyér, bor és dohányadag kiosztva. Panasz nem volt.

— Köszönöm.

A főhadnagy leült az asztalfőre s felhajtott egy pohár vizes bort.

Leültünk. A kanalak és villák zörögni kezdtek. Tornay rákacsintott Takátsra:

— No, fiam: start!

Takáts keze kinyúlt a kenyerestányér felé s Kőműves, a tisztiszakács belépett a gőzölgő levesesfazékkal.

VII.

*Szépen szól a honvéd rezesbanda
Honvéd bakák masiroznak rája,
Masiroznak idegen országba
Taljánország széles határába.
Jaj Istenem, hogy kell majd megszokni.
Hogy kell nekem talján lányt szeretni?
Ha ölelem karjaim elhalnak,
Ha csókolom, könnyeim hullanak!
(Bakanóta.)*

Délutáni foglalkozásig Tornay-apuka szállásán heverésztünk.

Ott lakott a sarki bolt mellett. Ahol délelőtt öreg Hullóval találkoztam. Mert el is feledtem eddig megemlíteni: a haresabajuszu, „kémélletreszoruló“ népfölkelő, az én kedves cimborám tisztogatólegénye volt.

Apuka az ágyán hentergett. De mivel az rövid volt, lábait fölrakta az ágy végére. S nyűgözben bakancsaitól megfosztott, szürkeharisnyás, pókos bokái s inas lábfeje mozdulatlan merevséggel meredeztek a levegőben, Gyurka csendesén, a maga különös, egyéni, kicsit fanyar, kicsit rosszmájú, de mégis kedves torztükrében állította elém az egész világot. Az otthoni életet, a háborút, a frontkerülőket s a hősködők erkölceit és a XX. század háborúskodó emberének egész életét.

Én a diványon heverttem hanyatt. Az is rövid volt az istenadta, hát a végén kimeredt a lábam. Időnként röhögnöm kellett s olyankor az egész pamlag rengett, rázkódó vállaim alatt.

Mert minden regénynél érdekesebb volt, ha a kis öreg úgy igazában lustálkodva, szabadjára eresztette végtelen fürgeségű szellemét.

A földi lények közül voltaképpen csak két emberi teremtmény maradt előtte megtámadhatatlan személy. Az egyik: öreg, magánosan élő édesapja volt, a másik: az a titokzatos asszonyféle, akiről soha szó nem esett. Ez a valaki egy néma-hűségű, páratlan-lovagiasságú s talpig gavallér férfilelek teljes oltalma alatt állott és csak sejteni lehetett, hogy él. Ezt is csak onnét, hogy kétnaponként levelet írt és levelet kapott Gyurka. Én hónapokon át éltem e fölényes fiatalemberrel olyan testvéri bizalomban, amilyet még a közös gyerekszobák falainál is bensőségeesebb valami: a háborús katonasors termelt, de ez a pont szentély volt. Ide sohasem láthattam be. Ettünk egymás csajkájából, ittunk egymás kulacsából, hordtuk egymás ingét, bakancsát, közös fésünk és fogpépünk volt, akárhányszor egyszerre mondtuk ki ugyanazt a gondolatot: de ez az egy, ez titok maradt. Ez előtt oly tiszteletreméltó tilalomfaként állott Tornay Gyurka hallgatása, hogy még a lövőárkokban nyerssé érdesedett nyíltszívű érdeklődés és szókimondás is visszahőkölt bennünk, e kérdés érintésétől.

Egyébként minden más földi dolgot megforgatott, tótágasra állított, földarabolt, elkapott s megint a helyére állított, apuka örökké mozgó szelleme. Akár a játékos, nemesvérű kutyakölyök, amely minden elébekerülő dolgon kipróbálja kedvét.

— No, hanem három felé jár az idő, fűzfám, — mondotta most már Gyurka, — cihelődnöm kell, mert Ferenc Jóska nem élhet nélkülem. Nyilván legfelsőbb rosszalásával találkozniék, ha csak egy délután is elmaradnék a foglalkozásról.

— Én is kimegyek veletek, komám!

— Marha vagy fiam, mert neked nem muszáj.

S ettől ugyan nem nyerjük meg a háborút. De ha úgy gondolsz, hogy...

— Kipihentem már magam s únom a lógást.

— Hát jó. Megjegyzem örült hasznos, épületes és felemelő érzés, hogy az ember az ilyen délutáni foglalkozás során oly rendkívüli munkásságot fejthet ki a szellemi és anyagi világ gyarapítása érdekében. Gondold el, te boldogtalan rimtalpaló, mily áldásdús valami az, hogy két óra hosszat felügyelhetsz Szél szakaszvezető távbecslési disszertációjára. Vagy a bakák bakugró játékára. Avagy éppen arra a játszói enyeggéssel párosult játékra, mely abból áll, hogy egyik harcosunk a kumó, a másik harcos pedig az ülepére csap s a kumónak ki kell találni ki volt az?

— Gazember vagy apuka! Ha téged hall az ember, akkor az egész élet marhaság.

— Jó, jó, hát nem az. Tudom, hogy neked szírvány kell, rózsaszínű köd kell hárfapengés. Mert te széplélek vagy, aki a ganajdombon is parnasszusi zengzeteket dallasz. No mindegy. Hát tudod-e mellesleg, hogyan kerültem bele ebbe a menetbe?

— Nos?

Már régen felhúztam a bakancsaimat, sőt felcsavartam a lábszárvédőim szalagjait is. Gyurka még mindig az első bakancsal piszmozgott s fölfölszisszent. Mert lehetetlenül kényes lábai voltak. Az ember felháborodott, hogy miképpen lehetett ilyen fenemód előkelő bütyökgyűjteménnyel hadbavonulni! — Mondom, sziszegve, rendkívül aprólékos gondnal készülődött az öreg, miközben csendesen tájékoztatott:

— Hát az úgy volt, — mesélte, — hogy én még most is odahaza lehetnék a kelenföldi laktanya kies tájain. Mert a muszka frontról olyan rozoga állapotban kerültem haza, hogy az összes doktorok

nyavalyatörést kaptak, amikor keshedt testemet meglátták. Persze észnélkül minősítettek segédszolgálatosnak. Így kerültem az őrszolgálatos osztaghoz. No, gondoltam, nagy jövőd van apuka, új élet kezdődik. Direkt nekem való. Menetgyakorlat, kaszárnyagyönyörűség meg gyakorlótér-romantika semmi, bakaszag és tömegstílus csaknem teljesen mellőzve; szóval pusztán adminisztráció. S emellett az egész beosztás legalább egy esztendőre jogerős volt.

— De hát akkor mi az ördögöt tettél, — vetetem közbe, — hogy mégis kivágtak?

— Kérlek, volt egy bámulatot keltő őrnagyom. Aféle remek káder-orszlán, aki valamikor a háború legelején úgy nekilódult a visszavonulásnak, hogy csak Pesten merte kötelékeit rendezni. Azóta aztán ott bűnbölt s onnét retteggetté vérszomjas ordításával a cári seregeket. Ez az ember arról nevezetes, hogy egetrengetően erélyes. Ennek következménye viszont az, hogy szakadatlanul ordít. Ordítás közben pedig permetfinom nyálfelhőket köpköd.

— Jó, jó, — türelmetlenkedtem, — de hát mi köze ennek ahhoz, hogy . . .

— Ne szólj közbe, pofám, a végén tartok. Ez a póttest-Leonidász egyszer megszemléltette az őrszolgálatos osztág összes századait s miután a többieket mind megsemmisítette, engem is hivatott. Megyek le, csak úgy zubbonyban az udvarra. Szemergélő eső. Lógófejú századok, megdermedt tisztikar, üvöltés és nyálzápor. Ahogy meglát az őrnagy, rámszól: „Igen, ön is! Jöjjön csak közelebb! Ide hozzám!” Erre én sóbálványszerűen visszadadogom, de minden szándékosság nélkül: „Azonnal, őrnagy úr!” S fordulok vissza: — „Hová megy?!“ — dörgi utánam. — „A gumiköpenyemért, jelentem alázatosan!” — Erre a tiszték közül valakiből kirobbant a nevetés és a következő pillanatban harsogva röhög az egész

udvar. Másnap az őrnagyot áthelyezték engem meg kegyelemből beosztottak az olasz-menetbe.

— No, apuka, veled kitoltak, — kacagtam. — De kukac legyek, ha te nem célzatosan emlegetted az esőköpenyt.

Apuka rejtelmesen mosolygott.

...Odalent, a kőutas téren, fejlődött vonalban állott a század.

— Délután ritkán jön ki velünk Szebenies, — mondotta Tornay, mialatt lementünk a térre. — Ezért hát ilyenkor nekem kell képviselnem a felsőbb hadvezetést. Azaz, hogy holnaptól kezdve, — hála Istennek, — nyilvánvalóan neked, fűzfám, mert te vagy a rangidős, te csecsszopó. Sőt, ha mára nem volna szolgálatmentesség, máris kéjjel adnám át ezt a dicsőséget.

— De nagyon irtózol tőle, vén kutya!

— Nem irtózom. Csak mindig attól tartok, hogy elröhögöm magam a legkomolyabb pillanatban ott a század előtt.

— Ugyan? Hát mi a fenéért?

— Mert látom magam lelki szemeimmel. Tisztán látom ezt a pofát, ezt a kiállást. És muszáj röhögnöm, ha arra gondolok, hogy én most kétszáz embernek üvöltök, akár egy aktív. Pedig már tíz évvel ezelőtt azt hittem, hogy végképpen mellőzi személyemet az öreg Ferenc Jóska.

— Marha vagy, apukám és cinikus antimilitarista.

— Nem, nem. Hidd el pofám, nem erről van szó. Én tudom, hogy ez a háború nem a mi háborúnk. Még csak nem is a monarchiáé. Sokkal nagyobb fiúk csinálták ezt. S tudom, hogy nekünk helyt kell állanunk, akáresak annak, akit útonállóknak rohantak meg s nem akar meghalni. Tudom, hogy ez most létkérdése Magyarországnak. Tehát becsületkérdése minden magyarnak. Aki mást mond, azt ülepenrúgom,

mert az vagy marha, vagy csirkefogó. Tehát látod: nem vagyok antimilitarista. Hiszen hülye még nem vagyok. Csak a képen kell röhögnöm, érted? A képen, ahogy ott állok kétszáz derék paraszt előtt s üvöltök, mintha haragudnék!

A század elé értünk.

Fejlődött-vonalának két sora pihenjben állott. Halk zümmögéssel beszélgettek a bakák.

— No, most megnézem, van-e a legénység között ismerősöm?

Már az arevonal közepén járhattam anélkül, hogy ismerős arca akadtam volna. Ám a harmadik szakasz jobbszárnyán egyszer csak megláttam egy felejthetetlen arcot. Félrecsapott, hetyke sapka alatt, mokány, villogószemű, jász-orea mosolygott rám, sugárzó örömmel. Parányi bajusza olyan hegyesre volt pödörve, akár az aprószög. Ahogy megállottam előtte, szinte belepirult a büszke boldogságba, hogy megismertem.

— No lám, — hunyorogtam, — máris találtam valakit az én régi, ezerkilencszáztizenötbeli bandából.

A barnaképű tizedes, — mert tizedes volt, — széles mosollyal villantotta meg egészséges, fehér fogorát.

— Igenis... zászlós úr... igenis...

Nagyon megörültem s nyujtottam felé a kezem. De kínzott, hogy a neve nem jut az eszembe. S akkor egyszerre, amint meg akartam szólítani, váratlanul mégis az ajkamra tolult a név:

— Tatár! Kedves, derék, régi örvezetóm! Tatár Mihály!

— Az, az, én vagyok instállom, — szorongatta a kezem ügyefogyott gyöngédséggel s mérhetetlen büszkeséggel a tizedes.

— Látom, már gyűjti azóta a medáliákat, — mu-

tattam a mellére, ahol akkor már ott fityegett a bronz meg a kisezüst.

— A bronzra még a zászlós úr terjesztett föl Sztaragród után, — mondotta piros arccal a legény, letekintve domború mellkasára. A kisezüstöt később kaptam a dorogosztáji verekedésért.

— Nagyszerű! Nem adnám egy vak lóért, hogy megint összeverődtünk. Hát aztán kiről tud még Mihály a régiek közül?

— Gál szakaszvezető úr van még itt. Akkor még tizedes volt.

— Maga sem volt még akkor, csak ha jól emlékszem: őrvezető.

— Az, az, — intett boldogan Tatár, — de jól emlékszik rám a zászlós úr!

— No és hol van Gál?

— Itt van, jelentem alázatosan, az első szakasz mögött. Annak az arcvonalmögöttije.

Lábujjhegyre álltam, hogy átnézve a század mögött, meglássam Gált.

— Gál, szakaszvezető! — kiáltottam balra.

Az emberek szolgáltkészen fordultak arra s adták hátra a szót:

— Gál szakaszvezető úr! Gál szakaszvezető úr! A zászlós úrhoz!

Mert akkor már úgyszólván az egész század minket figyelt.

Valaki futni kezdett az arcvonal mögött, megkerülte a jobbszárnyat, eléjefordult s csörgő érmeikkel és lengő aranyvörös lövésbojttal szaladt felém. Aztán hirtelen megállt, kissé oldalt lépett, kongva csattantotta össze a sarkát s a keze süvítve suhant a sapkájához meg vissza:

— Zászlós úr, Gál Ferenc szakaszvezető alázatosan jelentkezem!

És hálás öröm ragyogott hűséges szemeiben.

Szerettem volna megölelni őket. S ha nem lett

volna ott egy egész bámuló század: megteszem. Mert úgy megőrültem ennek a két embernek, mintha testvéreimmel találkoztam volna. De hát: akkoriban valahogy röstelnivalót látott az ember minden megindulásban.

— No, hála Istennek, csakhogy megint összerültünk, — mondtam. — Talán majd haza is segít bennünket egészséggel.

— Úgy adja Isten! — tették hozzá mind a ketten parányi hazarévedéssel.

A falu másik végéből, kivonuló katonaság ütemes zaja hallatszott. A Honti-század. Nyilván itt volt a mi indulásunk ideje is.

A kőkút felé tartottam, ahol apuka állt a kadéttal.

De még hallottam, amint Tatár halkán magyarázta a többieknek:

— Szakasziparancsnokom vót taval a tábori ezrednél az orosz fronton... Velembéli... kilencvenötös... De ü mán tizennégybe bevonút... Tizennégy októberi rukkolás... kemény katona, de különben rettentő jó ember...

Odaértem a fiúkhoz s kérdően néztem Gyurkára.

— Jó, jó, megyünk már — felelte s a század elé állt. De a szeme kaján villanásából sejtettem, hogy valamire készül. Még sem gondoltam, hogy velem van terve.

A kadétek futva foglalták el helyeiket szaka-szaik mögött.

— Az egész: Vigyázz! — ordította apuka rekedten.

A század vigyázzba feszült.

Tornay pedig folytatta:

— A zászlós urat, — s itt rám mutatott, — azért küldték hátra a frontról, hogy pihenjen, meg hogy a karszti háború különlegességeire oktasson bennün-

ket. Ezért sokat és behatóan fog majd a századdal foglalkozni.

— Gazember! — sziszegtem tehetetlenül, elámulva ennyi vakmerőségen.

— Ezért hát, — folytatta a rókamájú apuka, — a legnagyobb figyelemmel ügyeljenek minden szavára és intelmére, mert tanácsainak, tapasztalatainak megszívlelésétől, úgy lehet majd az életük függ odakint. A főhadnagy úr pedig elvárja a századtól, hogy nem kell majd miatta szégyent vallania az új zászlós úr előtt. Erről nyomban tanuságot is tehetnek, mert most máris a zászlós úr parancsnoksága alatt vonulnak ki.

Azzal sarkon fordult, elémrobogott s kemény tisztelgéssel adta át a századot.

Mit tehettem? Legfeljebb annyit, hogy mialatt e vakmerő szemérmertlenségét holt-komoly képpel s újabb szalutálással befejezte, lehellethalkan ezt sügtam feléje, tisztelgésre emelt tenyerem mögül:

— Vén, cégéres rablóvezér! Megállj: estére kihúzom a hajad! Öreg, ravasz kutya!

A szeméből ordított a frenetikus röhögés, de arcizmai közül egyetlenegy sem rándult meg.

Csak akkor vakkantotta el magát, amikor most már kénytelen-kelletlen a század elé álltam. Elvégre nem hagyhattam hazugságban. El kellett túrnöm, egy szemrebbenés nélkül ezt a mesteri kitolást. S vezényelnem kellett komolyan, rendesen, hátam mögött e röhögő Mefisztóval.

— Átveszem a parancsnokságot! — harsogtam, mialatt apuka lehajolt a bakancsához mögöttem s azt igazította merőben feleslegesen, csak azért, hogy palástolhassa kaján mulatását.

Kivonultunk.

A század rendesen, komolyan; én pedig azzal a mélységes meggyőződéssel, hogy porosfülű balek va-

gyok, akiből a lóköthő apuka akkor csinál paprika-jancsit, amikor akar.

Rövidesen ott baktatott mellettem. A négy kadét a szakasza mellett menetelt. Az öreg ordas-Farkas sohasem szokott kivonulni, mert a két menetszázad élelmezését intézte, Takáts pedig ügyeletes volt s Divazzára ment az eligazításért.

Apuka, — mint szakasznélküli műkedvelő, — hát fölényes biztonsággal mellém rugtatott.

— Haragszol, fűzfám? — kérdezte halk vihogással, — sikerült, mi?

— Jó, jó, — dohogtam, — majd nekem is sikerül, ha farbabillentelek odahaza. Mert azt még megértem, hogy írtózol minden közhasznú ténykedéstől, hiszen fertelmes restséged köztudomású, de az a marhaság, amit a karszti háborúval kapcsolatos missziómról dadogtál, az vérfagyasztó. Most ezek a szerencsétlenek mind valami különlegeset várnak tőlem. Megörültél? Hát mi az ördögöt csináljak nekik?

Apuka kajánul mosolygott.

— Majd kivágod magad, fűzfám!

Egy perc múlva már együtt röhögtünk.

Nem lehetett megharagudni erre az emberre.

A kanziáni úttól jobbra, széles, karsztos mezőn állapodtunk meg.

Leültettem a századot s iskolát tartottam. Hiszen valamennyire be kellett váltanom Tornay bejelentését. Elmondottam az Isonzó-arcvonalon alkalmazott védőrendszert. A nappali és éjjeli árokmegszállást. A pergőtűz alatti figyelőszolgálatot, a készültségek és tűzvonalszázadok felriasztását, a tartalékok helyeit, mozgását s szükség esetén ellentámadásokra való automatikus előretörését..

Bizonyos, hogy ezeknek az embereknek új volt, amit mondtam. Az orosz vagy szerb harctéren soha-

sem láthatták a küzdelmeknek ezeket a módjait. Hallgatták is, szokatlan figyelemmel.

Azután pihenőt adtam. Majd meg játékorát.

A mai ember talán csodálkozik azon, hogy felnőtt emberek, katonák, rendszeresen játszottak. Akár a gyerekek. Bakugrást, „kint a bárány — beat a farkast“, szembekötöst, meg a jó Isten tudja még micsoda együgyű kis játékokat. De persze voltak nyersebb játékaik is. Teszem azt a „röpülő kutya“, meg a fenékreverős.

És különös, hogy meglett férfiak, többszörös családapák, mennyire gyerekké tudtak válni e haszon-talan kis időtöltések során.

Most is nyomban ebbe a két játékba kezdtek, szakszonkint vagy rajonkint.

Hangos kacagás, nyers jókedv zsivajgott csakhamar Dane határában. Suttyó legények és komoly családapák, kiket egyformává varázsolta a közös, csukaszürke „angyalbőr“ s a közös életsors, összekeveredve „jádzottak.“ Repülő-kutyást meg fenékreverőst. És nagyokat nevettek e nyers bolondságokon.

Mi, a parancsnokok, pedig egy furesa alakú kis sziklacsoportha telepedve beszélgettünk.

Ez a sziklacsoporth körülbelül a legmagasabb pont volt a Daneből Sanct-Kanzianba vezető út mentén. Mögöttünk, délnyugat felé feküdt Dane.

Kelet és észak felé ugyancsak ereszkedett a terep. Azt mondták a fiúk, hogy e völgy fenekén nagy félkörben fut délkeletről nyugat felé a rejtelmes Reka folyó, mely azután Sanct-Kanzian alatt két óriási dolinán átrohanva, hirtelen eltűnik valami irdatlan barlangszájban. Erre mondogatták volt a bakák, hogy „kavernába megyen“ a víz.

Akkor már párosodott az egész napon át tartó különös-tiszta idő. A Reka völgyében már finom, lilás fátyol lengedezett. S a völgyből Kanzián felől

apró pontocska kapaszkodott föl a danei úton. Ember volt, de csak akkorának látszott még, mint a fahangya.

Beszélgettünk, bolondoztunk s kődarabokat hajtáltunk kézigránát módjára. Majd meg ebbe is beleúnva, megint csak a frontról faggattak a kadétok.

Ez volt az a beszéd tárgy, amellyel sohasem tudtak betelni.

Kis-Koczkás eközben állhatatosan figyelte a lábszárvédőmet. Eladdig sohasem gondoltam rá, hogy ez valami különösen érdekes dolog, de most azt kellett tapasztalnom, hogy rendkívül fontos lehet. Mert Koczkás egyszer csak félrevonult kissé a szikla mögé, ott suttyomban megoldotta a maga lábszártekerését s nagy igyekezettel próbálgatta, miképpen lehetne úgy fölesavarni, mint ahogyan az enyém volt. Úgy látszik hosszabb kísérletezés után sem sikerült ez neki, mert egyszer csak nagy röstelkedve arra kért: mutatnám meg neki, hogyan kell olaszosan felcsavarni a lábszárvédőszalagot.

— Hogy-hogy: olaszosan? — kérdeztem.

— Olyan csillagosan!

— Milyen az te?

— Olyan, mint ahogy neked van, zászlós úr!

— Ja, így? Dehát ezt csak azért csavarom így, mert nagyon hosszú a lábszárvédő szalagja s nagyon sűrűen kellene különben csavarni. Dehát neked minnek ez?

A pufók kölyök fülig elpirult. S egész halkán motyogta:

— Szép. Olyan frontos. Minden szép, amit a front-tisztek csinálnak. S hallom: a fronton levők szokták így viselni a lábszárvédőjüket. Hogy olyan sarkánálló négyszögsort mutasson lefelé, a lábszár külső oldalán. Azt mondják, az olasz tisztek hordják így s tőlük vették át a mieink a fronton.

Olyan ügyetlenül állott előttünk a kis szőke,

jobbkezében lebontott lábszártekerese végével, hogy elnevettem magam.

Apó nyomban lecsapott rá.

— Tán arra is megtanítsom a végén, hogyan kell a pelenkát a katonanadrág alatt viselni!

Kacagás.

Kockás szégyenlősen hajtotta le hamvaspiros gyerekarcát.

Megegett rajta a szívem. A sziklán ülve meglazítottam a lábszárvédőmet, félig lecsavartam s mutatni kezdtem, hogyan csavarja fel.

Kockás pontosan utánozta minden mozdulatomat. A többiek egy ideig röstelkedtek hozzáfogni, de azután egyik is, másik is ugyancsak nekikezdett a próbálgatásnak. Csak Tornayn meg Rátzon nem fogott e különös hiúság.

Feléig se értünk, amikor karesú nőalak bukkant föl közvetlenül a szikla alatt. Sietve, szapora léptekkel kapaszkodott a dombra, Kanzian felől. Olyan egy-kettőre ott volt, hogy katonanyelven joggal a „rajtaütés“ szóval jellemezhattük volna megjelenését.

— Nő! — kiáltotta elsőnek a lóképű.

Fölnéztem.

Nanni volt. A szikla mögé akartam rejteni rendetlen jobblábamat, de már késő volt Bizonyosan meglátott abban az ostoba helyzetben. Mindegy. Szorosan odaálltam a szikla mellé s jobblábamat lehetőség szerint leplezve, tisztelegtem. És tisztelgett Rátz László hadapródjelölt is.

Futó mosoly suhant át a kislány arcán és alig észrevehetően megbiccentette a fejét. Azután megint elkomolyodott s földreszegett szemmel sietett tova az úton.

Ennyi volt az egész. Nem is volt szép, meg lehetetlen, szégyelnivaló helyzetben is látott bennün-

ket, mégis valami finom, áhitatszerű érzés maradt a nyomában.

Annál lesújtóbb képet nyújtottunk mi. Én még hagyján, mert én féllábbal a szikla mögött állottam volt s az utolsó másodpercben leejtettem jobbkezeimből a lábszárvédő gomolyagját, sőt tisztelegtem is. De Schmidt, Heller meg Koczás, úgy állottak ott még akkor is, mikor a tünemény már rég eltűnt, mint a hülyék. Féllábszárunkon a csupasz nadrág, melynek végén még a harisnyájuk is kilátszott, a lábszárvédőjük negyedrészen a lábukon, a többi pedig kihúzva, mert a megmaradt göngyöleget riadt-görcsösen szorongatták a jobbkezükből. Mintha mind kipányvázta volna a jobblábát, hogy el ne szökjön egy óvatlan pillanatban. Ha ehhez még hozzá vesszük, hogy mind a hárman elképzelhetetlenül ostoba képet vágtak meglepetésükben, akkor előttünk áll a boldogtalan ifjúi gyülekezet.

Tornay apó tért magához elsőnek a váratlan meglepetésből.

— Nem szégyellitek magatokat? — korholt az öreg. — Fűzfa, fűzfa! Hát ennyire előrehaladott stádiumban van a fejbajod? De úgy kell! Mért ugrasz be ennek a honvéd-csecsemőnek?

És Koczásra mutatott.

A kis szőke kétségbeesetten nezett rám s nem szólt semmit.

— A seviot? — folytatta Tornay, — az úgy állt itt, mint akit képentörült a főnök úr, mert nem stimmel a szaldokontó. Nagyon ocsmány vagy fiam, ilyenkor. Máskor kímélj meg az ilyen látványtól. No és a lóképű? Barátom, akkora lett az állkapcád, tártotszájú csodálkozásodban, hogy félmillió fliszteus agyonverésére is elég nagy lett volna. És különben is mondd: mért nem reszeltetted a fogaidat te szerencsétlen? Jobb állatkertekbe már csak reszeltfogú vízilovakat vesznek fel.

Nem volt ellenvetésünk. Szörnyű lehangoltságunkban bármit tehetett velünk a nagy csúfolódó.

Dühömben belefujtam a sípomba.

A játzó csoportok megálltak s fölfigyeltek.

Fölemeltem a jobbkezem. S azután Dane felé fordulva, sorakozót intettem.

Messze, egészen Dane széle előtt végtelen könnyű mozgással libegett annak az ostoba kis prepának vékony alakja.

Elindítottam a századot s nyomban rá:

— Nótát!

A bakák dalolni kezdtek.

Én pedig olyan komoran és kedvtelenül mentem a század élén, mint a kivert bika.

Megalázottnak éreztem magamat. S megérezhette apó is, hogy most nincs tréfára való kedvem, mert lemaradt az első szakaszig s Rátzhoz csatlakozva, lépegetett csendesen.

A mandulafák előtt kisebb horpadása volt a terepnek. E horpadásban néhány tenyéryn timer helyen, ki tudja milyen-szél-hozta, homokfolt gyült össze. Ezen a kis homokos részen két kis női cipő nyoma látszott.

Beléjük tapostam durvaszöges, hegymászó bakancsokkal. És valami szilaj, gonosz elégtételt éreztem...

VIII.

*János bácsi hegedűje
Romtilári rotitom tilárom
Vesztett volna az erdőbe
Romtilárom rotitom tilárom.
Ha az erdőn vestett volna,
Romtilárom, tilárom:
Katona se lettem volna,
Romtilári rotitom tilárom ...
(Bakanóta.)*

Azután visszazökkent valami nem egészen ott-honi, de valamennyire mégis ahhoz hasonlító, rendszerbe az életem.

A napokról ezután sem tudtam hányadik s milyen nap? De mert a nappal és az éjjel, azaz, hogy az ébrenlét és az alvás szabályosan váltakoztak, körülbelül újból visszatért az időmértékem. Kint a fronton ugyanis ez volt az első, ami elhagyta az embert. A teméntelen virrasztás, az ébrenlétnek s pihenésnek teljesen szabálytalan sora, az örökös zaklatottság állapota s a harcoknak s a résenállásoknak semmiféle időszakot nem számító folytonossága, amely szakadatlan helytállást követelt az embertől bármely másodpercben: mondom, mindez teljesen tótágasra állította a katona időérző ösztönét.

Daneban új élet kezdődött számomra.

A pihent ember először az időmértékét szerzi vissza. Mihelyt álma nem a holtrafáradt test eszméletlenségig-mély alvása: körülbelül érzi az ember mennyi ideig pihent. S ha már szabályosan tago-

zódik az idő nappalra meg éjjelre életrend dolgában is, akkor kezd az ember visszatérni a civilvilágba.

Lassanként megismertem életem új kereteit. Délelőtt gyakorlat volt. Egyszer a Vrch-polje gyérfűvű, riasztó sziklafensíkjára vonultunk ki, másszor Danetól délre az 517-es és 687-es magassági pontok karsztmezőin át a Rodik fölötti Csuk-hegy cserfaerdőseibe. De legtöbbször mégis csak a dane-kanziáni út mentén lévő vidékre. Ilyenkor mindig a rügyező manduláskert mellett haladtunk el. S már messze délre, a Csuk ormán, még hófoltok fehérlettek; a mandulafák egyre több hivalkodással mutogatták virágbapattanó rügyeiket. Azóta az elsónapi látogatás óta valósággal rámmagadt öreg Hullónak a mandulafák iránt érzett gyöngédsége. S minden alkalommal töviről-hegyire megnézegettem a fákat: virágzanak-e már?

Ha ebédután hazamentem heverészni, Rátz csendesen olvasgatott. Volt egynehány teológiai meg filozófiai könyve — a többiek szent könyveknek nevezték őket — azokat forgatta. De mihelyt elmentem hazulról s érezte, hogy immár senkinek sem lehet alkalmatlan: nyomban felhangzott az ajtó mögül, hegedűjének halk, áhítatos finomságú zengése.

Egyszer visszamentem valami apróságért.

Elröstelte magát, mint a csínytevésen ért gyerekek.

— Ó, bocsáss meg zászlós úr, — szabadkozott, hegedűjét tokjába visszacsúsztatva, — azt hittem: elmégy. A világért sem akarnálak zavarni.

— Csacsi! Először is: most csakugyan elmegyek. Másodszor pedig: hegedűszóval sohasem zavarasz, mert szépen, nemesen játszol. Harmadsorban: már kérni akartalak egynehányszor, hogy játszál kedvedre bármikor. Hálás leszek a gyönyörűségért.

Köszönő szemmel, szótlanul nézett rám. S hal-
kan, katonásan összekattantotta a bakancsai sarkát.

Igen. A hegedű. Ebben élt föl, ebben nyújtózott szét, ebben suhogtatta meg sugaras szárnyait az a lélek, aki Rátz László tartalékos honvéd hadapród-jelölt néven szerepelt valamelyik felvidéki laktanya anyakönyvi lapján.

A hegedű.

Sohase tudtam, hogy ennyire egy tud lenni ez az élettelen szerszám az élő emberrel.

Egyszer-egyszer Szebenics is megkérte a fiút az étkezőben, hogy hozassa el a hegedűjét és játsszon valamit. Még ha itt, előttünk, hétköznapi lelkek előtt játszott is, akkor is nyomban megváltozott a kadét arca. Azóta is sokszor látom így. Mert sohase felejt-hetem el. Ha valami istenáldotta erő egyszer meg-fogná a kezem, ecsetet, festékeszkát szorítana be-léje és vezetni kezdené ügyefogyott hitványságo-mat; ha mondom, valami csodálatos erő segítene rajtam: én bizonyosan meg tudnám festeni a legna-gyobb áhitatot. A muzskiáló kerubint. Csak azt a régi, felejthetetlen, hegedűre-támaszkodó arcot kel-lene megfestenem.

Ám mennyire más, mennyire több s mennyire rögféletlibb tudott lenni ez az arc, ha meg éppen egymagának játszott!

Egyszer — Szebenics is, Tornay is Triesztbe mentek volt aznapra — korán megvacsoráztunk. Én hazamentem, mert levelet kellett írnom az anyám-nak. A kadétek még elboroztak egyideig, hallgat-ván Aszpirin vakmerő hódításainak történetét.

Kevéssel rá hazajött páterka.

Darab ideig eltett-vett a katonaládájában. Mi-kor aztán bevégeztem a levelet, lecsavartuk a lám-pát s Rátz állá alá szorította a hegedűjét.

Ott ültem az alacsony ablak előtt, jobbkaromat a párkányán nyugtatva. A nyitott félszárnyon át távolról jött szellő suhogott, valami különös, közös hírhozója télnek és tavasznak. Benne volt még a

Csuk ormán fogyatkozó utolsó hófoltok búcsúszava és benne volt a táncrakészülő tavasz üzenete is.

És ömlött rám a hold ezüstös fénye. Minden ezüstös volt. A párkány, az olesó kis gépcsipkekárpít, a házrafutó vadszőlő leveletlen indahálózata, a tetők és a kémények. Csak velünk szemben, a szomszédház volt mély, kék árnyékban. Emeleti tornácának három, széles boltívét is inkább csak sejteni lehetett.

Ültem az ablaknál s a tenyerembe eresztettem a fejem.

És a hegedű mélázva andalgott.

Már megfeledkeztem mindenről. Testetlen helyként lebegtem a holdfényben és elmondhatatlan panasszal, végtelen mélabúval kesergett elő a hegedűből *Solvejg dala*.

Nem tudom, mióta tartott már ez a különös, varázslatos állapot, amikor egyszer Rátz arcára esett a tekintetem.

Az áhítatnak olyan sohasem-látott teljessége és tökéletessége ömlött el rajta, hogy alig láttam már benne emberi vonásokat.

Nem moccantam. Dehogyan moccantam! Jó volt az a mozdulatlanság, abban a zengő, ezüstös fényben.

Ültem hát a holdvilágban s előttem balzsamos jósággal mélázott a hegedű.

Lehetett vagy tizenegy óra, amikor a fiú hegedűje elhallgatott. Tikkadt sóhajjal suttopta:

— Elég lesz mára!

És rakosgatni kezdte a szerszámát.

Felállottam.

S ugyanakkor úgy rémlett, hogy odaát, a kék árnyékban álló szomszédház emeleti ámbitusán is megmozdult valaki. Valaki, akit eddig nem láttam. Akinek pedig ott kellett lennie eddig is. Valaki, akinek körvonalait talán láttam is homálybaveszően,

de akinek ottlétét nem vettem elmémbe a hegedűszó zengő, édes kábulatában.

Most azonban határozottan meglibbent a ruhája, amint felállott könyökléséből. Azután, mintha nagyot nyújtózkodott volna. Végül eltűnt az emeleti ajtóban.

Kevéssel később lámpafény lobbant az egyik ablak mögött, halk asszonyi hang kérdezett valamit olaszul és olesó, piros cérnakárpit suhant a világos ablak elé. Utána ismét nyílt az ajtó, valaki kilépett rajta, lekopogott a falépcsőkön s áthaladt az udvaron a kapu felé. Amint kiért az árnyékból s immár az udvar holdsütötte sávjában sietett tova: megismertem.

Nanni volt.

Nagy, színes kendőt borított a vállára és táncosan sietett a kapuhoz. S mialatt behajtotta a esikorgó kapuszárnyakat, dalolni kezdett. Jelentéktelen, kis szopránján dúdolt valami olasz dalt. És dúdolta azalatt is, amíg visszalépegetett, át az udvaron, föl a lépcsőn, végig az ámbituson s be az ajtón. Még akkor a zárt ajtó mögül is kiszűrődött a hangja:

Lisetta guarda bella á la luna
Argento piove sulla laguna;
Non e una nuvola, quieto e il mar
Lisetta in gondola ti voi menar...

— No lám csak, milyen tiszta hangja van! — állapította meg halkan Rátz.

Szerettem volna ellentmondani. Mert én igazán nem találtam semmi különöset a pökhendi kis prepa hangján. Dehát miért vitáztam volna? Még annak vehette volna a kadét, hogy valami indulat él bennem az iránt a szoknyás taeskö iránt.

Szótlatlanul vetköztünk a sötétben.

S mialatt az ágyam szélén ülve, hosszan vakargattam a lábamszárát, topogva jöttek fel a többiek

is a lépcsőkön. Valaki jól hátba is vághatta kamaskodó szertelenségből a kis Koczást, mert váratlanul fölszisegett a boldogtalan szőke:

— Hu, de marha vagy! 'sten bizony de marha vagy, éppen a nadrágtartóm hátsó csattjába vágta!

Fojtott röhögés volt rá a válasz.

Aztán sorban koppantak bakancsaik a padlón s két perc múlva aludt az egész banda.

Túlhanról még egyre zümmögött a prepa éneke:

... La bavisella, che va soffiando,
Con quel bel viso, di quando in quando ...

Messziről nagyon messziről kocsizörgés hallatszott egyre erősebben. És —

... I biondi boccoli te li fa far
Lisetta, in gondola, ti voi menar ...

dalolta tovább odaát a hencegő, kis fekete béka.

Persze oda se hederítettem.

Akkor már a kőkutas terecske sarkán zörgött a századkocsi.

Szebenics meg apó érkezett meg Triesztből.

Azután sötét lett ott szemben az a világos ablakszem is.

A lövészerraktár előtt kopogva járt az őrszem s bizonyosan hazagondolt kúnsági falújára.

Mélységes csönd volt. Csak egyszer-egyszer vakantotta el magát valamelyik éber házörző kutya.

Úgy éreztem, hogy azon az éjszakán megpattantak a mandulafák duzzadó rügyei ott a kanziáni út mentén ...

IX.

*Ez a kislány akkor szép,
Mikor koszorú van a fején.
Elmegy az Isten házába
Ráborul a lányok padjára.
Csattos imakönyv van a kezibe
Honvéd baka sorsa jár az eszibe
Ne félj csárdás Mariskám,
Visszagyűvök háború után
(Bakanóta.)*

Másnap délután, foglalkozás után, kintjártam apóval a mandulásban.

A rügyek valóban megpatlantak azon az éjjelen s a hasadásuk alatt látni lehetett halvány-rózsás virágszínüket. Levélkéik ugyancsak nekieredtek.

Messziről, távoli morajlássai hallatszott az Isonzó-front ágyútüze. De csak halk dunnyogásnak hangzott.

Apó föltartott fejjel figyelte.

— Valami készül — pusmogta. — Másfél hete, hogy nem hallottuk a harcizajt. S most megint nyomják.

Az úton apró embercsoportok igyekeztek Kanzián felé. A férfiak fején még ott volt jellegzetes, karosszékformájú, téli prémsüvegük, a *caregon*, de az asszonyokon immár csak a vállon átve'ett pamutkendő mutatta, hogy elmúlt a tél.

— Mi van máma, hogy az egész falu Kanziánba vándorol? — kérdeztem.

— Szombat — felelte Gyurka. — Litániára mennek.

S csakugyan abban a pillanatban megkondultak a kanziáni templom harangjai.

— A páterka megint kedvére kiorgonálhatja magát. Eddig csak hetenként kétszer kéredzkedett el Szebenicstől, de most már szombatonként is eljár. Azt hiszem, azóta már mind betanulta a környékbeli csuesok szent-nótáit.

— Orgonálni is tud a páterka?

— De még hogy! Az a fő attrakciója. Akkorákat zúgat vele, hogy majd szétveti a templomot.

Lehevertünk a sarjadó fübe ott a mandulák között és néztük a gyöngyházfényű eget.

A harangszó akkorra elnémult s újból dongani kezdett a távoli front.

A mandulák apróleveles és hasadórügyes ágai csendes suhogással ringatóztak a kerekedő alkonyati szélben . . .

A század lent állott a kőkutas téren, ünneplőbe öltözött, báméskodó csuesok között.

Vasárnap volt, templomba készültünk. Szebenicset Divazzára hívták s rámbízta a századot.

Tiszták, feszesek, vidámak voltak az emberek. Mintha az üde, végtelenül kék ég minden tavaszi öröme a szemükben ragyogott volna.

Mondom, tiszták voltak és rendesek, még Kalá-nyos Vendel, a századkürtös is, akinek személyében különben talán az utolsó „hangászt” küldötte a harctérre a honvédelmi miniszter. Mert abban az időben már régen megszűntették a fronton küzdő tábori századoknál a kürtösök és dobosok intézményét. Ám úgylátszik, a XIX. menetzászlóaljnak századainál még egyszer feltámadt poraiból felsőbb rendeletre a kürt romantikája, mert a danei két menetszázad mindegyikének volt trombitása.

Tehát Kalányos Vendel is ott állott a második szakasz mögött, ragyogóra fényesített vöröszsinóros, vörösbojtos kürtjével s minthogy a danei gyerekhad kivétel nélkül őt bámulta, jelentőségének teljes tudatában, hallatlan hencegés sugárzott fekete pofájáról.

Három új embert is fedeztem fel a században. Mint jelentették, eddig a divazzai állomáson veszteglő, lövészeres vagónok őrzését látták el. De az este bevonultatta őket századukhoz a csoportparancsnokság, mert a szállítmány továbbgördült a front felé. A három ember: Szabó őrzető és két népfölkelő volt. Mind a hármat megszólítottam. Szabó őrzető fiatal, tagbaszakadt legény volt, Bakos népfölkelő meg a társa pedig idősebb korosztályú emberek.

Ahogy a harmadik előtt megállottam, feltűnt, hogy a jobbkezén csak négy ujja van. A gyűrűs ujja többől hiányzott.

— Ellőtték talán? — kérdeztem.

A komoly, barnarcú ember keményen, katonásan válaszolt:

— Zászlós úrnak alázatosan jelentem: nem. Malomkerék zúzta össze gyermekkoromban.

— Hm. Hát akkor, hogy vették be katonának?

— Viszik már ilyenekkel is az embereket, jelentem alázatosan.

— Családja van?

— Nincs, jelentem alázatosan. A kisfiam két éve halt meg, a feleségem, szegény, meg esztendeje ment utána.

— Ejnye szegény barátom! Szóval senkije sincs.

— De igenis, jelentem alázatosan: a kisöccsém.

A szakasz végén feszengeni kezdett Tatár tizedes.

— Kisöccse? Hát arra most ki visel gondot?

— Ő visel gondot énrám, jelentem alázatosan. Mer, hogy itt van a századnál, osztánnék sarzsi is.

— No, ki az?

— Tatár Mihály tizedes úr, jelentem alázatosan.

— No lám! Derék dolog! Szóval kend a bátyja Tatár tizedesnek.

— Igenis, jelentem alázatosan. Magam Tatár Péter vagyok, földműves, Jászfényszaruról.

— Úgy. — Aztán tudja, hogy miféle derék, bátor katona a kend „kisöccse?”

Mintha valami fény suhant volna végig egy pillanatra a komor férfiarcon. S valami évezredes, megingathatatlan bizonyosság kongott a szavában:

— Tudom, jelentem alázatosan.

S a mozdulatlan arcban büszkén, virtuosus daccal és pogány elszántsággal kezdett égni a két fekete szem.

És amikor továbbhaladtam a század előtt, végig magamon éreztem Tatár Mihály tizedes meleg, hálatsugárzó, hűséges tekintetét.

Kanziánban elsőt harangoztak misére.

Büszkén, teletorokból vezényeltem menetoszlopot. Úgy éreztem, hogy daliás, férfias látvány vagyok a danei benszülöttek szemében s ez végtelenül jólesett. Mert hiú és hencegő az ember a huszasévek táján módfelett és könnyen megfélelkezik külsejéről.

S ugyanezzel a hiúsággal lépkedtem a század előtt is, a kanziáni úton, miközben a gyerekhad ért-hetetlen-nyelvű zsibongással nyargalásztta körül — Kalányos örömeire — a kürtszóval vonuló századot.

Előttünk vagy száz lépésnyire haladt a Hontiszázad. S körülöttünk, a gyérfűvű, karsztos mezőn, meg mögöttünk az úton, zsongó rajokban, halk beszélgetéssel igyekeztek templomba a danei benszülöttek. Kopottas, szegényes díszük minden pompáját kifejtették. A férfiak még mindig hordották karos-székformájú prémkucsmájukat, a caregont, holott a ragyogó ég s az aranysugarakban leözlő napfény már harsogva kiáltotta: tavasz, tavasz, tavasz! —

Az asszony nép könnyebben vedlett. Tegnapról mára előkerültek színes ruháik s úgy suhogtak az úton, mint megannyi bálkirálynő. Pedig csúnyák voltak szegények. Nagycsontúak, széles-szájuak s tömpeorrúak. De most, ebben a diadalmas templombavonulásban mindent szépnek és ünnepinek éreztem. Hiszen az asszonyok meg az aggastyánok még virágcsokrokat is vittek. Fehér hóvirágcsokrokat, meg selyemszörű, ezüstös barkacsomókat. (De mindezeknek okát nem kutattam. Valami magától értetődő, természetes dolognak vettem, hogy az ég kék, a nap ragyog s a fü frissen zöldel: hiszen én vezetem a századot a kanziáni misére.)

Pillanatra átvillant rajtam az a gondolat is: vajjon itt van-e a tömegben a híres Nanni kisasszony? Mert most — így látván engem — sárgára aszalhatná a nyavalyást az értem való epekedés. De aztán nyomban kivetettem elmémből a hencegő, együgyű kis prepát. Ostobaság, sőt lealázó dolog is lett volna, ha én: Ferenc Jóska úri, nyalka zászlósa, egy percnél tovább foglalkoztam volna e hitvány, kis isztriai iskoláslánnyal.

A danei fennsík északkeleten meglehetősen merekséggel ereszkedik le a Reka völgyébe s a völgy hosszában futó corgnalei útra. Kis darabig ezen a műúton haladtunk kelet felé, majd átvonultunk a kis Mattaun községben s aztán befordultunk balra a kanziáni — vagy ahogy a környékbeli szlávok nevezték: skociáni útra. Ez a templom előtt s a kis községen átfutva, a szemközt lévő karsztos dombra kapaszkodott fel Gradisce nyomorult kis hegyi községébe.

Erős zúgás csapott felénk, ahogy rátértünk erre az útra. S ez a földalatti morajhoz hasonló, tompa zúgás csakhamar szinte mennydörgéssé fokozódott. Az út mente s a templom környéke tele volt seregnyi ünneplő civillel, ám ez sem tudta figyelmemet elvonni a zúgástól.

S íme, ahogy a község elé érkeztünk volna, két félelmes zordságú szakadék között vezetett át a fehér-karfás országút. Jobbról kanyargó szakadék, balról pedig ijesztő mészkőüst tátongott s lent a fenekükön fortogva, zubogva rohant át keletről nyugat felé: a Reka vize.

... Valamikor, diákkoromban lakott a szomszédunkban, a József-körúton egy csodálatos, fehér-sörényű, fehérszakállú ember. Ez a csodálatos aggastyán, akire sohasem tudok meghatottság és hála nélkül gondolni, a mi árva népünknek legnagyobb tudósa volt. S ez a legnagyobb földi titkokat betűzgető tudós, lehajolt egykor egy József-körúti kis diákfiúhoz s esti sétái során nem áttallott véle el-elbeszélgetni. Bölcsességország jóságos, öreg királya járkál talán így a mesékben, az együgyű kis bojtárgyerekkel. Ezt a szelid, fehér, csillagszemű, tudós tálost, aki elméjével átfogta e világ titkait a roppant földgolyótól a parányi madártojásig, úgy nevezi a tudományok történelme a világ végeztéig, hogy: Herman Ottó. Az a senki-semmi emberke pedig, akihez lehajolt egy-egy szóra mindent-megértő bölcsességével, évek múltán áthaladván Sanct-Kanzián isztriai faluskánál a Reka tajtékozó vize felett, egyszerre eszébe idézte egykori híres, mesebeli táltos-barátját. Mert az az áldott, lengősörényű tudós, barlangokról is mesélt neki egykoron. S azok során leírta előtte ama félelmetes természeti csodát, amelyet Kanzian mellett teremtett az Úristen, minden embernek bámulatára.

Mondom, az a semmiházi, hencegő, hetyke kis honvédszászlós egyszeribe kiesett rátarti hetvenkedésből, amikor felharsant hozzá az útmenti szakadékból a Reka vizének szörnyű harsogása. És egyszeribe ott érezte a vállán ama felejthetetlen öregember kezének nyomását s maga előtt látta annak a szelid

kéznek a föld és víz mélységeibe meg az ég magasságaiba mutató párját.

... Azután — szólt az orgona.

Valami meleg hálaérzés olvadozott bennem, hogy annyi idő, annyi veszedelem után, íme megint itt vagyok az igazi Béke-országában, egyszerű szegényes templomban, melyben ha még oly idegen nyelven énekel is a nép, ha még oly merev, rosszul festett szentképek néznek is le reánk s ha még oly ismeretlenformájúak is a szüette padok, meg a zászlók és jámbor fogadalmi táblák, de a pap orációja mégis az ezerszer hallott ismert, otthoni imádság s abban az égnekemelt fehér ostyában és csillogó kehelyben mégis csak az én vallásom és hitem szerint való Jóisten szállott le közénk. A lövőárkok népe odakint mind jóban volt az Istennel, ha nem is mutatta. A tartalékok tábori miséin s egyszerű szertartásain valóban imádkozó emberek hajtották meg a fejüket. De ez a kanziáni mise mégis felejthetetlen marad.

A kemény, barna katonaarcok áhítatos csendben meredtek az oltár felé s a bűgő orgona és a jámbor népének éppoly zsolozsmásan sodorta magával a század magyar meg tót legényeinek lelkét, mintha csak a jászvidék, a nagykúnság, vagy a Vág mentének templomaiban zengett volna.

S azután végetért a nép fohászkodó éneke. Elhallgattak a szlávosan elnyújtott jámbor melódiák. Az orgona újból preludált s felszárnnyalt egy tiszta női hang a *Kyrie* patinás, latin strófáiban.

Egyetlen női szoprán csilingelte és fohászkodta végig az egész misét s mind úgy éreztük, mintha valami megtisztító, szent eső áldott permetegje hulldogált volna ránk, vigasztaló zsongással.

Végezetül egyszerre a feje fölé tartotta a nép a virágcsokrokat, meg a barkacsomókat. S a fehérhajú

pap áldó keresztvetéseiből hullani kezdett rájuk a szenteltvíz.

— Virágvasárnap! Virágvasárnap! — ocsudott föl bennem a régi emlék. — Ó, hát ez . . . hát ezért indult ma templomba a hóvirág s a barka! És én már el is felejtettem volna, hogy Virágvasárnap is van a világon. Hiába a Doberdó, hiába a háború, hiába a bolygók egymásba rohanása: van, van, mégis van valami megingathatatlan része, valami elmoshatatlan rendje a világnak!

Igen, igen, lelkes, szép, Isten elé hozsannázó ünnep: Virágvasárnap. És ha az emberek mind a földbe bújnak is, hogy onnét küldözzék egymás felé a halált, a virágok azért tartják az ősi rendet s elmennek a templomba az ő külön vasárnapjuk jöttén . . .

Így lelkendezett bennem néma ujjongással a gondolat, miközben vontatott énekléssel tódulni kezdett kifelé a nép. A mi századainkból csak két szakasz fért el a templomban. A többi kint állott a szabadban.

Am, ahogy a hátulálló szakasz is megindult volna a civilek után, egyszerre felimádkozott az orgonán a mi Himnuszunk előjátéka s utána megzendült Rátz páterka hangja:

Isten áldd meg a magyart . . .

Abban a szempillantásban megfordultak a katonák és boldogan és meghatottan és mélyről-felcsukló, könnyes örvendezéssel kaptak bele a drága dallam lendülő szárnyaiba. S e félénk és csodálkozó éneklés fölött, magasan, mindent túlzengő erővel csengett a páterka hangja. És akkor egyszerre felívelt melléje még egy hang. Az előbbi női szoprán. És mi mind megigézve fordultunk a kórus felé. Furesán, idege-

nes kiejtéssel szállott ez a hang, de mégis a mi nyelvünkön:

....Hozz rá víg esztendőt,
Megbűnhődte már e nép...

Tatár Péter komor férfiarcára esett a tekintetem. Ebben a dacos arcban most lágyak voltak mind a barázdák és két könnyecsepp csillogott opálos fénnyel a szemei szögletében.

Attól kezdve két hang zengett magasan a mi énekünk fölött. A páterkáé, meg az ismeretlen nőé. Hol összelelkeztek, hol meg elváltak. S a muzsikának ebből az égi játékából, ígész fenséggel zengett, harsogott minden magyarok imája.

Olyan váratlanul, olyan valószínűtlenül történt mindez, hogy első, zavart kábulatunkban nem is kerestük természetes nyitját.

Csak mikor már kifelé tódultunk a templomból s a külső világ visszaadta hétköznapi vonásait a meghatott arcoknak, akkor kezdődött el az örömtől riadt kérdezősködés:

- Ki volt?
- Ki volt az?
- Ki lehetett az?
- Óh, de gyönyörű volt!

Kerestük Rátzot. De az akkor már régen a sekrestyében segített a miseruhák elrakásában.

Kis ideig a kórusajtó körül tolongtunk, hogy megvárjuk a rejtelmes énekesnőt. De hogy a tolongás egyre tűrhetlenebb lett s a templom előtt is összevisszaságba keveredett a népség és katonaság; utat törtem apókával a szabadba és sorakozót kiáltottam. A testvér-menetszázadot a szóke, kis Horváth zászlós vezette volt misére, de az annyira beleszorult most a tömegbe, hogy nem tudott kiszabadulni. Mégis: mikor szakaszparancsnokai s altisztjei látták, hogy mi

sorakozunk, ők is rendezkedni kezdtek szakaszonként a jobbszárnynon.

Mi már együtt voltunk s épen a létszámmellenőrzés eredményét vártam, amikor a templomból utol-sónak kicsoszogó öregasszonyok mellett megnyílt a kórusajtó s a rebbenő madárnál riadtabban és sebesebben ki- s elsuhant előttünk egy kipirult arcú fehérruhás, fehérkalapos növendéklány.

Utánameredtem tátott szájjal.

És utánameredt az egész század.

Nanni volt.

Mi még mukkani sem tudtunk a meglepetéstől, ám a gyülekezés összevisszaságában gomolygó más-sik század emberei észrevették a menekülő kis prepát.

— Ű vót! Ű vót! — kiáltozták a bakák és gü-gyögő hálálkodással kezdték csókolgatni kezét, ruháját. S boldog volt még az is, aki csak a közelébe férhetett.

— Jaj, kedves de szép vót!

— Ó, hogy az Isten jutalmazza meg érte a kis-asszonkát!

— A kis kezit, hagy csókulom meg, az áldott kis kezit!

— Ó, hogy aranyozzák meg a cipellője nyomát is!

— Éjjen a kisasszonka!

— Éjjen! Éjjen! Éjjen!

És a zengő éljenzés átesapott az én századomra is, ami szigorúan véve disznóság volt, mert „vigyázz“-ban lettünk volna. „Vigyázz“-ban pedig nem-hogy kiabálni, meg sapkát lengetni nem szabad, de még csak moccani sem! Sőt még a szemével sem pill-loghatott az ember. Igaz, hogy én is csak később vet-tem észre ezt a fegyelmetlenséget, mert közben ma-gam is ordítóztam s lengettem a sapkámat.

Ezalatt előkerült végre a kis Horváth testvér is. Csendes, szőke, komoly kis katona volt egyébként.

Valami kiegészítéssel került a káderhez, a beszercebéányai tizenhatos honvédpótzászlóaljtotól. Ő hozta a menetszázadainkban lévő derék tót ujoncok egy részét. A többi a nyitrai tizennégyesektől jött hozzánk, Rátz meg Heller hadapródjelöltekkel.

Futott hát a kis zászlós és lelkenedezve ordított sorakozót.

Emberei nagynehezen eltágultak az ünnepléstől ijedt-boldog leányka körül s az altisztek glédába lökdösték őket valahára.

És akkor a szemtelen Horváth szépen odaállott a füligpiros, riadt leány elé s összeecsapva a bokáját, tisztelgett és dadogva bár, de keményen köszönetet mondott neki a magyarok nevében. Megjegyzem, pofátlanság volt tőle, ha úgy vesszük, mert először is én voltam kettőnk közül a rangban idősebb, másodszor meg alig makogott németül, harmadszor meg — egyáltalán hogy jön ahhoz, hogy ott gavallérkodjék és pattogjon és hajlongjon? — Nem igaz? Elvégre mi köze volt neki ahhoz a lányhoz? Talán bizony ő szedte fel a divazzai úton s ő hozta haza Danéba a mamájához? — Szerettem volna ezért a hencegésért jól ülepen-billenteni.

Mert csak vegyük azt, hogy ő akkor, abban a pillanatban a magyar katonákat, szinte Magyarországot képviselte a köszönetmondással. Hát már most szabad kiállani ilyen esetben, erre a feladatra, olyan fráternek, aki ahelyett, hogy „Liebes Fräulein“, azt mondja, hogy „Liebe Fräulein“? Mert nem tudja a szerencsétlen, hogy a Fräulein semlegesnemű szó.

Mondom, csak ebből a szempontból bosszantott Horváth Zoltán köszönetmondása.

A prepa-kisasszony különben azt sem tudta, mit csináljon szörnyű zavarában, ott a haszontalan zászlós és az éljenző századok előtt. Irult-pirult kinosan. S végül is — mit tehet mást az ilyen tapasztalatlan kis jószág — „pukkedlizett“ egyet kislányosan.

S akkor olyasmi történt, amitől egészen elfutott a méreg. Az a vaddisznó Horváth Zoltán kezét csókolta neki. S lám, a vacak kis nő meg hagyta is!

Ezt már nem nézhettem. Akkora „vigyázzt” ordítottam, hogy ijedtében mind a két század szoborra merevedett.

Mire azután kettősrendeket és menetet vezényeltem volna: Nanni már jócskán messze sietett. Szinte futott. Mintha menekült volna. Mert mikor mi elértük a Reka szakadéknál túl a kis Mattaun házeit, akkor már ott kapaszkodott a danei fensíkra vezető ösvényen.

Ezért is haragudtam Horváthra. Hogy lehet így ráriasztani ilyen gyámoltalan jószágra?

Azután békésebb gondolatok vertek bennem tányát, mialatt fölfelé kaptattunk a danei domb sziklás lejtőjének útján.

— Hm. Ki hitte volna arról a kócos prepárol, hogy ilyen hangja van? Hm. A taesko. De honnét tanulta ez meg a mi himnuszunkat?

Előrehívattam az élre a páterkát. Mert a többi kadét mind ott izzadt a század végén, hallgatván Tornay apó örök csúfolódását.

Lihegve zihált föl mellém a kadét:

— Parancs, zászlós úr!

— Hallod-e, pajtás: mikor tanítottad meg a himnuszra azt a kis prücsköt?

— Nem én tanítottam, zászlós úr.

— Ugyan ne tagadd! Csaknem minden másodnap délután jársz orgonálni Kanziánba. Bizonyára lejár ő is.

— Ez igaz zászlós úr. Lejárok orgonálni. Nannika meg lejár a plébános úr hugához. Az nagyon szereti. Kedves, finom, öreg kisasszony. Különben éppen ő volt az, aki ismerve Nanni szép énekhangját, rávett bennünket, hogy tanuljuk meg ezt a misét. Talán háromszor vagy négyszer át is vettük. A vokális

részből persze csak a szopránt, amit, — miként hallottad — Nanni énekelt.

— Ej-ej páterkám — hát ilyen kellemes kettesben töltöd te a délutánokat?

— Hogy-hogy kettesben? — dadogta elpirulva a kadét.

— Hát most mondtad.

— Ó dehogy! Hogyan is jut ilyesmi az eszedbe? Én, én igazán sohasem gondoltam erre. Hiszen a templomban próbáltunk! Nanni, én meg a goszpodicsna. A plébános úr huga. A pap kántusait a goszpodicsna volt szíves énekelni, hogy mi: a kórus felelhessünk.

— No jól van páterkám, egyesre feleltél. De hát mégis: a himnusz titkát fejtsd meg.

— Ez előttem is teljességgel érthetetlen. Mióta Daneban vagyunk, legfeljebb ha négy-ötször játszottam el a himnuszt orgonán. Az elmúlt vasárnapokon. Azokon a miséken, amelyeken ott voltak a századok. Egyszer meg, igaz, az egyik próba végeztével is. Hát akkor az egyszer hallhatta Nannika is.

— Akkor is érthetetlen. Egy hallásra nem lehet megtanulni idegen melódiát. Idegen nyelvű szöveget meg éppen nem. Kivált, ha a magyarról van szó.

— Én hökkentem meg a legjobban, amikor azután az imént egyszerre belecsendült a himnuszba Nannika hangja.

— No, páterkám, ne törd rajta a fejed. Majd utánajárunk a titoknak.

Énekelve mentünk be a faluba.

Jobbról hamvasan bólogatott felénk a mandulás.

.... Délre hazajött Szebenics. Kimérten, szárazon adta ki utasításait. Az Isonzón élénkül a harci-tevékenység. A kiképzőcsoport-parancsnokság a századok legszigorúbb együtt-tartását rendelte el a Daneról, a vasútvonal melletti Kaacsicse őrházig. tábori telefont kellett építeni.

A nyugati ég alján csakugyan egész nap dongott a front.

— — — — —

A kadétok egyre abajgatták a páterkát, hogy mutassa be őket Nanninak.

Ám a hetyke leányzó, a virágvasárnapi mise óta valósággal elbűjt.

Apuka egyszer azt mondotta:

— A himnuszéneklő csoda új korszakot nyit Dane virágzó életében. Már egyébről nem is tudtok beszélni, taknyosok.

— — — — —

És apukának igaza volt, mint mindig.

A „trieszti nő” — ahogy a Honti század kadétjai elnevezték — felforgatta Dane életét.

A két század egyre csak az ő kedvét leste. Kadétok és bakák szakadatlanul Nanniék kapuja körül ténferegtek. A betegjelentők száma egyszerre meg-sokasodott. Persze csak azért, mert a maródi-szoba Nanniék házában volt s a gyengélkedők remélhették, hogy gyakrabban láthatják a hetyke, kis prepát.

Rövidesen határvillongásokra került a sor a Honti-század meg a Szebenics-század között. Nanniék háza ugyanis a mi századkörletünkbe esett s így a másik századbelieknek semmi keresnivalójuk sem lehetett ott.

A sarki bolt kaszinója — ahova a kadétok eddig jártak — egyszerűen megszűnt. A két kócos boltos-lány naphosszat ásitozott bosszúsan, a légyfogó-papírok, aszaltszilvás ládák és szappanemeletek között. Feléjük se néztek a kadétok.

De a bakák is egyre a kőkút körül ácsorogtak. A gyakorlatokról hóvirágeszokrok tömegével vonul-

tak be. S a sok virág mind Nanniékhoz vándorolt. Ha valaki már nem tudta átadni neki a virágját, hát a házuk kapujának pántjai mellé tűzte.

Az ember már ki sem léphetett anélkül, hogy a Nanni-rajongásba ne ütközött volna.

Ha ezután megmutatkozott néha-néha a kis vacak, hát az fölért egy riadóval. Akkor egy pillanat alatt ott nyüzsgött minden ember.

— Kisztihand Nannika! Kisztihand Nannika! — kiáltozták a kadétok.

— Kezitesókolom kisasszonka! — zúgta a legénység.

Soha olyan bolond állapot nem volt Danében!

Minden a körül a nyápic gyereklány körül forgott.

A frissen kiröppent, fiatal méhraj duruzsol és zümmög úgy az új, ifjú királynő körül, mint ahogy ez a megveszekedett honvédesalád zúgott Nanni körül.

Takáts, Koczás, Schmidt meg Heller valósággal ostromzár alatt tartották a ház kapuját, nehogy a Honti-század kadétjai valahogy előnybe juthassanak. Főként azonban Aszpirint, a veszedelmes nőhódítót tartották szemmel.

— Csak azt a gazembert ne engedjük a közelébe! — tüzelte társait Koczás, a sárkányölő, akinek ezt az új nevet adta valamiért Tornay.

Mondom, iszonyú küzdelem kezdődött a Nannival való megismerkedésért.

A boldogtalan fiatalemberek naphosszat nyafogtak Rátznak, meg nekem, hogy mutassuk be őket a trieszti nőnek.

Igen ám, de mikor?

Nanni annyira megriadt a feléje-áramló, viharos rajongástól, hogy úgy behúzódott a házba, mint a csiga. Jóformán csak akkor mozdult ki otthonról, ha

a századok kivonultak, vagy egyéb foglalkozásuk volt.

Nagyhét lévén, az egész falu templomba járt délutánonként. Ám az óvatos *trieszti nő* mindig olyankor lopódzott le utánuk Kanziánba, amikor mi a gyutacslövés, távbecslés, vagy előörs-szolgálat örömeit élveztük a Dane körüli karsztmezőkön.

Szóval a kadétek hasztalanul táborozták körül szolgálatmentes idejükben Nanniék házát.

Takáts csüggedten számolt be esténként vacsoránál, a napi eredményről:

— Á kérlek, változatlan tömeguyomor. Távsze-
relem továbbra is.

— Maradj te csak Kőműves büvkörében. Az hasznosabb! — vigasztalta ilyenkor Tornay, aki módfelett mulatott a fiúk izgulásán. — Kitől velték az a pelenkahercegnő csúfosan. Pedig a lóképű már kocsikenőcsöt kért a századkovácstól. Azzal keni a bajuszát. A sárkányölőnek meg ötpercenként oldódzik ki a lábszárvédője, mert mindenáron „csilagosra” akarja fölcsavarni. Seviot a haját vágatta le a fene szerelemtől, ordas-Farkas koloratúrázva tartja számon a szabványos meg tartalék élelem-adagokat; Takáts pedig duplán fal, hogy érzemé-
nyeinek kifejezést adjon. Még talán a fűzfa zsebében is lehetne némely epekedő, lírai rigmusokat találni.

Persze, ezt a legutóbbi megállapítást apó sem gondolta komolyan, hiszen jól tudta, hogy igazán nem tartom valami sokra a hányaveti kis trieszti pockot, noha a virágvasárnapi mise óta tagadhatatlanul jobb szemmel néztem rá.

... Ám ez a Nanni-féle bujócskázás nem tart-
hatott örökké.

Nagyesütörtökön délután szolgálatmentességet adott a századnak Szebenics főhadnagy. S a kadétek ezt az alkalmat használták fel a cselekvésre. Lesbe-

álltak a kanziáni út mentén. Ott, ahol az a szerencsétlen lábszárvédő-jelenet volt. S amikor már az egész Dane hazaszállingózott s utolsó csoportként Nanni meg a páterka kaptatott fölfelé az ösvényen: egyszerre körülvették őket lelkes kisztihandozással.

És este mámorosak voltak az örömtől. — Nanni így, Nanni úgy, Nanni ezt mondta, Nanni azt mondta, Nanni erre, Nanni arra.

Össze-vissza kiabáltak s mihelyt a főhadnagy úr elment, egy diadalmas „tedd rá“ után áthivatták Kalányost, meg Kolompárt és üvöltő dalolásba kezdtek.

Rátz rövidesen eltűnt. Apuka meg én egy darabig még elnéztük a hetvenkedő fiatalembereket. De aztán nem bírtuk ki tovább. Leakasztottuk a szuronyunkat, sapkánkat. Tornay még egy gyilkosan csúfolódó tekintetet vetett a boldogtalan ifjakra:

— Fiaim, feladok minden reményt. Rövidesen hányni fogtok. S látványosságnak addig is pökedelem vagytok.

A kadétok fölnyerítettek jókedvükben s megéljenezték először Gyurkát, aztán engem, aztán Rátzot, aztán Szebenicset s végül azt hiszem, huszadiknak az összes távollevőket.

Hazakísértem apót.

Utána egy nagyot kerültem a mandulás felé.

És akaratlanul Nannira gondoltam. No nem valami különösebb érzelmekkel, csak éppen a szája jutott eszembe. Meg a hófehér, apró fogai. Mert azt el kellett ismerni, hogy a szája az szép volt. Íves, szépen metszett piros szája volt...

Messziről odahallatszott a kadétok hamis éneke s a cigánycincogás. Tompán, zárt ajtók mögül hangzott. S e zümmögést túlszárnyalta néha, egy magában ábrándozó hegedű.

Bizonyosan nyitott ablak előtt húzta Rátz.

De mire hazaértem: aludt a fiú.

... Éjfél után szerenádot adtak a kadétok Nanninak. De oly részegek voltak, hogy Nanniék háza helyett, a mi házunk előtt álltak meg énekelni. Jobban mondva, éppen a saját szobájuk ablakai alatt. Mert azok a térre nyíltak.

Förtelmes volt. A cigányok éppoly részegek voltak, mint a gavallérok. Éktelen hamisan játszottak. Az ének meg csak szünni nem akaró csuklásban nyilvánult meg.

Leléptem az ágyról, megragadtam a kanesót és szó nélkül nyakonöntöttem őket.

Hangtalanul menekültek a trubadurok.

A lóképű tért magához elsőnek, a kőkút előtt. Iszonyú csuklások közepette dadogta:

— E... ez... azért nem vo... nem volt szép... szép dolog... Nannikától.

X.

*Hadnagy uram, adja ki a
Szabadságos levelemet,
Húsvéthétfő virradóra
Kihirdetik a nevemet,
Sej-haj, bizony hazavárnak,
Kötik már a gyönykoszorút
A fejire a babámnak.
(Bakanóta.)*

Délután volt.

Húsvétvasárnap.

És távol-közel vidám nótaszótól s kacagástól
zsongott a környék.

Egész Dane kint táborozott a község körüli me-
zőkön. Az öregek egy-egy sziklacsoport köré teleped-
tek s halk beszélgetéssel nézegették a fiatalok tán-
cát meg játékát.

Magyar baka s helybéli csuesnép összekeveredve
bolondozott, kergetőzött. Legnagyobb sikere persze
a két cigánynak volt. Annyi tréfás táncot és kacagni-
való fintort még nem látott Dane ifjúsága, mint
akkor. A két gazember meg egyre jobban tűzbejött
a tomboló sikertől. Nyávogva, négykézláb nyarga-
lásztak. Utánozták a szerelmes macskákat. S olyan
kandúrjajgatást meg macskaharcot rendeztek, hogy
majd megpukkadt rajtuk a nézősereg. Azután meg
körülbukogták-turbékolták egymást begyes sétá-
lással, mint az enyelgő galambok.

Vége-hossza nem volt kacagtató mókáiknak.

Sebenics, azután az öreg Honti főhadnagy, meg
Tornay apuka egyideig mosolyogva járták a mulató

csoportokat. Majd lócát s kis asztalt hozatott a szál-lásáról apuka s a legszélső ház mellett, a község-tábla tövében letelepedtek. Hamarosan bort is kerít-tett s csendes poharazgatás közben nézegették a tarka képet.

Mi, nem messze tőlük, a mandulás alatt hemper-gőztünk-kacarásztunk.

Először csak a boltosleányok óvatoskodtak hoz-zánk egyre közelebb. Eleinte senki sem vetett ügyet rájuk, de lassankint, jobb hiányában belevonta őket a vigadozásba Schmidt meg Takáts Lekszi.

S a két lapátfogú tündér hangos visongással s büszkén körül-körülnezve adta a körülrajongott höl-gyek szerezését. Nem cseréltek volna három község lányával, azért, hogy ők — s csak ők — a „Herr Fähnrichek“ és „Herr Kadettok“ társaságában mu-latnak.

Rátz egy fának dülve álldogált és csöndes mo-sollyal nézte a zsibongó tájat.

Az öreg Honti főhadnagy mindjobban bele-melegedett az ivásba. Egyre hangosabb lett s jó-kedvűen biztatta a kadétoakat meg a legénységet.

A lóképű meg az Aszpirin olyanok voltak, mint a csikók. Sorra vettek minden tréfát és játékot.

Honti főhadnagy néhány darab szárazkolbászt hozatott a századkonyháról, felköttette őket egy-egy faágra s a bakáknak a levegőbe ugrálva kellett le-harapniok a madzagon lógó csalétkeket. De mert a kolbászok persze jó magasan lógtak, a fölugráló legények legtöbbször hiába csattogtatták a fogsoru-kat. Ezen azután visongva mulatott az egész kör-nyék.

Valamivel odább zsákfutóversenyt rendeztek.

Ezt az agyafúrt cigány nyerte meg sok mester-kedés után. És sokat nevettünk rajta. Aztán újból elszéledt s csoportonként leheveredett a tömeg.

Senki sem vette észre, hogy a finist két későn kisétáló néző is végignevette.

Csak akkor lettünk rájuk figyelmesek, amikor a bakák éljenezni kezdtek.

— Éjjen a kisasszonka! Éjjen a mi kisasszonkánk!

És lelkendezve vették körül a röstelkedő Nannit meg az édesanyját.

A parancsnokaink nyomban felálltak s a lovagiaskodó Honti, gavallérosan köszönetet mondott Nanninak a multkori meg a délelőtti magyar himnuszért. (Mert aznap — Húsvétvasárnap — délelőtt is velünk énekelte a himnuszt.) Azután meg gratulált Nanni anyjának a kisleánya szép hangjához. Honti szerencsekívánataihoz tüstént csatlakozott Szebenics főhadnagy is.

Az asszony meg a leánya szerénykedve, de mégis látható örömmel fogadták a legmagasabbanrú danei katonák elismerő szavait s nyomban el akartak menni. A legénység viharos ünneplése s a századparancsnokok váratlan szívessége oly meglepően szakadt rájuk, hogy zavarukban szinte menekülésre gondoltak.

Am az öreg Hontival nem lehetett olyan egyszerűen végezni. Addig-addig erőszakoskodott és kellemeskedett, amíg a szegény asszony le nem ült az asztalukhoz.

— Csak egy pohárka bort gnädige Frau! — könyörgött az öreg agglegény.

S hiába tiltakozott a szegény asszony, végül is ott kellett maradnia s innia kellett — igaz csak egy gyűszűnyit — a borukból. Nanni eleinte fülig piroosan, hihetetlen zavarban ült közöttük, de hogy azután Honti bátyánk néhány kedveskedő megjegyzést tett fekete szemekre: egyszerre visszacsípett kedves elevenséggel. Egyszerűen lebácsizta a másik század atyját. Az anyja meg is korholta kissé a

leányt s elnézést kért az uraktól a gyermek „nevetlenségéért“, ám Honti olyan tiszta szívből kacagott, hogy még! És majd megette szelíd pajkosságáért a kisleányt.

Szóval: végül is ottragadtak.

... Később közénk sodródott a leány. Az anyja továbbra is ott ült az öregek között, ő meg velünk mulatozott.

Hiszen a fiatalság minden haszontalanságon tud mulatni. Ha egyéb kacagnivaló nem akadt volna, éppen elég volt Takáts Elek meg Schmidt Imre veritékes küzdelme a német nyelvvel.

— Nannika iszt Stern! — udvarolta körül a lányt Takáts.

— Nein Stern, golderig... ejnye, hogy is mondtam csak, — vakarta a fejét a lóképű, — hű a kutya-fáját, mi is az angyal németül? Ja, tudom már! Tehát: Nannika nein Stern, aber golderige Angelik, azaz, hogy — golderige Angel!

A hasunkat fogtuk ezen a marhaságon.

Nanni úgy kacagott, hogy a könnyei folytak. Ott ült valami alacsony faágon s apró lábaival vidáman harangozott minden újabb „németnyelvű“ bók után. S látván, milyen egetsapkodó derűt keltenek Takáts meg Schmidt, még ő biztatta őket, kedves kötődéssel.

— Ja, was alles bin ich noch? — fordult újból a csatornagyomrú hadapródjelölthöz.

Takáts sóhajtott egyet s belekezdett:

— Nannika iszt... iszt...

Nannika vidám, csillogó szemekkel nézett rá. Akár valami finomesontú, apró madár.

— Nun?

— Nannika iszt... a fene egye meg, — káromkodott föl hirtelen a fiú, — azt akarom mondani, hogy: rubintos virág... ejnye na...

És fújva nézett körül.

Nanni már az imént elnevette magát, amikor a fiú kifakadt magyarul.

— Nannika iszt... rubintener... mi is a virág, no?

— Blume, — súgta neki a seviot.

— Engem nem ugratsz be, öregem, — hitetlenkedett a gyanakvó Taki. — A Blum az a pesti katonaszabó!

Fölvihogtunk. De meglepett, hogy elsőként a lány nevette el magát. Mintha csak megértette volna a magyar szót!

— Virág... virág... — ismételte össze-ráncolt homlokkal Takáts — a teremtsit, hát mondok egy virágot! Tehát: Nannika iszt eine... rubintene... rubintene muskátel!

Nanni leszállott a faágról s a görbe mandulafatörzsnek dölve kacagott, kacagott, kacagott...

Takáts riadtan nézett szét.

— Hát megint... talán megint valami marhaságot mondtam?

Tornay, aki már az imént odajött közénk, csendes fejcsóválással állapította meg:

— Bivaly vagy, fiam, emberszabású bivaly!

Most a lóképű kezdett bele egy újabb bókba:

— Nannika zind vunderhübsche augen und vunderhübsche fusze, und... und... mi is az, hogy: nekem jól esik? — Ja már tudom: jól az gut, esik az regnet, tehát... und mich gutregnet ven mir Nannika zehen und...

Erőszakot kellett alkalmazni a boldogtalan kadéttal szemben, hogy beléjefojtsuk a hajmeresztő dadogást.

A leintett lóképű keserűen vonult vissza az egyik mandulafa tövébe, de előbb még vágott egyet a szemével a *trieszti nő* felé s így sóhajtott fel:

— Hej, azt a csillagos szépségit, tubicám, hi-

szen, ha én úgy igazán el tudnám mondani néked, hogy borulj a tudómre...

Nanni nagy, kerek szemekkel figyelt föl Schmidt sóhajlására, egy kicsit elgondolkozott fölötte s azután vállat vont. És ez a vállvonása ezt mondotta: nem értem, mit akarsz mondani, hát nem is töröm a fejemet rajta.

Egy pillanatra csönd szakadt közénk. S jól is esett az a kis pihenés az egész délutáni mókázás és oldalfájdító nevetés után.

Azután egyszerre elkiáltotta magát Takáts:

— Gyerekek! Játsszunk szembekötösdit!

Tornay apó, aki ezen a délutánon különösen ráült a vagógyomrú kadétra, nyomban rádörmögte:

— Ilyen pofákkal, mint ti vagytok, legfeljebb szembeköpösdit lehetne játszani.

A fiúk vihogtak, Takáts mérgelődött.

Apóka eléjebökte az ujjait:

— No, tedd rá, oszt levan!

Takáts rátette s helyreállott a béke.

Először Takáts szemét kötöztük be. Vakoskodva tapogatódzott utánunk, nekiment egy-két mandulának, esetlett-botlott, rihegtünk-röhögtünk s végül is — ennyi kamasz között — el kellett fajulnia a játéknak. Mert mihamar úgy fejlődött, hogy a lóképű egyszeresak négykézlábra bocsátkozott a bekötött-szemű Takáts hátamögött, Koczás meg mellbetaszította a mit sem sejtő boldogtalant. Erre Taki úgy zuhant keresztül a mögötte lapuló kadéton, hogy mind a két lábával az ég felé kalimpált.

Nanni ijedten sikkantott, de a többieknek örülten tetszett a „szembekötösdí“ e tökéletesített formája.

Hasonlóképpen toltak ki az Aszpirinnel, meg seviottal, de mikor kis-Koczásra került volna a szembekötés sora, Tornay leintette a dolgot.

— Hagyjátok ezt a marhaságot! Elég volt. A kis

sárkányölőt nem engedem elbuktatni. Különben is, nézzétek: annak a szerencsétlen kislánynak máris elege van belőletek. Úgy látszik, nem bírja megszokni faragatlanságaitokat s durva játékaitokat!

Úgy is volt. Nanni valóban nem sok örömét lelte abban, hogy fölbuktassák egymást a fiúk. Apró gomolyaggá gyúrta össze izgatottságában a zsebkendőjét minden buktatás alatt s már Takáts hanyattvágódása után tiltakozott ez ellen a játékmód ellen.

Tornay fellépésére csakugyan visszatértünk a játék ősi formájához. Azaz hogy Nanni parancsára, összefogódzva körben kellett járnunk s a körben lévő bekötöttszemű „kumó” tapsjelére meg kellett állnunk. Akkor azután a kumónak ki kellett találnia, ki áll vele szemben. A kumó azonban legfeljebb az arcát vagy a vállait tapinthatta meg a szembenállónak.

Sorsoltunk. Nanni valami érthetetlen kis olasz sorsoló-mondékát hadart el ennivaló kedvességgel s végül is reá esett a sors. Az ő szemét kellett bekötni.

Hatan is ugrottak.

— Majd én!

— Hogyisne! Majd én!

— Megőrültél? Eredj a pokolba! Majd én!

— Eresztitek el azt a zsebkendőt, nyavalyások?

Pillanat alatt gyilkos közelharc fejlődött volna ki, mert a gazemberek már-már hajbakaptak egymással.

Közbeléptem. Igazán csak azért, hogy véget vessék a botránynak. Nem mondom: megbizseregтетett az a gondolat is, hogy Nanni arcához, nyakához érhetek a kezemmel, meg hogy kissé elszöszmötölhetek a haja körül is, mialatt összezsomózzom majd a zsebkendő csücskeit. Mégsem szeretném, ha valaki azt gondolná, hogy ezért akartam ezúttal magamhoz ragadni a szembekötés jogát. Ismétlem: pusztán a

tiszti tekintély védelmében hordtam le a marakodó fiúkat s vettem el tőlük a zsebkendőt.

Halk acsarkodással állottak körbe s galád irigység égett a szemükben, amikor Nannika szelíd-engedelmesen odaállott eléem, hogy bekössem a szeméit.

S abban a pillanatban megint rámjött az az ostoba, szívetkalapáltató érzés, amely már elfogott néhányszor, ha ezzel a lánnyal kerültem szembe.

Mert amikor odaállott eléem s a szemembe nézett olyan közlő, mint még soha és nagy, sötét szemcái tele voltak nyíltsággal, pajtási bizalommal, szelidséggel s az engedelmességnek és maga-megadásnak valami sohasem látott bájával; úgy éreztem, hogy reszketni kezd a kezem. S mintha belülről rámkiáltott volna egy hang:

— Te örült! Ezeket a szemeket akarod te bekötni? Te gazember! Ezekre a szemekre akarsz te kendőt borítani? Hát elment az eszed? Ahelyett, hogy néznéd őket boldog káprázatban, a gyönyörűségtől dermedten? Ahelyett, hogy néma ujjongással hálálkodnál égnek és földnek, amiért beléjük nézhetsz, hosszan, mélyen s ártatlan és tiszta mélységükbe temetkezve, megfedekezniél életről, halálról...

Nanni mozdulatlan szemmél nézett rám. Mintha egy pillantara ő is megfedekezett volna a világról. Mintha valami ezüstös fátyol vonult volna át csillogó szeme-bogarán.

Álltunk mozdulatlanul s még mindig nem emeltem föl kendőtartó kezemet.

A fiúk mozgolódní s köhécselni kezdtek.

És én még mindig állottam és konok ravaszkodással szerettem volna soká, nagyon soká meg-hosszabbítani ezt a pillanatot. Mert ugyanazt az ígézetet éreztem meg a lányban is. Nannit is fogvatar-totta valami. Ezt mondotta az a szemein átvonuló, ezüstös fátyol is.

Azután — hogy még mindig mozdulatlanul

állottam, hirtelen megváltozott minden. Nanni megborzongott, de olyan finom sejtelemszerű remegéssel, hogy csak én vettem észre; sóhajtott egy parányit, az ezüstös ködsáv elvonult a szemeiről s immár semmi, de semmi más nem maradt a feneketlen mélységű szemek mélyén, mint valami, egyre csodálkozóbb kíváncsiság.

De ez is csak egy pillanatig tartott. Utána lehajtott a fejét a lány, hogy átköthessem a kendővel. S mintha abban a pillanatban elsötétedett volna minden.

Ügyetlenül, ostobán, reszkető kézzel csomóztam össze a tarkója fölött, lágy, fekete haján a kötést. És mondtam magamat marhának, lónak, rinocerosznak, amiért a szívem úgy ver s a kezem olyan bizonytalan. Még örültem, hogy legalább ezt nem igen vehették észre a többiek.

Beálltam az összefogózkodó sorba.

Csak akkor ocsúdtam föl elfogódottságomból. Balról Rátz, jobbról Koczás fogta a kezem. Rösteltem magam az előbbi jelenetért, meg boldogított is. Csak az aggasztott, mit gondolnak a többiek. Hiszen Nannival való szembenállásunk — úgy éreztem — rengeteg ideig tartott. A magam becslése szerint legalább tíz percig. Lehetetlen, hogy észre ne vették volna. S akkor megölnek a gúnyolódásukkal a bitangok. Főként pedig apóka.

Melegem volt s éreztem, hogy egy láng az arcom. Nanni rövidet tapsolt a középén.

Járni kezdtünk körbe.

Megint tapsolt a lány.

Megálltunk.

Nanni tapogatódzva előrelépett, imbolygott kissé előttünk s végül is a páterka vállán pihentek meg apró kezei. Kissé kedvetlenített, hogy nem előttem állott meg.

Pillanatnyi csend volt. Nyomban utána kedves

mosolyra derült a finomvonalú száj, ott a fehér kötés alatt s halk, rövid kacagás után mondotta ki az eltalált fiú nevét:

— Rátz!

Nem olyan hosszú „á“-val ejtette, mint ahogy mi tesszük s ez valami kedves, idegenes bájt adott a szavának.

— Éljen! Éljen! — riadoztak a kadétok.

Páterka került a körbe.

... Ha behunyom a szemem, ma is látom azt a képet.

Virágbaszökkenő mandulafák alatt, az alászálló naptól rózsaszínnel bodrozó bárányszerűek előtt, két gyerek áll a körben. Az egyik: magas, szélesvállú, fiatal katona. Szép, komoly arcán nyugalmas derű. A másik: fehérruhás, vékonyka gyereklány, aki alig ér a fiú válláig. És ott állanak egymással szemben és kedves zavarral néznek egymásra. A fiú tiszta tekintetében most lassan felgyul valami fény, szemei nagyra, ragyogóra tágulnak s diadalmas erővel sugárzik ki belőlük valami lelkes öröm. A leányka meginog, szelíd nyaka, arca, homloka pirulni kezd, a kendőt emelő keze remegve hanyatlik vissza és boldog, mesebelien boldog mosolygás rajzolódik ki a lányvonalú arcon. És amint ott állanak egymással szemben, elnémul körülöttük a bolondozó szó, igézetten mered rájuk egy sereg fiatal szempár, mert a világ legpompázóbb csodája röppen ki ott előttük a lelkek titkos, ifjú gubójából. Frissen, üdén s a tiszta szemérem ünnepi palástjában. A szerelem.

És akkor hirtelen megrázza a fejét a fiú, lehúnyja szemeit, arcizmai megfeszülnek s a kezét öklözésként szorítja. De ezt talán más nem is veszi észre, csak én.

És akkor sápadni kezd a lány. De csakhamar újra mosolyog, mert íme: megint rányitja szemét a fiú. Ám a tekintete már nyugodt és józan. S a sudár

legény most megroskad, hajlik, egyre hajlik, hogy homlokát a kötésbe hajtsa. És olyan furcsa az egész kép: Óriás-királyfi Pirinyó-országba került s Mákszem-hercegnő bekötötte a szemét.

... Ha behunyom a szemem, ma is látom azt a képet...

Rövidesen fordult a játék.

Rátz után Schmidt került a körbe.

Utána megint Nannika.

S újból Rátz.

A páterka akkor az ajkába harapott s félperce mulva már Takáts került a körbe. Az megint Nannit „találta ki”. (Nagy művészet! Mikor lány csak egy volt közöttünk!)

Nanni ismét Rátzot fogta ki.

Kis-Koczkás kifakadt. Persze magyarul. Különben németül nem is tudott.

— 'sten bizony nem járja! Mindig ő. Hát engem mikor fog ki?

Megütődve nézett rá a lány. Majd leejtette a fejét és zavartan hajtogatta hajtásba a kendőt.

A pufók kis sárkányölő még akkor is folytatta a méltatlankodást. Fél-tréfás, fél-mérges hangon zsörtölődött Nannira, aki egyre riadtabban meredt hol a zsebkendőre, hol reá.

— Igen, — dohogta Koczkás, — akárhogy is nézel azokkal az ártatlankodó, nagy szemeiddel. Igenis: kifoghattál volna már engem is, szalmaszál-kisaszszony! Bizonyosan nem törött volna le a kezéd tőle. Igenis. Ez így van!

Nanni szorongva nézett körül.

Koczkás megsajnálta s elnevette magát:

— No, ne riadozz olyan nagyon, egyem a zúzádat, hiszen nem bántalak, no! Hej, pedig ha egyszer úgy Isten igazában a karomba kaphatnálak...

Ennyi hősködésre elhült a mi vérünk is. Nanni ellenben felvetette a fejét s kitört belőle a kacagás.

Koczás vörös lett s mi is harsogva neveltünk.

— 'sten bizony olyan rohadtak vagytok! — panaszkodott most halkán a kölyök. — Megint kiröhögtök s ezzel kiszolgáltattok ennek a villogószemű kis boszorkánynak. Nézzétek, hogy nevet!

Majd hirtelen villámló tekintettel folytatta:

— Jó, jó, csak ne vess, kis boszorkány! Tudom Istenem, nem nevetnél, ha egyszer úgy alaposan megszorongathatnám a derekadat! Mert akkor...

Nanni királynői fenséggel emelte föl a fejét. Koczásban bennerekedt a szó. Nanni egy szemhúnyásig várt s utána egyetlen szót mondott.

— Akor? — kérdezte, választváró arccal...

Koczás elhőkölt...

— Akor? — ismételte a lány. — Akor? Úgy mondta egy k-val. Idegen szóejtéssel, de magyarul. Megdermedtünk.

Koczásnak a szeme is fönnakadt rémületében.

S mialatt mind meghülyülten álltunk, Nannika édes, meleg nevetéssel kuncogni kezdett s odaállva a bíborvörös Koczás elé, befejezte a mondatot a boldogtalan kölyök helyett:

— Akor? Akor, ha kis Koczás így beszél lesz, akkor én ír Koczás mamája és akkor mamájától érkezik levélben sok kikapsz, hogy csúnya fiú, nem szabad így beszélgetni Nannikához!

Mikor pergő nyelvvel egy szuszra elfújta mind ezt a lány és körülnézett: egy pillanatra megnyúlt az arcoeskája. De azután nyomban nevetni kezdett. És nevetett, nevetett, nevetett. Hajlongva meg újból kiegyenesedve, szívből és könnybeboruló szemmel.

Mert mi bizonyosan olyan látványt nyújtottunk, mintha nem is Ferenc Jóska katonái, hanem valamelyik hülyék-intézete növendékei lettünk volna.

Azután egyszerre tört ki belőlünk ugyanaz a kérdés:

— Nannika! Maga tud magyarul?

Nannika pedig nevetett, egyre nevetett s csak jóskára adta meg a csoda magyarázatát:

— Én jártam scoula, vagyis iskolába, elemi iskolába Fiume. Kettő osztály. Másod és harmadik osztályhoz. Mert enyém szegény meghalt apám akkor Fiume szolgálta Lloyd Társaság. — Akor én tanulta magyarul...

Így persze, egyszerre érthetővé vált minden. Megtudtuk, hogy Nanni anyja is tanítónő volt. Piranóban, Pólában, meg a Trieszt melletti Rizmanjében tanított. Férje a Lloyd-hajóstársaság raktártisztje volt s különböző isztriai és quarnerói kikötőkben szolgált.

Nanni még Pólában született. Ezerkilencszáz-tizenegyben vesztette el az apját. Anyja akkor vissza akart térni régi hivatásához, ám ez a terve annyi akadályba ütközött, hogy végül is lemondott róla. S mivel a szűkös nyugdíjból bizony nehezen telt a drága trieszti lakbérekre, hát lassankint nem maradt más hátra, mint megfogadni öreg danei nagynénjük tanácsát, aki egyre hívta magához őket. Így kerültek Daneba, először vendégnek, aztán, hogy az öregasszony meghalt, danei lakosnak. No, nem sok rózsát hintenek útjukba a danei parasztok. Különösen az olasz háború kitörése óta. Azóta jó fegyver a kezükben az olasz származás hánytorgatása...

Bolondító öröm volt, hogy Nanni tud magyarul.

...Majd szétszedték azt a vékony kis jószágot.

Üvöltve éljeneztünk szakadatlanul. És éljeneztek a századok is. És Nannika meg az anyja ijedt boldogsággal állták ezt a feléjük viharzó lelkesedést. Ha be nem sötétedik, talán ökröt sütöttünk volna a mezőn. (Apuka ajánlotta is e célra a lóképűt). És csontokkal hajigálóztunk volna féktelen jókedvünkben.

De hát minden napnak vége szakad egyszer.

...A kadétok még az ágyban is egyre duruzsoltak.

A páterka hanyatt feküdt az ágyon. Ruhástól. És nem gyújtottunk lámpát.

— Ma nem játszol? — kérdeztem.

— Nem, zászlós úr. Fáradt vagyok.

Később felhangzott túlhanról Nanni éneke:

*Lisetta guarda bella à la luna
Argento piove sulla laguna...*

Rátz mozdulatlan maradt.

Háromszor kezdődött újra a dal. Háromszor trillázott fel a lány hangja.

De a hegedű nem válaszolt.

A hegedű néma maradt.

Kilestem az ablakon.

Nanni akkor ment be az emeleti tornácról. De az ajtóból még egyszer visszanézett az ablakunkra. Azután behúzta az ajtót.

Vetközni kezdtem.

Messziről szakadatlanul dunnyogott a front.

A Doberdón szünet nélkül zakatolt a halálmalom. Mert éjjel-nappal üzemben volt. És a mandulafák mégis pereről-perere több pompával nyitogatták virágköntösüket...

XI.

*Magos a kaszárnya,
Előtte a strázsa.
„Strázsa uram, hallja:
Az egekre kérem,
Szőke honvéd
A szeretőm nékem,
Erisszen hozzája!”*

(Katonaének a világháború
előtti időkből.)

Husvéthétfe egyetlen nagy, vidám bódulatban
telt el.

Mint a méhraj az első tavaszi napon, úgy züm-
mögött a danei két menetszázad.

Nannit még egyszer olyan magasra emelte a sze-
münkben az, hogy tud magyarul, pedig azelőtt is
erősen becsülték őt, a virágvasárnapi himnusz óta.

A kadétok megint körüláborozták a kapuját.
Magam már csak azért sem lehettem ott, mert lak-
táborügyeletos voltam. Rátz meg századügyeletos.

Nanni különben egész nap csak percekre mutat-
kozott. Éppen, hogy kinézett a kapun, vagy átszaladt
az udvaron.

... Másnap hajnali négykor fölrázott valaki.
Ahogy kinyitottam a szemem, sapkájához süvített
a keze:

— Zászlós úr, alázatosan jelentem, a laktábor-
ügyeletos tiszt urat kéretik a telefonhoz.

— Ki, mi, hogy ... izé ... ? — hüledeztem, ká-
bultan.

Azután körülnéztem és ocsudni kezdtem. Először csak egy pár tölténytáskát vettem észre magam előtt. — Aha . . . ez szolgálatban van — gondoltam. Azután följebb csúszott a tekintetem a derékszíjról, a tölténytáskákról a köpenygombokra, majd a gailér gomboló-makkjára, onnét a kétesillagos palaszürke hajtókákra, végül a hetyke pofára.

— No persze, — ismertem föl a helyzetet — ez Tatár tizedes, a mai napos altiszt. Az keltett.

Fölhúztam a csizmáimat s ásítva dünnyögtem:

— Jól van, Mihály, már jövök.

— Alázatosan kérdem, tud a zászlós úr németül?

— Már mért ne tudnék? — kérdeztem meg-
ütődve.

— Azér, jelentem alázattal, mer hogy úgy mondták: ha a laktáborügyeletes tiszt úr nem tunna németül, akkor kerítsek olyan tiszt urat, aki tud.

— A fenét? — nyílt ki a csipám a csodálkozástól.

— Mer hogy német távmondatot akarnak diktányi Divacsáru, a grupenparacsnokságtul.

— No, akkor csakugyan sürgős, ha még arra sem érnek rá, hogy magyarra fordítsák a parancsot! Gyerünk!

Loholtam Tatár után.

A századirodán álmosan ült öreg Juhász őrvezető a távbeszélő járőr paracsnoka, fején a duplakagylós fejhallgatóval.

— Halló Kaacsicse, itt danei századok! Meggyütt a zászlós úr. Adom át.

S kibujván a kagylók közül, felém nyújtotta a fejhallgatót.

— Halló, itt Kaacsicse, telefonállomás, — zúgott vissza a kagyló. — Halló Gruppe Bátorffy! Dane is a telefonnál van.

Azután más hang szólalt meg. Németül.

A csoportparacsnokság segédtisztje.

Először egyenkint sorolta fel a XIX. menet-zászlóaljához tartozó alakulatok elhelyezési körle-teit. És sorban jelentkezett minden község laktábor-ügyelete.

Azután diktálni kezdett.

...A XIX. menetzászlóaljak két órán belül a legteljesebb menetkészültséget érik el és laktáboraik-ban várják a további parancsot. A 28 évnél idősebb korosztályokhoz tartozó szakasziparancsnok-tisztje-löltek, valamint az 1915 decemberi vagy ennél kés-sőbbi tartalékos tisztiiskolát végzettek nem vonul-nak a csapattal, hanem átadandók a Gruppenkom-mando útján ezredük XX. menetzászlóaljának stb.... stb. Ismételve Britof.

A britofi laktáborügyeletes álmos hangon „ol-vasta vissza“ a távmondatot. S mi is jelentettük, hogy jól vettük a szöveget.

— Köszönöm, vége! — hangzott a telefonból.

Fölálltam, visszaadtam Juhásznak a fülemre-izzadt fejhallgatót s mentem Szebenics szállására. De közben elfuttattam Tatár tizedest a kadétek meg Tornay szállására is, az ügyeletes őrzetetőt pedig Honti főhadnagyhoz, hogy nyomban gyülekezzenek a Szebenics-század irodájában. Mert sürgős telefon-parancs jött a divazzai Gruppától.

Tíz perc alatt együtt volt mindenki. Utolsónak Honti főhadnagy szuszogott be. Gazdánk elolvasta a parancsot. A parancsnokaink hümmögtek, a kadétek háborogtak.

Szebenics főhadnagy nyugodtan, közönyösen in-tézkedett.

A menetparancs megérkezésekor mindkét század a maga riadóhelyén gyülekezik. Századkocsik és mozgókonyhák nyomban befognak. Addig is: mind-két század együtt marad szálláskörleteiben. Az utá-nunk jövő menetzászlóaljnak átadandó kardos-

tiszteseket haladéktalanul írjuk össze s neveiket jelentsük Divazzára.

A visszahagyásról intézkedő meghatározás alá esett tőlünk Tornay, Schmidt, Koczás, Heller. A Honti-századból két hadapródjelölt.

Alig hogy parancsnokaink kitették lábukat a századirodáról, felsivített Koczás mutáló hangja:

— Disznóság! Most megint hátrarugnak bennünket!

Takáts, akire nem vonatkozott a rendelkezés, döllyfös pofát vágott:

— Hát csak nem képzelted komolyan, hogy kölykökkel megyünk az ellenség elé!

A kis szöke gyerek lehajtotta a fejét és pislogni kezdett nagy-szaporán.

Rátz Laci rátette erős kezét a fiú vállára.

— Ejnye no, csak nem sírsz, kiskomám!

De bezzeg a kiskoma, csaknem rágyújtott egy sor sírásra, keserű panaszában:

— Hát nem aljasság, mondd páterkám, de igaz lelkedre mondd, hát nem aljasság, hogy így kitolnak velünk? 'sten bizony...

A páterka egyetlen kéznyomással megállította az esküdözést.

Ugyanígy méltatlankodott a lóképű is.

— Hát ezért jelentkeztem önként a menetbe?

— Ez már a harmadik ilyen hátraküldés, — folytatta a sárkányölő. — A tizenhetedik menettel jöttem ki még karácsonykor s most még a tizenkilencedikkel sem juthatok ki a frontra!

— Már valósággal kiröhögik az embert! — méltatlankodott a lóképű.

— Te nem nagyon tiltakozol, seviot, — fordította a szót Hellerre, a pöffeszkedő Takáts.

A zsámbokréti rőfös fia zavartan mosolygott.

— Hát — vonta meg a vállát kisvártatva — nem mondom, hogy nagyon lesújt ez a hátravezénylés.

Ambár annyit hall az ember a frontról, hogy a végén igazán kíváncsi lesz rá még akkor is, ha nem is volna katona.

— Ej-ej, majd még kiszül, — incselkedett a kázangyomrú — hogy egyenesen vérszomjas vágyak rejtőznek benned! Nem rossz: seviot mint hős!

Heller elvörösödött, mondani akart valamit, de azután elhallgatott.

— Könnyű neked Márkus! — panaszkodott tovább a kis szöke — te nem nagyon tolakszol a frontra. De én már nem bírtam ki otthon. Mióta katona lettem, mindenki röhögött, ha rámnézett s azt mondták, hogy olyat, mint én úgysem visznek ki a frontra. Igazán úgy izélték az embert, hogy az embernek muszáj volt... és most tessék!

— Hüppögj szókém, hüppögj! — vigasztalta Takáts. — Ládd-e, a seviot nem nyöszörög. Férfiasan elviseli, hogy nem engedik a tűzbe.

— Könnyű neki! — buffant ki a nevetés sárkányölőből — seviot tisztában van a jövővel. Tudja, hogy az első ágyuszóra sárgarézgyárossá válik, négy hitsorsosával együtt s azzal aló: haza. Ha egyáltalán eljutnak az ágyúszóig is.

Seviot szeme dacosan villant meg:

— Jó, jó, majd meglátjuk!

— Elég, — mordult rájuk apuka. — A vért melőzzétek most. Majd a fronton.

Azzal felém fordult:

— Hát mit szólsz a fejleményekhez, fűzfám? Igazán nem tehetek róla, hogy olyan nagyon kímélni akar a császár. Pedig szerettem volna, ha együtt maradhattunk volna.

— Én is, öreg kutyám!

— Mert szeretlek, pofám! Hogy a varju vágja ki azt a ravasz szemedet!

— Rendkívül rohadt vagy öreg.

--- Nekem mondod? Látom. Már az öreg Ferenc

Jóskának sem kellek. Pedig az mostanában nem nagyon válogat, ami abból is látszik, hogy még te is hordozod a gúnyját. Ilyen pocsek, gebe-testtel!

Bolondoztunk, veszekedtünk egymással. S ki-mondhatatlanul jólesett a szeretete. Odakint mindig magamon éreztem bajtársaim szeretetét, de apuka szeretete más volt. Több volt. Mert egy nagyon elmés, nagyon böles és nagyon meleg szív szeretetét éreztem magam felé hajlani. Voltak nála sokkal keményebb, vitézebb, különb katonái a világháborúnak, de uribb lélek egy sem volt az összes hadviselő államok ármádiájában.

...Közben kis-Koczás is kibékült seviottal. Éppen akkor „tették rá“, mikor mi abbahagytuk apukával az enyelgést.

Egész nap otthon lézengtünk a faluban. Dél tájban elborult az idő és szemergélni kezdett az eső.

A legénység szállásain ült. Az öregek pipázva, hümgetve gubbasztottak egy-egy csomóban, a fiatalok előszedték az otthoni elinduláskor kapott pántlikáikat és szalagozni, bokrétázni kezdték sapkájukat, nagy nótaszóval.

A kadétoK persze Nanniék kapuja körül haszontalankodtak.

De Nanni csak déltájban mutatkozott.

Látszott rajta, hogy sejt valami változást. Hiszen szokatlan volt, hogy nem vonultunk ki, hogy a legénység olyan veszekedetten énekelt, meg hogy egyre több lett a pántlikás-bokrétás sapka. Mondom, sejtett valamit, mert egy csöpp szorongás ült a szemekben. De kérdezni nem mert semmit.

Délben letettem a szolgálatot s egész délután ott ültem a többiekkel Nanniék házának utcafelőli eresze alatt. Hosszú fatörzs hevert ott a fal aljában.

Azon üldögéltünk.

Mikor én arravetődtem, akkor a többiek már régen ott bolondoztak a kislánnyal.

Szemergélt az eső s a fiúk magyar nótákra tanították a kisasszonyt.

S bizony nem lehetett gyönyörűség nélkül megállni, ahogy az a tácskó utánuk dúdolta a dalokat. Lehet, hogy idegenes szövejtése miatt kapott valami finom, különös bájt, valami szelid és hallatlanul megható gyámoltalanságot a nótázása. Az ember úgy érezte, hogy most nyomban meg kell simogatnia azt a furcsa, finom kis teremtet, aki olyan végtelen közvetlenséggel és természetességgel ült a fatörzsre helyezett, kétaraszos, apró gyerekszékén. Így mindnyájunknál magasabban ült. Olcsó, fekete cérnaharisnyába bújtatott keskeny bokái, keresztben nyugodtak egymáson.

És dúdolta kedvesen, vidáman, mialatt jobbra-balra hajtogatta pirossapkás kis fejét:

Edj aszonynák kilenc a leányok
Nem giózi számlálni
Minden este kiáll a kapubá
Hívja vacsorázni
Erzsi, Biri, Sári, Juliska, Rozáli
Ellá, Bellá, Karoliná, Mári
Gyérte vacsorázni...
Hej Erzsi, Biri, Sári...

(Istenem, milyen ostoba és együgyű és szürke és semmitmondó ez a dal, így ahogy most leírtam, igyekezve Nanni idegen szövejtésének kifejezésére! S milyen más volt Nanni ajkán! De hát az írott szó, a holt betű mindig csak koldusként sántikál az élet és az eleven hang után...)

Mondom: újra és újra elkezdte ezt a dalt. Vidáman, jókedvvel akarta énekelni s mégis halk szomorúság búsongott egész lényében. Ezzel a szelid borúval küzdött egész délután. Egyszer-egyszer váratlanul abbahagyta a nótát és végigszámolt bennünket.

— Egy... két... három... néd... öt... had — mutatott ránk gyerekes szeszéllyel — nincs töbet.

Kacagtunk rajta. Ám ő megrázta sötétfürtű fejét:

— Minek nincs töbet?

Majd megettük.

— Ki van elment? — kérdezte újból. Azután ismét számolni kezdett ránk mutatva. — Ez itt zászlós... ez kadett Tákaes... ez picin Koczkas... ez Schmidt... ez Marco Heller... ez: dottore Aspirin. Elment van öreg zászlos... és még: ej, ki is? Ki is elment van még? — S apró ujját összeráncolt homlokára nyomta.

Persze, hogy erre nem lehetett válaszolni. Olyan kedves volt és olyan tréfás, hogy a könnyünk is csurgott jókedvünkben. S nevettünk volna ki tudja még meddig, ha nem toppant ott előttünk egyet az az akaratos kis prücsök.

— Ki van még elment?

Ó, ártatlan ravaszság!

Ma már tudom, hogy ökisasszonysága pontosan tudta, ki hiányzik még? Csak a nevét nem akarta kimondani. Mintha az a hiányzó fiú is éppen csak annyit számított volna a szemében, mint a többiek.

De akkor szamarak voltunk mindnyájan. S mulattatott, hogy nem találja ki, ki hiányzik közülünk.

Nannika most könyörgésre fogta a dolgot:

— Igazán, picin Koczkas: ki van elment?

A szöke kis kölyök már-már kibökte a választ, úgy megesett a szíve a kérő leányszóra. De Takáts befogta a száját.

— Találja ki, Nannika!

A kislány fölhúzta íves szemöldökeit, gondolkozott egy darabig s azután vállat vont. Mint akinek nem jut eszébe, ki hiányzik. S mint akinek végeredményben mindegy.

Később kérlelni kezdtük, hogy énekeljen.
Erre eldudolta felejthetetlen kis dalát.

Lisetta guarda bella à la luna
Argento piove sulla laguna;
Non e una nuvola, quieto e il mar
Lisetta in gondola, ti voi menar...

Olyan egyszerű, kedves csacsi kis nóta volt,
hogy egyszerűbe a fülünkbe mászott. És zümmögtek
utána, halkan, kétszólamban:

La bavisella, che va soffiando
Con quel bel viso, di quando in quando
I biondi boccoli te li fa far.
Lisetta in gondola, ti voi menar...

Tizszer is megújráztuk.

Azután megkértük: mondaná el, mit jelent magyarul a dal szövege?

Csaknem egy félórába tartott, amíg ezernyi
drága nyelvbottlással lefordította.

Végre megvolt. Lejegyeztem a prózát s lopva
verssé kezdtem gyúrni.

Ezalatt Nanni újból faggatóra fogta a fiúkat:

— Igazán, fiúk: ki van elment?

Kis-Koczkás nem győzte szívvel a hallgatást.
Kibökte:

— Rátz Laci.

A lányka szeme megcsillant:

— Oh, Rátz! Persze. És Nannika nem tudta! Ej,
Nannika csacsi! — korholta önmagát.

Majd elgondolkodva tette utána:

— Persze: Rátz. Magas fiú, nem? Többiek hív-
ják: páterka, nem?

Óh, a gazember, hogy tetteti magát — gondol-
tam magamban, akaratlan mosollyal, amint elnéz-
tem a színészkedő kis gyereklányt.

Az meg angyali ártatlansággal firtatta tovább:

— Hová elment páterka?

— Bizonyára otthon van, Nannika — felelte a sárkányölő. Levelet ír az édesanyjának.

— Persze, jó fiaknak kell levél írni mamma övének — bólogatott némi megnyugvással s nagy helyesléssel a kislány.

S attól kezdve föl-fölpillantgatott lopva, Rátz ablakára. Azazhogy az én ablakomra. Vagyishogy a kettőnk ablakára.

Ezalatt készen lett a nóta verse.

Énekelni kezdtem:

Lizetta nézd: a hold szelid sugára
Ezüstös fátyolt hint a lagunára
Az ég sima s nyugodt a tenger-ár
Lisetta jöjj, a csónak ringva vár!

Üvöltő siker!

A fiuk erőszakkal fölemeltek s lelkeségükben majdnem beleejtettek a szemergelő eső egyik kis tócsájába.

— Eresszetek le, örültek! Különben nem énekelem el a második szakaszt!

Nyomban letettek.

— Halljuk! Halljuk! Halljuk!

S én továbbdúdoltam:

Nyugatról kél az esti szellő, lágyan
Susog hajadnak selymes aranyában
S csókkal becézi rózsaaarcod már
Lizetta jöjj, a csónak ringva vár...

Erre végképen megvadultak. Alig lehetett lecsilapítani ordító lelkesedésüket.

Nanni is becsülő szemmel nézett rám. Legalább is úgy éreztem, hogy néhány fokkal többre tart, mióta kedves dalát magyar ruhába öltöztettem.

S bár egyre azt hajtogattam magamban, hogy füttyölök ennek a vacak kis lánynak a véleményére, most mégis nagyon jólesett az a kis csodálkozó meghökkenés, amely a tekintetéből rámcsillant.

S mialatt el-elismételgettem a szöveget s a többiek figyelmesen próbálgatták, Nanni egyszer csak befutott a házba s kihozott egy almát. Az uzsonnáját. Máskor is almát kapott ilyenkor. De most erővel rám akarta tukmálni.

— Nem, nem, köszönöm Nannika! Hogy is venném el magától?

De ő csak tartotta elém rendületlenül. Végül, mikor látta, hogy semmiképen sem boldogul, megvonta szelíd, gyöngye vállát s beleharapott az almába. Jóízűen rágta a falatot s aztán megint felémnyújtotta az almát. Azaz a szájam elé tartotta, hogy harapjak belőle én is...

Annyi keresetlen frissesség, annyi gyerekes bizalom s annyi öntudatlan nőies odaadás volt ebben a mozdulatban, de meg úgy meglódította bennem a vért valami gyönyörűség is, hogy ugyanabba az almába haraphatok, melybe ő mélyesztette apró fehér fogait, hogy el kellett fogadnom. Úgy éreztem: valami új kötelék támad köztünk. Az egytarisznyság cimborák s a kenyerespajtások közelsége.

A többiek irigykedve nézték. S odaállván a kis lány elé, kitátották a szájukat. Nanni azonban mindnek fügét mutatott s továbbette az almát. Egyébként is mikor Schmidt állott eléje s tátott akkora száját, mint egy viziló; általános szörnyűködésbe vezett az ügy. Nannika hát szépen megette az almát, a csutkát elfricskázta az utca közepére s újra felült a fatölkre állított gyerekshékébe.

Folytattuk a Lizetta-dal magyar szövegének tanulását. Vagy százszor elvonítottuk egyvégtében.

De végül is odáig jutottunk, hogy beleuntunk. S Nanni megint csak avval állt elő, hogy:

— Hova elment páterka?

Én bizony nem tudtam. S csak akkor sült ki merre kalézol, mikor a lóképű kibökte, hogy még délben Rodikra küldte őt a főhadnagy úr. Rodik meg Dane között egy karsztos völgyben, a Klicsdolina körül volt a kiképzőcsoport lőtere. Az egyes menetszázadok éles-lövésekor mindig a danei lak-táborparancsnoknak kellett biztonságul két záró-őrszemet állítania a völgy felé vezető ösvényekre. Így lett volna ez másnap is. De mivel a danei századok minden pillanatban menetparancsot kaphattak, a gazdánk átküldött Rodikra azzal, hogy mi már nem állíthatunk őrséget, de Rátz majd megmutatja a két útzáró őrszem felállítási helyét.

Nanni csak azt hallotta, hogy Rátz Rodikra ment. De attól kezdve szórakozottan tekintgetett maga elé s a tisztuló eget kémlelte. Röviddel később ott is hagyott bennünket.

— Addio! — mondotta s kislányos bókot csinált. De mielőtt eltűnt volna a kisajtó mögött, még egyszer hátranézett, mintegy magyarázatképpen:

— Nannikának sok dolog megvan.

S a kezével mutatta, hogy vasalnia kell.

Azzal becsapta az ajtót s a Lizettás dalt trillázva szökdécselt fölfelé a lépcsőn.

Úgy otthagytott, hogy még a szánk is tátva maradt.

Elszéledtünk.

Én fölmentem a szobámba s levelet írtam az anyámnak. S ez úgy elfoglalt, hogy észre se vettem az idő kiderülését. Mert az a levélírás nem volt ám olyan egyszerű dolog!

Először is újból meg kellett erősítenem az anyámat abban, a kezdettől fogva eléjehazudott hiedelmében, hogy veszély nem is fenyegethet. Örökké azt hajtottam előtte leveleimben, hogy nem vagyok, sőt

nem is kerülhetek tűzbe. Idővel annyira vittem, hogy egészen különös fogalmat teremthettem szegény jó anyám lelkében arról az ezredről, amelyben én szolgálok. Ez az ezred például állandóan dúskált a földi javakban. Ez az ezred szakadatlan jókedvben és mulatásban töltötte napjait. Ez az ezred soha tűzbe nem került, sőt tájékára sem vitték a frontnak. Még csak ágyúszót sem hallott. Ez az ezred bizonyára egyetlen ezrede volt a világháborúnak, amely mindig „tartalék” volt.

Időnkint felébredt szegénykében valami gyanakvás, hogy hátha nem is így van a dolog? Mikor először kerültem haza a frontról, hetekig feküdtem a soroksári-úti hadikórházban, anélkül, hogy anyám tudta volna. Csak egy-egy kijáró bakával üzengettem, — persze úgy, mintha az akkor jött volna a frontról — hogy jól vagyok. Mert riadozó szívvel gondoltam arra, hogy mennyire megrémülne, ha meglát. Csak akkor tudta meg, hogy itthon vagyok, mikor már a magam lábán támolyogtam föl. Addig a nővéreim tartották szelid füllentéssel. Ó, mennyi körmönfont erőlködésbe került, amíg sikerült annyira összezavarnom ingadozó hadseregsszervezeti ismereteit, hogy elhitte a soha harcba nem kerülő rezerva-regimentnek gyanus meséjét.

Ám az is lehet, hogy mindent sejtett s csak tetette a megnyugvást. Mert, amint a háború végén kisült: mind az öt fia ugyanígy ravaszkodott. Mind ugyanezt irogatta, anélkül, hogy egyik tudott volna a másik dolgáról. Áltattuk szegénykét s rettentő agyafurtnak képzeltük magunkat. S hallatlan bölcsnek. Pedig a legbölcsőbb talán éppen ő volt, aki mosolyogva bólogatott a meséinkre, de azután órákhosszat beszélgetett a hétfájdalmú Isten-anyával minden hajnalon, ott a Mária-utcai templomban. Tudom — az ő tipegő lábai alatt koptak ki a Máriaoltár előtti padosor második padjának pallódészkaí!

...Szóval levelet írtam az anyámnak. Hetykehangú, tréfálkozó levelet.

S amint a végére értem, fölnéztem az írásról. A tekintetem messzire elért. Túl a háztetőkön, túl a faluszélén. Messze az üde zölddel takaródzó karszmezőkön át, a Csuk zsendülő orma felé.

A Csuk fölött sebesen repültek a felhők.

És akkor hirtelen fölpattantam s az ablakhoz léptem.

Messze, a Klics-dolina felé vezető ösvényen egy piroskendős lányféle sietett Rodik felé. Néha-néha hátránézett futtában, mintha attól tartott volna, hogy lesi valaki.

S a Klics-dolina felől akkor bukkant föl a mélyből egy másik alak. Szélesvállu csukaszürke katona volt.

Fölkaptam az asztalon heverő tábori látesővet. De még mielőtt a szememhez igazítottam volna: visszaejtettem. Valami buta, szorító érzés nehezedett a szívemre s nem akartam belenézni a csőbe. Pontosan tudtam mindent. Nanniék kiskertjének ajtaja, mely a kertek alá szolgált — tárva maradt.

Nyeltem egyet s megsímitottam a halántékom. Azután fölesaptam a sapkám, hogy csak úgy csörgött rajta a sok emléklakett s kidöndültem az ajtón. Ledübörögtem a rozoga falépcsőkön s hangos fütyszóval haladtam át a kőkutas téren, ki a mandulás felé. És fütyültem, fütyültem, olyan élesen s annyi hetykeséggel, hogy — majd széthasítottam vele a levegőget.

Tündérkert volt a mandulás!

Káprázatos virágpompája ringot-rengett, suhogott, mint valami óriás bálterem gyönyörű, hamvas, rózsás-fehér forgataga.

Minden virág szélesre pattanva, egész szépségét kitarva rengett, boldogságos ígéretben...

Este soká nem tudtam elaludni.

A hegedű néma maradt ma is.

És néma maradtam én is.

És tudom, — bár azért se néztem ki, — hogy túlannáról is némán meredt egy árny az ablakunkra.

Később felzengett Nanni dala.

De a hegedű hallgatott.

Még háromszor esendült fel a dal.

Először vidáman, bódító édességgel.

Azután forró vágyakozással.

Végül esengve, mint a könnyörgés.

De a hegedű konokul hallgatott.

Nem tudtam elaludni. Rátz sem aludt. De egyikünk sem mozdult. Tetettük az alvást.

Pedig úgy éreztem, hogy színparázs az ágyam. Mintha láz gyötört volna. Bújtogató, forró szédület keringett velem. Olyan megejtő képek táncoltak nyitott szemem előtt a holdfényes szobában, hogy megreszkettem. Néha azt hittem, hogy alszom, mert álomnak véltem riasztó pergésüket. Ölelő, fehér, női karok tekeröztek rajtam, mint megannyi észbolondító, csodálatos kígyó. És vakító fehér női testek pihegtek a karjaimban. És sírni tudtam volna, olyan perzselő vággyal epekedtem csók után. Ó, akkor mindegy lett volna, abban az örült éjszakában, ha Aphrodite, vagy akár a lompos sarki boltosleány. Mindegy lett volna.

Aztán Nanni jutott az eszembe. És akkor még pokolibbá váltak a kínjaim. Soha azelőtt nem gondoltam rá így. De most az ördög kergetett. Egyszerre egészen egyszerűnek láttam, hogyan törhetek rá. Világosan láttam, hogy csak magamra kell kapnom valamit, láttam nyílani az ajtókat, a lépcsőket, azután átvetem magam a hátsó palánkon, át kell osonnom az udvarukon, macskaléptekkel fel a lépcsőn s aztán...

Szinte nyögtem a kintől. Az ajkam kicserepesegett s a szívem a homlokomban kalapált. Úgy érez-

tem, hogy nyomban szétpattan minden erem, hogy parázssá égek izzó ágyamon, ha le nem rugom magamról a takarót s bele nem haraphatok kínomban legalább a párnám csücskébe. És mégsem mozdultam. Egyetlen szál sem zizzent meg alattam a szalmazsákban.

Nem moccantam. Összeszorítottam a fogam, de nem moccantam.

Annál nyugtalanabban forgolódott a kadét.

Ó, hát nemesak én! De vajjon mi ez? Mi történik ebben a megveszekedett éjszakában? Hiszen kísértetek bennünket odakint is, nyirkos fedezékben, vagy szélről nyirkorgó sátrakban is őrzítő, bolondító férfikínok s félelmetes férfivágyak, de így, ilyen erővel sohasem szakadtak rám! Miféle babonás hatalom, miféle szörnyű ígézet ejtette hatalmába az éjszakát?

Feküdtem és gyötrődtem mozdulatlanul.

És akkor egyszerre megmozdult a kadét.

Lassan, rámvigyázva emelkedett fel durva katonapokrócra alól. Tisztán láttam minden mozdulatát, mert a holdfény odasugárzott az ágyára. Árnyékból néztem a fénybe.

Fölemelkedett s térdreállott az ágyán.

Egyszerre feléje fordult minden idegszálam. Olyan józan lettem, mint odakint a rajvonalba, ha legszebb álmából zavarta föl az embert a riadó.

Néztem, néztem egyre távoluló szemmel. Ő nyilván azt vélte, hogy alszom. Hiszen olyan régóta nem mozdultam.

És akkor föltérdelt a holdfényen, összekulcsolta a kezét s az ég felé fordította megkínzott arcát.

És abban a pillanatban megfeledkezhetett mindenről, ami körülötte volt. Danéről, Isztriáról, Doberdóról, háborúról, békéről, életről, halálról. Egymaga térdelt egy rozszant parasztágyon, a csillagos mindenség előtt. Egymaga térdelt a világban az Űristen előtt. Mert halkan és töredevezve sutogni kezdte

a meggyötört, vergődő, tisztalelkek esengését. Egy szó a fülemig ért lázas, töredezett imájából.

— ...erőt Uram, erőt! — dadogta a fiú s azután megint érthetetlenné vált a suttogása.

— Csodát látok! — döbbsent meg bennem a gondolat, mialatt visszafojtott lélekzettel rámeredtem. És abban a pillanatban szétfoszlott minden kétség, a tagadás filozófiájának egész érv-rendszere, az Isten helyébe tett célszerűségi elvtől, Darwinon át a történelmi anyagiasságig minden, minden; amit valaha hallottam, vagy olvastam, amitől mindig megbor-zadtam, de aminek egy-egy apró horga mégis mindig belémkapaszkodott kitéphetetlenül.

— Csodát látok! — tágult ki bennem egyszerre a lélek s átrohantak az agyamon réges-régi hittanórák elfelejtett leckéi. Szentek ... aszkéták ... lélekembe-rek ... csodák, amelyeknek hitelét lassan-lassan megingatták, kidöngették az emberből a XX. század számokban- és gépekben-léleklző, fölényes életformái. Valahogy úgy élt az emberben a legendák világa s a szentek története, hogy: ... jó, jó ... így mondják ... illik hozzá tiszteletteljes képet vágni ... dehát rég volt, senki sem látta. S lassankint odahullott minden az emberben, ahova a dajkamesék színes cserepei hullanak.

De most ... de itt!

Ott térdelt a fiú.

Beleszorítottam körmeimet a tenyerem husába. Fájt. Tehát ébren voltam. S a fiú fölött a falon függött a pisztolytáskám, az asztalon ott csillogott a holdfényben a villanylámpám leneséje s a térdelő ifjún kinstári komizsing volt ... Az inget s háló-inget jelentő, durvaszövésű katonaing. Amilyet mindannyian viseltünk. Nem, nem: ez nem volt látomás. Rátz László hadapródjelölt térdelt ott a holdfényben s könyörgött szívemarkoló forrósággal, miközben az arca úgy vonaglott, hogy hangosabban

szólott minden rimánkodásnál. Megriasztott, hogy ezt az örökké nyugodt arcot is így ki tudja forgatni vonásaiból az emberi indulat és a szenvedés.

Néztem, néztem borzongó háttal. S neki sejtelve sem volt róla, hogy ébren vagyok, látok és hallok. Szavai suttogva szakadoztak az ajkáról, de egy-egy félmondatot mégis hangosabban lökött ki belőle a hevület.

—...erőt Uram, erőt adj! — esengett a fiú. — Hiszen ha a poklok fejedelmét bocsátanád ellenem Uram, én megharcolnék véle a te nevedben. De ez... ez a kísértő szerelem, Uram, ez a szenvedő, tiszta-szemű ártatlanság, ez... ez bénít Uram, ez megejt Uram!... Mi az én tűnő erőm az ő gyengeségének hatalmával szemben! S miért, hogy engem próbálsz Istenem... aki mindhalálíg szolgálatodra készülök... miért hogy engem próbálsz a legerősebb kísértéssel: egy tiszta lélek tiszta szerelmével...

Szavai ismét suttogásba vesztek. De az arca megsímult.

Később újból a fülemig szűrődött néhány tört szó:

—...mi végre volna, hogy egymás karjába hulljunk... hiszen én szüntelenül s egészen csak te körülöttem akarok keringeni, véghetetlen Isten... Ne engedd hát kilódulni porszem-bolygódat megkezdett pályájából... Erőt adj Uram, erőt, mert ingó lábakon jár az én erőm, Miatyánk, ki vagy a menyekben...

Több szó nem ért el hozzám. Borzas feje rácsuklott a kezeire s némán könyörgött egy darabig. De amikor később mégegyszer fölemelte a fejét s keresztet vetett: mélységes nyugalom volt az arcán.

Azután lefeküdt, magára húzta pokrócát s két perc múlva szabályos lélekezése mutatta, hogy alszik.

Megállt a gondolat a fejemben s kábán fekvőtem. Hát így... hát ez is lehet? Hát van fékünk ma is.

a legvadabb emberi indulatra? Hát megáll a közepkor aszkéta-recipe ma is? — Hm. Alszik. Vége a harcnak. De hát akkor mi többiek valamennyien hitvány fráterek vagyunk, akik nyomban hajlunk, roppanunk a megpezsdülő vér első szavára! Menynyivel több, erősebb, bátrabb és győzedelmesebb ez a szűkszavú kadét valamennyiönknél! Látrányi, Bauer, meg a többiek, akik odakint vannak a fronton s akik olyan mérhetetlenül különbek, mint én, ezek mind, mind eltörpülnek e mellett a fiú mellett. Mert az mind erős, mind kemény, mind belemegy tűzbe, szuronyba, de morog, ha késik a konyha, káromkodik, ha nincs cigarettája s megvadul, ha el nem kaphatja az útjába vetődő legelső szoknyát. A maga vérével egyik sem tud szembeállani s prédának néz minden fehérnépet, mihelyt hátrakerül az árok-ból. És akkor, amikor már azt hiszi az ember, hogy így van az rendjén, hogy ez a világ sora, hogy így kell lennie: akkor egyszerre feltérdel az ágyán egy fiatal gyerek s mint valami középkori lélek az Istenhez kiált védelemért, két szerelmes leányszem ellenében.

Valami nagy-nagy röstelkedés fogott el ott a békén szuszogó fiú mellett. Nyafogó, nyavalyás kölyöknek láttam mellette mindenkit. A legnagyobbakat, a legerősebbeket s a leghetykébbeket is. Látrányit is. Pedig addig nem ismertem nála különbet a földön. Mert őt kitüntetése is volt. Az aranya is megvolt. Nagyezüstje meg duplán.

Pirkadt, amikor elaludtam.

S álmomban megsímogatta a fejemet az édesanyám.

XII.

*Vihar a levelet ide-oda szórja
Szegény katonának forgandó a sorsa,
Ma még piros élet, holnap fehér álom:
Ne sajnáld a csókod tőlem gyönyörű virágom!*
(Katonadal a világháborúból.)

Másnap megszüntették a menetkészültséget s ment minden a régi nyomon.

Rátzra valami különös tisztelettel néztem azóta az éjszaka óta. Úgy őriztem annak a furesa éjjélnek az emlékét, mint valami nagy, tiszta és szép titkot. Dehogy is árultam volna el, hogy láttam, hallottam a páterka rejtett, emberi vívódását.

Páterka különben szolgálati mániába esett. Sorra elvállalta a többiek helyett az ügyeletességet s így szakadatlan szolgálatban volt és dolgai után futott.

A többiek első nap csóváltgatták a fejüket, de másodnap vállatvontak. Örültek, hogy akadt olyan bolond, aki vállalja helyettük a munkát.

Csak én tudtam miért teszi ezt.

Kerülte még a lehetőségét is annak, hogy találkozzék Nannival.

No igazán felesleges volt.

Első nap ugyanis még meg-megkérdezte Nanni, hogy „hová elment páterka,” de azután azt is elhagyta. Igaz, hogy néha-néha elszótlanadott a kislány, ám később óráról-órára vígabb lett. Dalolt, egyre dalolt, hogy majd szétvetette a falut s ha kel-

lett, ha nem: úgy perdült mindig, mintha örökké táncra lett volna kedve.

S úgy kereste a kedvemet, úgy kedveskedett, ha együtt voltunk s annyit érdeklődött utánam, ha nem voltam ott a házuk előtt a napi tréceselésnél, hogy nyilvánvaló volt: szerelmes belém. Magam is megéreztem, meg a kadétkok is irigykedve mondogatták:

— Bukik rád az a fruska, zászlós úr. Határozottan belédgabalyodott.

Megjegyzem: nem csodálkoztam rajta, bár igazán szörnyen messzire estem a csinos fiúk minden kellékétől. Dehát a nők sokszor érthetetlenül igénytelenek. Diákkorom óta elég sok kis süldőlány szaladt utánam. Mért lett volna kivétel éppen Nanni? Semmi különösöt nem láttam benne. S a kislány annyi jelét adta érzésének, hogy félreérthetetlen volt. Akárhányan voltunk: velem bolondozott. Ha meséltem valamit: olyan csodálattal függött rajtam a szeme, hogy néha egészen belezavarodtam. Ha kezét fogtunk, félperceig sem bocsátotta el a kezemet s ábrándos szemmel kérdezte:

— Mikor megint eljön?

Szóval, semmi kétség: szeretett.

Csak azon csodálkoztam, hogy miért nem vettük ezt észre eddig is? S honnét vette a páterka azt a csacsiságot, hogy beléje szerelmes ez a lány? Esti hegedűhallgatásai a tornácon? — Ej, hát persze, hogy az ablakunkat leste, hiszen én is ott laktam. Hogy énekelgetett ott? — Hát persze, hogy énekelt. Nekem énekelt. Ki mondotta azt, hogy páterka hegedűjének válaszolgatott a maga kis nótázásával? — Tiszta sor volt, hogy nekem szólt mindez. Rátzzal csak azért kereste a találkozást, mert tudta, hogy együtt lakunk s a Rátzzal való barátkozás útján akart közelebb jutni hozzám. Vágott ebben a történetben minden, mint a karikaesapás. Csak a bolond

nem látta meg benne tisztán, Nanni céltudatos igyekezetét.

Egyetlen esemény nem illett bele ebbe a napnál világosabb gondolatsorba. Az a két nap előtti eset, amikor a Klics-dolinából jövő Rátz felé sietett titokban. Ez azonban lehetett véletlenség is. Igaz ugyan, azt mondotta, hogy vasalnia kell s mégis ehelyett a kertek alatt a Klics-dolina felé sietett. Dehát ez már akkor volt, mikor én befejeztem a levélírást. Az pedig eltarthatott félórát is. Ennyi idő alatt végezhetett a vasalással. Azután meg: Nanniéknak volt néhány kecskéje. Azokat hol itt, hol ott pányvázták ki egész napra a mezőre s csak alkonyatkor mentek értük. Lehet, hogy aznap a Klics-dolina felé csapták füre őket s azokért ment Nannika. Így azután tiszta véletlen is lehetett az ügy. Bizonyára az is volt. Elvégre nem néztem a távcsőbe, sőt még a találkozását sem láttam. Nyilvánvaló tehát, hogy semmi szándékosság nem volt akkor Nanni eljárásában. Már csak azért sem, mert minden jel szerint örülten szerelmes volt belém s ez oly vidámmá, hangossá és elevenné tette, hogy mindenkinek feltűnt.

Meg is mondtam neki másnap, hogy alighanem sírás lesz e féktelen jókedv vége.

Fönt állott a fatörzsön s egy lábbon billegett, mint a költéltáncos. S a szavamra a fejét ingatta, kedves mosolygással.

— No majd meglátjuk! — erősködtem nevetve.
— Egyszer majd megszólal a trombita, imához fúj s akkor elsírja magát Nannika.

— De trombita ugy-e még sokáig nem fúj? — kérdezte kissé elkomolyodva, mialatt a karomba kapaszkodott hirtelen, mert éppen leugrott a falmenti fatörzsről.

— Nem tudom kedves! De egyszer majd megszólal.

— És milyent fúj akkor?

— Imához fúj.

— Milyen az?

Elfütyültem neki az „imához“ kürtjelét. Hallgatta oldaltejtett fejjel, mint a figyelő madár.

Azután legyintett s másra terelte a szót.

...Este soká elbeszélgettünk Rátzzal.

Nanniról szó sem esett.

Figyeltük a front erősödő moráját. És sejdítettük, hogy mégis csak hamarosan előrevonnak bennünket.

— Csak azt sajnálom, — mondtam, — hogy nem láttam a híres kanziáni barlangot. Szeretném magam pofonesapni, ha arra gondolok, hogy heteket töltöttem ilyen világhírű természeti csoda mellett, anélkül, hogy láttam volna. S röhögnivaló, hogy ez akkor jut eszembe, — amikor innen-onnan már szedjük is a sátorfánkat.

— Igazad van, zászlós úr. Tudod mit? — Ha holnap délig nem jönne menetparancs, menjünk el ketten s nézzük meg!

— Remek! Tedd rá! — s nyujtottam eléje az ujjaimat.

Másnap bevonuláskor az utcán találkoztunk Nannival. Éppen a sarki boltból lépett ki, kezében két kis csomaggal.

Én vezettem a századot.

Régi móka villant meg a fejemben. Pesten, önkénteskoromban naponként megtettük külvárosi utcákon, ha egy-egy csinosabb kislány lépegetett a járdán.

— Vigyázz! — rikoltottam hátra.

A század lépése feldübörgött.

— Század, balra csodál-kozz!

A következő szemhunyasban kétszáz vidám, csínytevéstől sugárzó bakaarc lendült balra s kétszáz torokból harsant fel ütemesen:

„Ej-ha! Ej-ha! Ej-ha!“

Nanni elpirult s majd elejtette a csomagokat. De az arca ragyogott az örömtől.

Eppen szétoszlott a század, mikor a kőkúthoz ért a lányka. A kadétok már elvonultak szaka-szaikkal.

— Kezét csókolom Nannika! — szalutáltam a kislányra.

— Jonapot zászlos. Mikor megint eljön? Délután? Igen?

— Nem jöhetek Nannika. A kanziáni grottát nézzük meg páterkával. Megigérttem neki.

Lepittyentette apró száját s aztán vállat vont:

— Akor: pá! Addio!

S ment hetyke, ringó járásával tovább.

— Majd holnap találkozunk Nannika.

— Azt jó lesz! — tette hozzá messzebről.

— Kezét csókolom Nannika!

— Addio!

Ebédután elindultunk páterkával.

A mandulásnál megállottunk. Meg kellett állnunk. Megállította az embert az a virágtobzódás, amely ott ringott-suhogott páratlan pompával. Mintha a jó öreg girbe-görbe mandulafák megbomlottak volna azon a tavaszon s százévre való erejüket mind abban az egy virágzásban akarták volna kiadni. Vagy mintha megrészegedtek volna a tavasz borától s mámorukban lerángatták volna igénytelen ágaikra a hajnali ég minden fehér és rózsás bárányfelhőjét.

Láttuk mi azt a mandulást minden nap. Jóformán a szemünk előtt borult virágba az első rügyfakadástól kezdve. De ezen a délutánon még minket is megállított féktelen, szinte harsogó pompájával.

— Orgia! Virágorgia! — szakadt ki a megdöbent gyönyörködés a számon.

— Dehogy: himnusz! Virághimnusz! — mondotta szelíd mosollyal Rátz.

Messziről föl-fölmorajlott a Doberdó ágyútüze.
Szótlatlanul haladtunk tovább.

Később elgondolkozva mondotta páterka:

— Virághimnusz. Az anyaföld túl akarja harsogni az ágyúszót ...

Megint hallgattunk egy darabig. Ám a kadét szavai nyomán továbbfűződtek bennem a gondolatok. Valahogy furesa volt előttem ez a szuronythordozó papnövendék. Isten békéjének rajongója: katonazubbonyban.

— Hallod-e testvér, — kérdeztem, — hogyan számolod te el önmagadban mostani helyzetedet? Miképpen lesz az, hogy kézigránátot ragadsz majd azzal a kézzel, amelyet áldáshintésre szántál s melyet arra is neveltek?

Rátz kérdéssel válaszolt:

— És hogyan végzed el önmagadban te ezt a kérdést, zászlós úr?

— Az én helyzetem tiszta, öregem. Először is az én őseim, ahány nemzedékre csak vissza tudunk nézni, mind katonák voltak vagy gazdák. Más foglalkozás nem is volt közöttük. S én az ő ivadékok vagyok. A katonamesterség benne kering a véremben. De fegyvert kellett volna fognom gazdálkodóra valló vérség után is. A megtámadott föld maga is küldött volna. Aztán meg — lásd én tele vagyok gyarlósággal. A hiúság is szorított. A becsvágy, a katonamellen csörömpölő csecsebecsék, no meg az áldozathozatal póza. Együttvéve szép az egész, de különkülönszedve csupa apró, emberi gyöngeségre hull szét az ember hősködése. Szóval, nálam nem nagy sor az egész, mert én csak közönséges, csetlő-botló, lucatember vagyok. Végezetül pedig, ha nagyon kínoz az a gond, hogy embert pusztítunk, hát kivetem a fejemből. A katona egyszerűen ne bölcselkedjék. Elvégre, akik csinálták, azok bizonyára okosabbak nálam s tudták, mit csináltak. Az én helyzetem hát

tiszta és egyszerű. De a tiéd páterka, a tiéd? Hogy végzed el magadban ezt a dolgot te?

Akkor már lefelé haladtunk a Reka-völgy meredekjén s ügyelni kellett a lépésre. Kis ideig hát nem válaszolt a fiú. Vigyázva lépkedett előttem. Ám az első simább helynél megszólalt:

— Az én helyzetem? Az se nagyon bonyolult, bár láthatatlanul reverendát hordok. Egyetlen mondat: „Adjátok meg Istennek azt, ami az Istené s a császárnak azt, ami a császáré!“ Isten mindig azt mondja: béke, de a császárok néha azt mondják: háború. Nem az én gondom, ha egyik-másik császár mást akar, mint az Isten. Mi, magyarok, különben is megtámadottak vagyunk. S ha a pástor köteles megvédeni juhait a farkasok ellen, akkor nem bűnünk, sőt nyilván kötelességünk is husángot ragadni anyáink és hugaink, földjeink és templomaink védelmében. Nekünk, magyaroknak, igazán nyugodt lehet a szívünk. Nem hódítás, vagy martalócerköles hajt bennünket. Így hát — ha nem is értem meg véges értelemmel, mért kell ennek így lennie — van egy vigasztaló mentsváram: az ártatlanok, a megtámadottak evangéliuma. Ha tűz ellen, víz ellen s minden baj ellen, kötelességem megvédeni testvéreimet, akkor nyilván áll ez a parancs az ellenség ellen való védelemre is . . .

— Mégis: nem gyötör sohasem ez a végnélküli öldöklés? Nem gyötör az a riasztó tétel, hogy Varga Jánosnak egy szép napon le kell tennie a kapát Szajolon, vagy Kunmadarason, fegyvert kell fognia s ide kell jönnie egy idegennevű világ sohase hallott nevű községének határába, csak azért, hogy valamelyik derék sziciliai osztrigahalász vagy nápolyi gyümölcсарus beléje löhesse a golyóját. És miért kell az, hogy Kis Péter szuronya árvákká tegye Tonio Grande gyerekeit? Hát nem örültség mindez? Hát felelj? Te okosabb, jobb vagy nálam, hát felelj!

Páterka csendesen ingatta a fejét.

— Nem tudom, mivel szolgáltam rá erre a nagy, nagy becsülésedre, zászlós úr. Mért tudnék én választ adni olyan kérdésekre, amelyek engem is gyötörnek? Nincs rájuk válasz e földön. Az ember nyomorult, mert az értelme csak pislogó méceses. Okot hát ne keressen, csak vigasztalást.

— S a vigasztalás? Hát van vigasztalás?

— Van annak, aki keresi.

— Dehát hol?

— Két ősi sóhajban. Az egyik: legyen meg a te akaratom, Miatyánk. A másik: jöjjön el a te országod!

...Leértünk Mattaunra s befordultunk Kanzián felé, mialatt egyre hangosabban morajlott föl hozzáunk a Reka-katlanok zúgása.

A híd táján járhattunk, amikor kiperdült valaki a parókia kertjének ajtaján. Éppen akkor búcsúzott a plébános hűgától.

Mikor meglátott, integetni kezdett az ernyőjével nagy vidáman, még mielőtt a Reka-katlan bejárata felé fordultunk volna.

Meg kellett állanunk.

— Jonapot, zászlós, jonapot, paterka! — lelken-dezett felénk kipirult arccal. Azaz, hogy inkább csak felém. Mert minden kedvessége csak reám sugárzott. Rátz számára mindössze egyetlen meleg pillantása maradt.

— Hova elmennek? — kérdezte aztán nagy elfogulatlansággal.

— A barlangba, Nannika. — S mivel láttam, hogy ezt a szót nem ismeri, hozzátettem: — a grottába.

— Aha, grottába! — állapította meg a kislány olyan arccal és szemmel, mint aki most hallja először a dolgot. S nekem, mélabús tinónak, még csak eszembe sem jutott, hogy délben magam említettem

meg kirándulásunkat Nannika előtt, tehát kérdése merő képmutatás.

— És hol van laterna? — kérdezte azután csodálkozva.

— Laterna? — bámultunk el mind a ketten.

— Grottában van sötét, muszáj viszi laternát! — magyarázta nagy természetességgel a kislány.

— Ó, én vezérökör — ütöttem a homlokomra. — Csakugyan: semmiféle világítókézséget nem hoztunk!

— Hát ez igazán eszünke juthatott volna, — tette hozzá elszontyolodott képpel a kadét is. — Most azután mit csinálunk?

Hallottam, hogy valamikor boldog békeidőkben volt valami állandójellegű vezető intézménye a barlangnak. Az Alpenverein nevű osztrák túristaegyesület tartotta fenn s ez gondoskodott a barlang járhatóvá tételéről is. Akkoriban tehát mindig rendelkezésre állott a fáklyákkal felszerelt vezető, de a háború idején úgy megcsappant a kirándulók száma, hogy nyilván éhenhalhatott volna, ha ebből akar megélni.

Meglehetősen elszontyolodott képet vághattunk ezek után, de Nanni szemében mintha valami titkolt öröm fénye lobbant volna fel.

— Nem baj, — mondotta hirtelen. — Nanni kéri a laternát.

S azzal már szaladt is a parókiára s két perc múlva egy nagy istállólámpával tért vissza. S rajta volt a pap hűgának esőköpenye is.

— Most igazan fiúk ügyes lenni, mindenki szótfogadjál Nanninak, mert Nanni lesz cicerone, grottában.

Oly váratlanul és oly természetesen alakult úgy a helyzet, hogy a csöpp fruska legyen a vezetőnk: még csak időnk sem volt az elálmélkodásra s máris ott haladt előttünk a karfás, keskeny sziklaösvényen.

... Megsiketült füllel állottunk meg odalent az őrzöngve zúgó Reka mellett, mialatt Nannika meggyújtotta a lámpást.

És akkor vezetni kezdett bennünket a legesodálatosabb világban. A mennydörgés és a sötétség birodalmában.

Tizenhat év távolságából nézek most vissza arra a felejthetetlen földalatti vándorlásra. Azalatt a tizenhat év alatt hallottam összeomló országok mennydörgő robaját s mentem olyan sötétségeken át, meggyalázott fajtám iszonyatos processziójában, hogy az ember már-már azt hitte, a csillagok is lehullottak egy szálíg; mégis az az imbolygó és sejtelmes botorkálás örökké megmarad bennem elmoshatatlan kép formájában.

Ma már csak álomnak tűnik. Régi, titokzatos, hátborzongató és ezerszer kedves álomnak. Vagy még inkább mesének. Három gyerek elindult egyszer egy mesebeli, bujdosó folyó után. S a folyó vezette, csalogatta őket, míglen eljutottak az Alvilág rejtelmes birodalmába. Egyetlen apró mécses imbolygott velük s világított be körülöttük szűk, rőt-színű kört. S ez az álmélkodó három gyerek megfedkezett odalent arról, hogy fönt is van világ, meleg, madárdalos kékegű világ, ahol mégsem boldogok az emberek, sőt ágyúval, fegyverekkel ölik egymást.

Ott lent semmi sem volt mindezekből.

Csak harsogó vagy el-elhalkuló örök zúgás, örök sötétség. S ebben a rejtelmes, zúgó sötétségben, titoktartó zordonsággal siet az örök folyó. Néha ijesztő sziklák roppant lépcsőfokairól zuhan le földöntúli szilajsággal millió vízparánnyá zúzódnva, olyan harsogással, hogy az már megfoghatatlan dörög az emberi fülnek. Majd meg ellankad, szétterül a tágasravéssett barlangban s megcsendesült futással surrog tova a földalatti sziklaágban. Ismét máskor

apró ágakra oszolva, egyszerre csak eloson ismeretlen lyukak rejtekútjain s hiába emeli föl az ember, hitvány mécesét: az a keskeny, alig csordogáló erecske, amely megesillan a fény alatt, nem mondja meg hová lett az imént még hatalmas víztömeg. Csak a távoli zúgás jelzi, hogy valahol robognak a vizek.

S a lányka odahajol a fiúk füléhez s belekiált, mert hangja talán még az ilyen csendesebb helyeken is elenyészne az ijesztő morajlásban.

Ó, hiszen oly mindegy, mit mond. Mit is számtanak itt a nevek? A nevek csak emberdolgok. De itt . . . itt magának az örökkévaló hatalomnak légáramlata lobogtatja a mécslángot. Hát fontos az, hát meg lehet azt itt lent jegyezni, hogy az a forgó, tajtékzó, sistergő pokolkatlan, amely fölé még a fönti világ ege borul, az az „Okroglica“-örvény? Fontos az, hogy mi a neve annak a barlangkapunak, amelyen eltűnik a víz s amely fölött riadozva kémleli az ember Dante Infernojának vérfagyasztó feliratát: „Lasciate ogni speranza?“ Hát meg tudja az ember ott lent jegyezni, melyik a „Natürliche Schacht“, vagyis „természetes akna“ s hogy az a benne lévő dacos mészkőpillér amely zúgó vízesések között áll a megingathatatlanság zord jelképeként, hogy mondom, ez a vizek ellen lázadó szikla-titán az „Oblasser-örtorony“? Ki tartja számon, hogy valóban tizennyolc vízesést csodált-e meg, amíg hol a folyó mellett botorkálva, hol meg merész hidacskaikon föléje kerülve, emitt száraz lábbal, amott körül-köre bukdácsolva; néhol köpenylobogtató földalatti szélben, máskor meg valamelyik zuhatag párává zúzó-dott vízének finom permetegében eljut végül az „Alpenvereins-Dom“ irtózatossá magasságú kupolája alá? Szédül és didereg az ember, ha föltekint itt s keresi valahol a magasban a roppant boltozatot. De-hogy is ér el odáig a mécs vagy a fáklya fénye! Bizonyára fényszóróval kutatták végig ennek az alvilági

„dómnak“ szédítő bolthajtását, míg megállapíthaták, hogy nyolevan méter magasságban íveli át az alatta zúgó fekete ürt. A mécsvilág csak reszket ezek közt a méretek közt s csak sejteti didergő lobo-gásával, hogy magasan, iszonyú magasan kong valahol az óriás kupola.

A számok, nevek, méterek: mind emberdolgok. Ott lent furesán, üresen hangzanak. Ott szűnyog-döngés az emberkiáltás és hangyafogalom az ember-gondolat!

Haszontalan és vakmerő kísérlet volna, ha hozzá-fognék, hogy megírjam annak az alvilági vándorlás-nak csodáit. Hiszen mi, emberek is csináltunk nagy dolgokat. A húszezeréves ember meg tudta csinálni Doberdót és Verdunt. Megcsinálta ágyúkkal a mes-terséges itéletidőt, az évekig tartó géperező orkánt. De mennyivel nagyobbat alkotott a parányi víz-csepp, amely talán szintén egy éppen húszezer év előtt megcsordult forrásból elindulva, megcsinálta Isten parancsára a gigantikus kanziáni barlang-csodát? Vajjon ki tudná megírni az ember három évig tartó doberdói orkánját? Hát még az Isten víz-cseppjének kanziáni csodáját! Hogyan foghatnék én hozzá emberi írószerszámmal ekkora vállalkozáshoz?

...Három didergő gyerek botorkált a bujdosó patak mellett.

Úgy jöttek visszafelé, mintha roppant terhet cipeltek volna. Szörnyű volt e súly: a maguk ember-cipiségének tudata.

Egyik csendesebb csarnokban megállt a kislány s egy fatönkszerű kőlapra állította a lámpást. A Reka csak vékony érben csordogált ehelyt, zúgó víztömegei titkos melléksikátorokban loholtak tova.

Nannika leült.

S leültünk mi is körülötte.

És akkor elővett az esőköpeny zsebéből három

almát. S nyujtotta felénk olyan testvéri mozdulattal, mintha a hugunk lett volna.

Elfogadtuk.

— Nannika kapta kanziáni barátnéjának, — magyarázta meghökkentő nyelvészeti merészséggel.

Szótlanul ettünk. A szakadatlan, kábító zúgás után jól esett ez a csendesebb környezet, ahol nem kellett egymás fülébe ordítani a szót.

Elnéztem a kislányt.

A lámpa fénye éppen az arcára esett. Piciny, kötött, bóbítás, piros sapkájára ráhúzta volt útközben az esőköpeny csuklyáját. Most hátradobta a csuklyát s kigombolta a köpenyt is. És ahogy így ült, egyszerűen, a latinvérű nők velükszületett természetes gráciájával, vidám és meghatóan becsületes tekintetét hol Rátzra, hol pedig reám vetve; egyszerre forró hálát éreztem iránta. Szerettem volna megölelni melegen, vigyázva, mint valami könnyen törő drága portékát és szerettem volna megcsókolni mind a két apró kezét. Abból talán megérezte volna áradó hálámat azért a jóságáért, hogy velünk volt, velünk jött s hogy ott lent a világ fenekén is szüntelenül láttatta velem önnönmagában a mi sívár férféletünk egyetlen szépségét, a tévelygő férfiember hűséges társát: a gyöngé és mégis velünk tartó, szírvárványlelkű és melegtestű asszonyembert.

Rátz törte meg a csendet.

— Köszönjük Nannika, hogy eljött velünk! Igazán nagy dolog, hogy ilyen fárasztó kirándulást...

A kislánynak öröm lobbant meg a szemében.

— Ó, az semit! — és kacagni kezdett olyan dalamosan, mint még soha.

— De igen, igen, — erősködtem én, — nagyon sokat tett értünk. Maga nélkül el sem jöhettünk volna hiszen se lámpáról, se vezetőről nem gondoskodtunk tapasztalatlanságunkban. De maga olyan

aranyos gondossággal s olyan páratlan gavallériával...

Nem engedte befejezni a mondatot. Tréfálkozva fogta be füleit s pironkodva szabadkozott.

— Oh, Dio mio, mit beszélget itt! Csitt! Nem beszélget többet! Csitt! Mást beszélget Nannikának!

S mivel még mindig folytatni akartam, a számra tapasztotta apró, almaillatú kezét, tréfás szigorúsággal.

És én megcsókoltam azt a rámtapadó tenyérkét. És megcsókoltam volna még egyszer, még tízszer, ha el nem kapja nyomban.

S az eddig fehér arca, melynek a gyarló mécsvilág sötét árnyékot adott a szemei körül s a körvonalak mentén, most piros volt és zavart.

— Oh zászlós, mit csinálta, mit csinálta? — suttogta riadt megrökönyödéssel, mialatt öntudatlan védekezésből elrejtette a kezét. — Azt nem szabad! Azt nem szabad!

És páterkára emelve még nagyobbra s ragyogóbbra nyílt szemeit, onnét várt megerősítést.

— Úgy-e, Rátz: azt nem szabad.

A kadét arca egykedvű maradt. A lány háta mögött lévő sziklafalat vizsgálta. Ezen a sziklafalon, a cseppenő víz csillogó barázdái között, a korommal ráégetett nevek és kezdőbetűk egész légioja sorakozott.

Néhol egymás mellett egy-egy női és férfinév. S ezek között mindig kötőjel volt. Szerelmesek írhatták, akik a kötőjellel is össze akarták fűzni a sorukat.

Nanni követte a kadét tekintetét.

S nyomban felugrott.

Kinyitotta a lámpája ajtaját, kihúzta belőle a kis olajégőt s odaállott a szürke mészkőfal alá. Olyan helyet keresett, ahol nem csöpögött a víz s ahol nem voltak nevek.

— Mit csinál, kedves? — kérdeztem a lánytól, akinek valami rejtelmes mosoly bujkált a szája szögletében.

Fölemelte az égőt és hátranézett lappangó mosolyával Rátzra.

A kadét arcvonásai homályosak maradtak, de a szeme a falon függött. Én is a falat néztem. A felírásokat. Mindig egy férfi meg egy női név volt egymás mellett.

— Hm, — gondoltam, — valamikor hallottam, hogy az Alpokban van valahol egy szikla. Ha arra két boldogtalan szerelmesnek sikerül a nevét felírnia: akkor azok feltétlenül összekerülnek. Úgy látszik, ez is aféle szerelmesek sziklája.

Megdobbant a szívem s egyre szaporábban kezdett verni. Ha ez a lány most odakormozza a kettőnk nevét egymás mellé: akkor holt-bizonyos, hogy páterka egy különös jelenetnek lesz tanúja. Mert akkor én elkerülhetetlenül megcsókolom Nannikát.

A kis pirossapkás jószág most lábujjhegyre állt. Mégegyszer ránézett Rátzra, azután rám s a rejtélyes mosoly valami félig tréfás, félig ünnepi arcki-fejezésbe ment át.

És azután írni kezdett a lángocska füstös nyelvének hegyével.

Halkan zúgtak a földben surrogó vizek, csendben koppantak egy-egy helyen a boltozatról lehulló vízcseppek s a vékony, sercegő lángnyelv lassan kormozta a szürke mészkősziklát.

Visszafojtott lélekzettel lestem a lányt.

Bolondítóan vonzó és igézően rejtelmes volt abban a pillanatban.

Vékony, finom lábai hőködve pipiskedtek, karcsú derekában kinyúlt minden fiatal izom s a kigombolt esőköpeny nyílásában, a megfeszülő fehér blúz alatt áhitatos tiszasággal emelkedtek és sülyedtek apró, szelíd mellei.

NA... — rajzolódott a két első korommal írt betű.

— NANNI... — betűztem hangosan.

S egyszerre ott volt az írás:

NANNIKA.

— Jól van, kislány, — dicsérgettem — ez magyarul van. Ha csak „Nanni“-t írt volna, az lehetett volna olaszul is, szlávul is. De a „Nannika“ az magyar.

Rámnézett s kacsintva bólintott. De mennyi bűbáj és hamiskodó megértés volt ebben a kacsintásban! Még egy pillanat és megcsókolom. Éreztem, egyre bolondítóbb érzéssel éreztem, hogy rohanva közeledik ez a pillanat. Mert tudtam, hogy most az én nevem következik. Most írja neve után a hosszú kötőjelet s azután hozzáfog az én nevemhez. Mert engem szeret. Száz jellel mutatta, hogy engem szeret. Arca pirossága, hullámozó melle, egész rejtelmös-mosolyú, ünnepi-hangulatú, izgatott kis lénye azt kiáltja, hogy értem epekedik.

És kormozta, hosszan kormozta neve után a falat, miközben balkezével a név fölött levő szikladudorodásba kapaszkodott.

Most ez volt a falon:

NANNIKA —

No most! — feszült meg bennem minden ér.

S akkor hirtelen a neve elé vette a lángot s oda is húzott egy vonást.

— NANNIKA —

Ó, a kis bohó! — gondoltam. — Olyan szemérmes, hogy habozik.

— Nos? — biztattam. Nanni elkuncogta magát szégyenlősen, majd égő pírrel az arcán, gyorsan és határozottan odaírta a neve elé:

LÁSLÓ

Tehát:

LÁSLÓ — NANNIKA —

Valami összeszorította a torkom.

Am a kislány rámnézett s abban a pillanatban, — pedig én egy szót sem szóltam, — csöpp ijedtség, majd meg szelid mosoly futott végig a képén.

És én nyomban átláttam a szitán. Inceselkedik a drága kis gazember. S csakugyan úgy volt. Csak incselkedésből tehette, mert a neve mögé tett gondolatjel után nyomban odaírta most már az én nevemet is. Végül pedig a három név alá ezt: 1916.

Rátz Laci borús mosollyal nézte Nanni munkáját.

A lány most gyors mozdulattal megperdült, le-sütötte a szemét s bibelődve tolta vissza a kis olaj-égőt a lámpába. De miközben ezzel vesződött, alig észrevehetően sóhajtott s gyenge teste megremegett e sóhaj alatt.

Azután az erecskében csordogáló Rékához lépett s parányi mészkapecsal mosogatni kezdte benne beolajozott ujjacskáit.

Hosszú ideig nem szólt senki. Végre fölállott a kis prepa, megtörölte kezét a zsebkendőjébe s felém fordult:

— Tessék magyarul megmondani: „Andenken“.

— Emlék, Nannika. Andenken heisst ungarisch: emlék.

Erre fölemelte a lámpát, a falra mutatott s tom-pán — mintha sírással küzdött volna — így szólt:

— Emlék. Mindig lesz: emlék. Szlávok azt mond-ják, többet is, nemcsak emlék. Azt mondják, akiknek nevet ideírtak, azokat őrezi Rojanice és Vila.

— Hát azok kicsodák? — kérdeztem kissé meg-hatottan.

Nannika összevonta finom gyerekhomlokát és bonyolult magyarázatba fogott.

Rojanice és Vila: két szláv tündértestvér, a vi-zek és barlangok tündérei.

Mialatt beszélt, a három nevet néztem a falon. Az imént még egészen száraz volt az egész szikla-darab. A felírás mellett kétoldalt szivárgott csak le-felé egy-egy barázdán víz. Am ahogy Nannika oda-kormozta volt a nevünket s balkezeivel a nevek fölött levő kőbütyökbe kapaszkodott, nyilván meglazít-hatta kissé fönt a málló mészkövet. Mert most lassan szivárogni kezdett a víz a nevek felé is. Cseppenként futott le csendesén a falon. Mégis: a neveknek nem ártott. Megoszlott fölöttük s kétfelé ágazott. A két kötőjelen át kereste útját a csepegő barlangvíz, mert ott vezetett a fal két szeszélyes barázdája.

Mintha Rojanice és Vila nem akarta volna, hogy e három név örökre összetartozzék. Tudtam: csak a nevek maradnak majd meg. Nem szóltam. Hát-ha Nannika babonás és elbúsítaná.

Elindultunk és szaporán botorkáltunk kifelé a barlangból.

Nanni megállott néha-néha s a fülünkhöz hajolt, hogy belekiáltssa megjegyzéseit egy-egy érdekesebb pontnál.

Ezek a fülbekiáltások mind kedvesebbé vál-tak. Nemcsak azért, mert Nanni határozottan jól is-merte a kanziáni barlangot, hanem azért is, mert ilyenkor bódítóan közel ért egymáshoz az arcunk. Haja egy-egy szála csiklandozva lebegett a halánté-komon s meleg asszonylehellete olyan volt, mintha valami bűvös-langyos áramlás legyintett volna végig a fülemtől a sarkamig. Később én is mind-untalan kérdeztem tőle egyetmást. S megvallom: néha elég indokolatlan kérdéseim voltak. Jaj, dehát ki nem tette volna meg az én helyemben? Mikor ez-zel a telhetetlen kérdezősködéssel minduntalan olyan

közel hajolhatott az ember a leányka arcához, hogy ez csak azért nem volt csók, mert nem csattant. (S hogy csók nem lett, annak csak Nannika végtelen bizalma volt az oka. Olyan testvéri vagy pajtási bizalommal hallgatta ugyanis egyre szaporodó kérdéseimet, hogy nem vitt rá a lélek — a visszaélésre.)

Különben utóbb, pusztán ettől a kedves, ingerlő mellékgondolattól hajtva, már olyan butákat kérdeztem — csak azért, hogy éppen kérdezzek valamit — hogy még ez a tiszta lélek is gyanút fogott. Úgy látszik, egyszer már túlságos közel értem a füléhez, mert elkapta a fejét és vizsgáló tekintettel nézett a szemem közé. S úgy látszik, ott valami veszedelmes dolgot látott, mert megcsóválta a fejét, vékonyka mutatoujjával megfenyegetett s attól kezdve csak minden tizedik kérdésemre hajtotta pirossapkás fejét a szám elé. Ám akkor is résen volt.

Jó háromnegyedórája jöhettünk már visszafelé s becslésem szerint immár csak mintegy negyedórás vándorút várt ránk a föld alatt, amikor Nannika hirtelen megállt s nekitámaszkodott a falnak.

Megdöbrentünk. Kivettem kezéből a lámpát s az arcába világítottam. Sápadtnak nem volt sápadt, de láthatóan szenvedett. Szemét lehúnyta s a lélekzete remegett.

— Mi baj, Nannika? — kérdeztem riadtan s a kadét is aggódva hajolt közelebb.

— Lába, — nyöszörögte szegényke, — Nannika lába fájt.

— Teremtőm, mit csináljunk? Karoljon belém!

S nyujtottam a karomat.

A kislány kinyitotta a szemét s körülnézett. Először Rátzra, azután rám. Láta feléje nyujtott karomat, de nem fogadta el.

Tagadóan rázta meg pirossapkás fejét, magára húzta a köpeny csuklyáját s egy sóhajással elindult.

Szótlanul kullogtunk utána.

Nem tudom, meddig mentünk így a Reka zúgásában, de lassankint világosodni kezdett.

Most olyan helyre értünk, ahol a folyó egyik kis ágacsáján kellett átkelnünk. Néhány nagy kő feküdt ott a vízben, azokon kellett átallépetnünk.

S akkor megint megtorpant a lány. Szenvedő arccal támaszkodott meg a barlang egyik sziklaboráján, oly közel Rátzhoz, hogy a köpenyük egymást súrolta.

— Nagyon fáj, Nannika? — ordítottam a fülébe. Csak a fejével intett.

— Majd átviszük, kedves! — kiáltottam újra, feléjahajolva.

A lány nem mozdult. Csukott szemekkel állott a helyén s az egyik lábát fölhúzta kissé. Rátz ugyan erősebb volt nálam, de mert egészen tanácstalan arccal nézte a jelenetet, gyorsan a kezébe nyomtam a lámpát s intettem neki, hogy lépjen át a vizen. Én meg átkaroltam, majd pedig szeliden átnyaláboltam a lehúnyt szemű Nannit s minden erőmet megfeszítve, lépegetni kezdtem vele a köveken. Nem volt nehéz és mégis majd megszakadtam vele. Mert a karcsú leánytest érintésére úgy elkezdett kalapálni a szívem, mint egy megveszekedett ébresztőóra. Csak hat lépést kellett tenni, de az szín-gyönyörűség volt. Kedves fejét megadóan hajtotta a vállamra. S ebben a vállamra-hanyatlásában annyi melegség, bizalom és megnyugvás volt, mintha mindig ott pihent volna ez a szelid leányfő.

— Megesókolom, mindjárt megesókolom, — zakatolt bennem a gondolat. — Ha még egy tizedmásodpercig így maradunk, meg kell esókolnom.

Az utolsóelőtti kőn megállottam egy szemhunyasra és szorosabban öleltem magamhoz bolondító, drága terhemet. S akkor még közelebb csúszott arca az enyémhez. Meleg lehellet csapta meg a nyakamat.

— Teremtő, édes Istenem, — fohászkodtam forró testtel, — mi lesz velem! Tisztára megvadulok, pedig most vigyáznom kell.

S léptem.

Az utolsó kövön állottam.

Még egy lépés és — vége.

S abban a szempillantásban, amikor megtettem ezt az utolsó lépést, majdnem felkiáltottam édes kórházban. Mert a nyakam mellett pihegő száj még közelebb ért s a pillanatnak ezredrészéig odatapadt megfeszített nyakamra. Éppen a verőérre. De csak úgy, olyan puhán és selymesen, mint ahogyan a rózsalevél hull rá az ember kezére. A sarkamig végigfutott rajtam a boldog bizsergés.

Akkor már nem voltam ura önmagamnak. Éreztem, hogy mihelyt biztosan állok, rácsapok a csókommal, ha agyon is ver érte.

Rátz a tulsó part emelkedőjén állt s elénk tartotta a lámpát.

Fojtószorosan öleltem magamhoz Nannit s a karcsú test megremegett a karomban, mintha áram futott volna át rajta.

Már szilárdan állottam a parton s vadul fordítottam a leányfej felé az arcom, hogy megkeressem ajkaimmal. Am ugyanakkor megakadt Nannika lan-
kadó keze a mellemen lévő éremszalagban, mire föl-
nyitotta szemeit a lány s megdöbbenés és rémület
villant meg bennük. Nyomban hevesen kitépte ma-
gát karjaimból és úgy perdült odább, mint az orsó.
Már nem érezte fájó lábát.

És akkor, — mint aki nem akar hinni a szemei-
nek, — még egyszer szemügyre vett mindent. Rátzot
főnt a barlangpárkány sziklalépcsőjén és engem, aki
ott állottam még a Reka-erecske szélén, mint a fej-
betaglózott ökör. És akkor végtelen bánat, csalódás
és hangtalan panasz költözött Nannika szemeibe.

Utána pedig úgy csuklott le a feje, mint a száron-
ütött liliumé.

Azután minden erejét összeszedve, mosolyra erőltette vonagló, szép száját, felémbiccentett köszönő fejjel s kiragadván a lámpát páterka kezéből: vezetni kezdett bennünket. Mentünk, egyre gyorsabban a barlang törmelékein, hidacskáin s csöpögő mederpárkányainak tarka tömkelegén át kifelé.

És többet nem szólt hozzánk.

Mikor kiértünk a napfényre s a zúgó Okroglica szörnyű forgataga fölött haladtunk, még egyszer megállott a lány. Hátravetette a köpenycuklyát s egy pillanatra lehunyta a szemeit. És akkor sajgó szánalommal láttam, hogy hosszú, sötétszálú, selymes szempillái alatt gyémántosan csillog egy-egy könnycsepp.

Szólni akartam, de ő fölvágta a fejét és hetykén, büszke hányavetiséggel lépett tovább. Keményen, daliásan, mint egy gránátos.

Szótlanul kullogtunk utána.

Fönt az úton csak intéssel jelezte, hogy várjunk. Befutott a parókiára s egy perc múlva köpeny és lámpa nélkül tért vissza.

— Hm, — gondoltam — és már nem fájdtja a lábát. Milyen különös! — Azután megláttam mész-kősáros cipőit. Ejnye, — sohsem láttam még bakancsot rajta. Ez a lány szándékosan találkozott ma itt velünk.

De hiszen akkor...

Valahonnét egész mélyről egy sóhaj indult el belőlem, megremegtette a vállaimat s elszállott. És lehajtottam a fejemet.

Mert abban a pillanatban megértettem mindent. Nanni hozzám való kedvességét, jóságát, és gyorsan támadt, irántam-mutatott szerelmét, a barlangba való leereszkedés előtt történt találkozás véletlenségét, a kimarjult lábat, boldog pihegését és rémült

magáraébredését a karjaimban s a néma panaszt és végtelen búbánatot a Rátzra vetett pillantásában. Mindent, mindent.

Megértettem, hogy semmi sem énmiattam történt.

Megértettem Nannika bánatos, nagy szerelmének történetét.

Megértettem egy virágbimbó tragédiáját.

És ekkor heves fájdalommal és dacosan tört ki belőlem a vad, szilaj sóvárgás: fegyver, Doberdó, gránát, mindent-felejtő véres, gyilkos, átkozott és áldott — front!

Már fönt siettünk a danei fensíkon.

S ott erős, hosszantartó morajlással zúgott felénk az isonzómenti orkán. Mintha azt üzenete volna: várlak. Itt a testőrlő malomban semmibe enyészik a lélek halk sírása.

És sötét, tarajos fellegek rohantak keletnek. És éles szél visított a Karszt sziklái s füvei között. És ez a szél rázta, rázta a virágzó mandulást.

A kőkút előtt megfordult Nannika. Bús mosollyal s alig hallható búcsúszóval adott kezet. Először Rátznak, azután nekem. Rátznak hosszan, mindent átölelő, lemondó tekintettel nézett a szemébe s halkabb volt a szava, mint a suttogás:

— Addio, Rátz!

Aztán lesütötte a szemét s lenyelte a torkára futó könnyeket. Majd gyorsan elfordította a fejét s jéghideg keze megszorította az én kezemet.

— Pá, zászlos — lehelte.

És már ment is lekókadtt fejjel.

Néma szalutálással néztünk utána.

Vékony kis alakja megroskadtt s ahogy ment és eltűnt a kapujuk mögött, úgy láttam, mintha egy imbolygó, szomorú virágbimbó: maga a búbánat virága veszett volna véle a szürkületbe.

... Késő este, otthon, odaszóltam Rátznak:

— Hegedülnél, pajtás?

Tompán jött a válasz:

— Ha parancsolod?

— Csak kérem. Egyetlen nótát.

És akkor odaálltam az ablakhoz. Hitvány, jelentéktelen énekhangom volt mindig. És most mégis énekeltem a kitárt ablak sötétjéből, mialatt búgva sirtak a kadét húrjai.

...Vihar a levelet... ide-oda szórja
Szegény katonának... forgandó a sorsa...

Valaki kilépett túlhan az emeleti tornácra s fázósan, kendőjébe burkolózva, könyökölt rá a párkányra.

És akkor meghökkentem a hangomon. Nem ismertem rá. Ércesen, a sírvavigadás hetyke panaszával zengett az énekem tovább:

...Ma még piros élet... holnap fehér álmom...
Ne sajnáld a csókod tőlem, gyönyörű virágom!

Odaát fojtottan, csukló zokogással sirt föl valaki s nyomban befordult az ajtón.

Zúgó szél rohant végig a tetők fölött s betettem az ablakot.

Soha többé nem zendült meg Rátz László hegedűje Danében.

Ez volt az utolsó nóta.

S végső foszlányai még soká ott sírdogáltak a fűlemben:

Ne sajnáld a csókod tőlem, gyönyörű virágom!

Azon az éjszakán lehullott a mandulásnak majdnem minden virága.

XIII.

*„Nem hitted el barna kislány
Soha, de soha,
Hogy a csatába is elmegy a
Szegény katona.
Majd ha egyszer a szívemen
Golyó megyen át,
Sírva-ríva emlegeted
Szegény katonát“
(Bakanóta 1914-ből.)*

Hajnalban fölrázott Takáts:

— Riadó! Félhatkor indulunk!

Rátz már kapta a ruháit.

Dobogás, futkosás.

Gyors kézzel szereltünk.

Tíz perc múlva lent voltunk a kőkutas téren.

Felhős, szeles szürkület volt.

Szebenics főhadnagy halkán intézkedett. A régi menetparancs rendelkezései léptek érvénybe. A százzal csak Takátsnak, Rátznak meg nekem kellett elvonulnom a szakaszparancsnokok közül. A többi: irány a XX. menetzászlóaljhoz Rodikra!

Engem még elszalajtott a gazdánk a község széleire, hogy a laktáboróréséget bevonjam.

Akkor láttam a mandulást utoljára.

Síralmas kép volt.

Az egész virágcsoda a földön hevert.

Csak minden huszadik virág maradt fönt a fán. Azokat hiába tépte, cibálta a szél: rajtamaradtak az ágakon. Mert azoknak rendelése volt, hogy kössenek.

De a többi, Teremtőm a többi! Az egész gyönyő-

rúséges tavaszi álmom lent hevert a földön. Még bennünk volt a virágzás mámore s az ifjúság vidám és mindenre fittyethányó lelkesége. Úgy heverték ott, terítve az egész környéket, mintha boldog és derűs áldozatot hoztak volna. Virágozni kellett? — Hát virágoztak! — Le kellett hullani? — Hát lehullottak! — Vidáman, legényesen, becsülettel.

Mert ez is virágsors.

Futva tértem vissza a térre.

Akkor már sorakoztak a szakaszok.

Sorra jártuk a rendeket. Vizsgáltuk az embereket. Felszerelést, ruhát, fegyverzetet. Tele volt pántlikával minden sapka és halk, letompított nótaszó volt minden ajkon. Még az öregebbekén is.

És pattogtak a vezényszavak.

Takáts boldog izgalomban, Rátz derűs nyugalommal tett-vett, intézkedett.

És a házak ablakaiban borzas, álmos és kíváncsi fejek jelentek meg.

A visszamaradó kadétek sápadtan lödörögtek közöttünk. Búcsúzkodtak altisztektől, legényektől.

Apuka is megjelent. Csak úgy hálóingre kapta a zubbonyát s köpenyét. (Mert neki mindig volt hálóinge. A fronton is)

Én már rendben voltam az én népemmel, hát odajött hozzám.

— Hát elmégy gazember? — enyelgett csendesen.

— El, öreg kutyám!

— Vigyázz magadra, tacsó!

— Ne félj, nem megyek fejfel a gránátnak!

Megöleltük s jól megdöngönyöztük egymást.

A többiektől is sorra, „teddrá“-val búcsúztam. Kis-Koczka szemei tele voltak könnyel.

Szebenics közelgett.

Apó még egyszer hátbavágott:

— Aztán hallod-e, majomcsászár, megvárj ám

engem kint a fronton. Nehogy előbb ellőgj holmi disznószerencsés, húszezerkoronás sebbel! Érted? Mert apuka legalább is egyszerre akar hazamenni a front kies tájairól valami testhezálló spítálba, a kölyök fűzfával.

— Jó, jó, csak siess utánunk, romlott aggastyánom.

Mennem kellett.

Még egy „tedd-rá“, apukával.

— Isten áldjon, apó! Várlak!

— Isten veled, kis fűzfám!

Kiigazítottam a szakaszt s mögéje álltam. S rendbe jöttek a többi szakaszok is.

— Jelentést kérek! — kiáltotta Szebenics.

Kiszaladtam eléje, tisztelegtem s hangosan, keményen jelentettem a létszámot. S jelentették a többiek is.

Mikor visszamentem a helyemre, a második szakasz mögül előresúgott a cigány:

— Áslós úr, alázatosan kérem, fujjám ázs ima-jelet?

— Nem tudom, fiam. Majd ha a főhadnagy úr vezényli.

— Aj de szeretném fujni! — suttogta a kürtös, miközben tetszelegve nézett körül, a csuesfejekkel teli ablakokra. Nem adta volna egy vaklóért, ha fujhatná.

Már zártan, szó nélkül állott a század.

Álltunk gyertyameredten. A szívem hevesen dobogott s minden lélekzetvételnél nyikorogtak rajtam a szíjjak.

Egy pillanatnyi csend volt.

S akkor eszembe jutott fájva, mint valami nagyon távoli emlék: Nanni. Hm. Hát megyünk. S a kislány föl sem ébred.

Szebenics felemelte a kezét, hogy „vállrá“-t, majd pedig menetoszlopot vezényeljen.

Am abban a pillanatban megzendült a kürt.
Kalányos nem birt magával.

... Trá-ra-rára-rára-rá-rara...

A főhadnagy mintha megcsóválta volna a fejét.
Dehát akkor már benne volt a kürtös, nem lehetett leinteni.

Vezényelt hát:

— Imához!

Kétszázhusz tenyér lendült a sapkához s állott meg ott, mialatt a kürt reszketve sírta a katonák fohását.

Nanniék kapuján, sápadtan, botorkáló lábbal és halálraremült szemekkel kilépett a kislány. Itt volt a perc. Az „imához“ kürtzengése.

— Imától! — recsegett a vezényszó.

Suhogott a levegő a lecsapódó kezektől.

Nanni eltakarta az arcát s a vállai rázkódni kezdtek keservesen.

S most vidáman, hetykén szállott le a „lefújó“
kürtszó a legmagasabb hangról a legmélyebbre.

Nyomban rá:

— Vállra!

Négy kemény, ütemes zörej és csend.

— Kettősrendekre szakadozz, jobbra át!

Két döngő dobbanás és csend.

— Menet! Irány a kacsicsei kijáró! Első szakasz in-dulj!

A szakaszom kivágott Szebenics főhadnagy mögött s dübörögve indult a frontra.

— Nótát! — kiáltotta hátra a parancsnokunk.

És abban a nyomban fölharsogott:

Mikor mentem a magam falujába
Kilenc fehér zászló vót egysorjába
Kilenc fehér zászlót őszi szellő lengeti
Egy anya se tuggya: flát mire neveli.
Arra neveli a jó anya a gyerekit,
Hogy mikor húszéves — katonának elviszik...

Alig hogy kiértünk a faluból, előreintett a főhadnagy úr:

— Eredj vissza zászlós, várd meg a Honti-század végét s zárkóztasd fel utána szorosan a mozgókonyhákat és a málhakocsikat.

Visszaloholtam a kőkutas térre. Sem Nannit, sem a kadétokat nem láttam már ott.

Nótázva vonult át a téren a másik század is. Horváth Zoltán úgy hengegett a csuesok előtt, hogy nem szántam volna jól oldalbavágni.

Már a vége jött a századnak. A sebesültvivők.

A két füstölgő konyha zökkenve indult útnak. S besorolt utánuk a két málháskocsi is. A Honti-század napostisztjét, a kis Renner hadapródot még utasítottam, hogy zárja a menetet seregajtóként s azzal előre akartam futni a szakaszomhoz.

Abban a pillanatban toppant elém Heller Márkus.

— Kérlek, zászlós úr, — hebegte, — volna egy kérésem. Különös dolog, de te majd megérted.

— Jó, jó csak hamar!

— Hogy is kezdjem csak... Hát kérlek... ugye, mióta kitört a háború, mindig viccelnek a zsidókkal. Hogy lógnak, kerülnek a frontot.

— Ejnye siess, mert mennem kell!

— Csak egy pillanat, zászlós úr! Szóval ez nincs jól s ebből baj lesz, főként azért, mert a káderirodák meg a hadtáp csakugyan tele vannak zsidókkal. Örültek, kérlek örültek!

— De mi a fenét akarsz most ezzel, fiú?

— Csak egy perc, könyörgök, hallgass meg! Csak azt akarom mondani, vigyázz arra a négy zsidóra, akik a századnál vannak: el ne lógjanak. Takáts folyton heccelt, hogy egyikük sem jut ki közülük a tűzvonalig. Fogadtam vele. A becsületem, hogy ki-menjenek. Én megakadályoztam volna, hogy ellógnak. Ki kell nekik menni! Ha félholtan, betegen,

akkor is. Tudod, nemcsak miattam... a többiért is, aki odahaza dekkol... s akik örültek, mert nem látják, hogy ebből szörnyű dolog lehet... hogy tenyésztek az antiszemitizmust... Bocsáss meg kérlek... ezt akartam...

S lázasan, hebegve rázta a kezem.

Furesa kérdés volt. Meghatott a fiú különös, szorongó tekintete. De mit válaszoljak rá? Nem verhetem el őket bottal a doktor elől, ha egyszer eléje kerülnek. Heller, maga megtehetné, de én?

— Most menj, menj, menj zászlós úr, — sürgett a fiú, — s ne haragudj, hogy feltartóztattalak!

— Szervusz!

A zsámbokrėti rőfös szeplős, sápadt kadétfia sapkához emelt kézzel búcsúzott, én meg a századok után lódultam.

Az utolsó háznál, élémvágódott a kertek alól Nannika.

Olesó kis pongyolája, amit hevenyében kaphattott magára, csatakos volt a harmattól, arcocskáján futott a könny s a szeme, orra piros volt a sírástól.

Két kézzel kapta el a kezem.

— Zászlós... oh zászlós... — dadogta elfúló lélegzettel.

Megrendülten állottam meg.

Soha annyi szomorúságot nem láttam addig emberi arcon.

— Nannika... ne sírjon Nannika... bolondság... minden bolondság, Nannika, — hebegtem megindultan. S egyetlen okos szó sem jött az ajkamra.

Halk zokogással, egész testében rázkódva, sírt a kislány. Búgó nősténygerle nem tud annyi kint. A századok már lent daloltak a völgyben s Szebenics főhadnagy éppen akkor kanyarodott az éllel a túlsó kapaszkodónak.

— Mennem kell, Nannika, Isten velem!

Csak a fejét bólogatta panaszos sírással. S hogy

lassan, szelíden fejtegetni kezdtem görcsösen szorító, fagyos kis ujjait a kezemről, megszólalt nyögve és szipogva tördelte a búcsút:

— Isten vele... és beszélje Rátzhoz... hogy... hogy Nannika őt nagyon... Nannika őt mindig... Nannika őt soha...

Szavai zokogásba fultak.

— Tudom Nannika. Ha nem mondta volna, akkor is tudnám. S megmondom neki Nannika...

— ...És...és maga zászlós... nem szabad megharagosodni Nannira, hogy... ha fájt... Oh, hiszen Nannika olyan van szerencsétlen... Madonna mia, Madonna mia...

— Nem, nem, Nannika, — vigasztaltam sajtó szívvel, — nem haragszom. Bűn volna magára haragudni... Inkább köszönöm, hogy kedves volt, jó volt. Ajándék volt a mi forgandó katonasorsunkban. Az Isten áldja meg!

Mégegyszer megragadta a kezem, azután föl-emelte sápadt arcát és lehunyta a szemét.

— Pá Nannika, — suttogtam elfulón.

Fölnyitotta a szemét s még sápadtabbá váló arccal, dideregve lehelte:

— Megesókol? Tegnap énekelte. Tessék...

És nyujtotta felém az arcát.

De én csak a vállamhoz szorítottam a szelíd fejet. Szomorúan, mintha sohse-volt, búcsúzó kis-húgomat öleltem volna. Mert akkor már nem volt bennem semmi, csak gyöngéd testvéri szánalom.

— Nem, Nannika, — sóhajtottam. — Egyszer majd eljön valaki, aki a kezét nyujtja maga felé. S akkor talán majd megbánná ezt a csókot.

— Akkor hát: pá zászlós. Mert sohase nem jön senki. Senki nem szabad eljön. Addio zászlos.

Jeges, hideg ujjai kihullottak a tenyeremből s imbolyogva támaszkodott az útmenti sövénynek.

Összeszedtem magam. Tisztelegtem.

— Kezét csókolom, Nannika. Isten vele és felejt-sen el bennünket!

Csak a fejét ingatta s a völgyet nézte tompa lé-lekkel. A lent vonuló oszlopot, amelyből már régen nem lehetett kivenni, hogy melyik Rátz.

... S onnét a mélyből én is fölnéztem később még egyszer és visszaintettem.

Nanni még akkor is ott állott. Apró keze felém libbent fáradtan, szárnyaszegetten.

Valami összeszorította a torkom s a szájam két végét is le akarta görbíteni. Akáresak gyerekkoromban. Dühös lettem s fütyülni kezdtem. Hangosan, élesen, erősen és olyan vidáman, de olyan vidáman, hogy — csaknem beleszakadt a szívem.

A túlsó dombon utolértem a kocsikat.

A telefonistáink akkor bontották ott a dane—kacsicsei vonalat. Ketten szedték le hosszúkarú építővillával a fákról a drótot, a harmadik meg sietve lépkedett utánuk a gyűjtődobbal. És forgatta, forgatta a nyikorgó orsót, amelyre sebesen csavardott a hosszú, szürke huzal.

— Szaporábban emberek, a teremtésit, szaporábban! — förmedtem rájuk, csak azért, hogy ordíthassak. S örültem, hogy a hangom megint érdes, kemény és katonás volt.

A vasutvonal előtt értem utól a századot. Előrefutottam a parancsnokunkhoz s jelentettem, hogy minden rendben van.

Csak biccentett s előrevonva a kulacsát, nagyot húzott belőle. Az erős szesz szaga az orromba csapott. Rum volt.

Tisztelegtem és lemaradtam a nótázó század közepe tájáig.

Ott belekaroltam páterkába.

Hosszú ideig mentem mellette szótlánul.

Mert nem tudtam, hogyan adjam át neki Nanni üzenetét.

Divazza előtt hoztam elő a dolgot Ott, ahol valamikor felvettük Nannit a kocsira. De csak így:

- Igaz is, pajtás: Nannika tiszteltet!
- Köszönöm, zászlós úr, — felelt tompán a fiú.
- És üzen valamit. Tudod-e mit?
- Tudom, zászlós úr. Holtig sajnálom. Én igazán nem akartam.

A sárban cuppogó menetoszlop piros arccal dalolta a régi, régi bakanótát:

...Októbernek elsejével el köll masirozni
 Akkor fogsz te kisangyalom keservesen sírni,
 Semmi babám semmi, úgy köll annak lenni
 Mindenféle szerelemnek vége szokott lenni...

Később előrefutott Takáts. Nagyhangú volt és pálinkaszagú. Virtuskodva kínálta a rumoskulacsát. Pedig savanyú volt a kulacsában a szesz.

XIV.

*„Eszem-e még szőlőt, kenyeret is lágyat?
Vetnek-e még nékem puha, fehér ágyat?
Tűznek-e bokrétát pörge kalapomra?
Borul-e még szép lány csókkal a vállamra?”*

(Katonaének.)

Délután négy órakor St. Danielben rakodott ki a két menetszázad a vonatból.

És nyomban nekiindultunk az ott kapott irányítás szerint a Kostanjevica melletti Segeti-be. Ez a Segeti csak olyan háborús barakváros volt egy sívó sziklakatlanban, ahova az árkokban megfogyatkozott, fáradt regimentek jártak pihenni. De a front meghajszolt napszámosai úgy gondoltak rá, mint az álmok tündérszigetére. A magyar katona meg éppen „szegedi tábornak” nevezte el.

Akkorra már csendesebbek lettek a századok. Az ágyúszó egyre közelebb jött s a front nyomasztó fülledtsége mindjobban ráült a lelkekre.

S minél inkább szürkült, annál forgalmasabb, elevenebb lett a comen—kostanjevicai út. Amint hogy az egész háborúban jóformán mindig csak sötétben élt föl az ember. Állóharcban nappal csak a gépek éltek. A szüntelen pattogó kispuskák, a szaporakopogású gépfegyverek, az ágyúk, aknavetők meg repülőgépek. Nappal csak a gépek éltek a megdermedt csatatereken. Olyankor gyakran úgy tűnt, hogy nincs is élő ember rajtunk kívül az egész világon. Mintha megátkozott határ lett volna az egész

környék. S ezért érezte magát az ember olyan nyomorultan elhagyottnak.

De a szürkület közeledtével fölemelkedett a test meg a lélek és a szörnyű dermedtség után megmozdult minden göröngy alatt és minden kavics mögött az ember.

És ez a megfordított élet kiterjedt a frontmögötti világra is.

A nagy olasz Caproni-k napközben messze elkalandoztak a frontunk mögé. Ha légelhárító útegeink, meg a magunk repülői le is szedtek egyet-egyet a levegőből, még mindig maradt belőlük annyi, hogy kileshessék pontosan: mi történik a harc vonalak mögött. Ezért élte a frontmögötti terület is az árok emberek bagolyéletét.

Comen előtt már portengerben jártunk. S ebből a portengerből állandó ostopattogás, patadobogás és nógatás hallatszott a monarchia minden nyelvén. És szüntelen-szakadatlan vonuló, végtelen kocsisorok nyikorgása. Az egyik kocsisor a frontról jött. Üresen vagy szenvedő-arcú sebesültekkel. A másik kocsisor kifelé ment. A bakák már a szagukról megismerték a front felé gördülő vonatoszlopokat.

— Ehun-e, — mondogatták, — viszik a tábori pékek a kenyeret! — Mert a szürke, fojtó porfellegben kenyérillat terjengett vagy negyedórahosszat.

Nyomban utána karbolszag ütötte meg az orunkat.

— No, hékás, — oktatta az öreg baka a bundást, — erre süss! Itt megyen a krankanstáfli.

— Mifene? — bámult el ilyenkor a málészájú ujonc.

— Krankanstáfli. De vaj' mit is beszélek neked, miko' usse tucc németű. Krankanstáfli az annyit tesz: betegszállítólépcső. Minden hadtestnek van egy sereg kocsija, aki csak erre szolgál. Emmeg itt, aki visszafele gyün üresen, ládd ezt a kocsisort,

avvan ráírva kistáblákon „Mun. St.“, emmeg mondom: municijóståfli.

Hosszú, dohányszagú kocsisor mellett haladtunk el, majd egész kis csorda vágómarha tünt föl előttünk a porfelhőben.

— Hajtják mán a hónapi vacsorádat, tezsvir! — oktatta a pipa mögül Gál szakaszvezető Pásztor Lajkót, a szakasz kölykét.

Beértünk Comenbe.

S egyszer csak felhangzott előlről:

— Rendbejönni! Lépést felvenni!

A szakaszok összeszedték magukat.

És jött az újabb figyelmeztetés:

— Díszmenet lesz a hadseregparancsnok előtt.

Az éltágpárok felvették a lépést és ütemüket átvették a hátrább jövők is.

Az egyik utcasarkon vezérkarisapkás tisztek álltak.

— Boroevics!... Boroevics!... Boroevics! — suttogták az öreg bakák s máris felesendült az élen Szebenics főhadnagy érdes hangja:

— Vigyázz! Díszmenet jobbra!

Feldübörgött az út.

— Század jobbra nézz!

A jobbkezek lesüvitettek a puskaszíjjon a tusa-nyakra s a fejek jobbra vetődtek.

Ropp-ropp-ropp-ropp zuhogták a bakancsok s a komor generális sapkához emelt kézzel nézte végig a porban elvonuló századokat.

Valamivel később, távolodó gépkocsisziréna sikongott mögöttünk, majd elhalt a messzeségben. Boroevics ment haza a VII. hadtesttől. Comenből Laibachba.

Comen után valamivel csendesebb lett az út.

S egyszerre csak feltűnt messze a délnyugati égbolton, a hunyó nap fényében, a Doberdó óriás ezüst-cipója.

A tejfölösképű Vállas Pál, aki ott lépkedett Tatár tizedes mellett, szájtátva nézte:

— Hajnye, hát ammicsoda? — kérdezte Küllös Sándor öreg esatártól, aki most jött ki másodszor a Doberdóra.

— Az? — nézett föl Küllös a pipájáról, miközben rácsappantotta a parázsló dohányra a kupakot, — az a „hójagember“! Maj még átkozhatod ölöget.

— No?

— Ugy ám. Mer a' léghajó, hogy szakanna szét, aki kitanáta. Nagy, hosszi kötélén ereszti föl reggelenkint a talián valahun a tenger mellett, oszt naphosszat ott ácsorog a folyhó alatt kipányvázva.

— Ugyan má'! Oszt mé'?

— Azir, mer a kosarába ül a talián megfigyelő, oszt nizi-nizi miesinálunk mink az árkainkba, meg a front mögött. Oszt amit lát, azt leadí telefondróton a talián komendónak.

— Hü a keservit, oszt mé' nem durantyuk mink le ágyuval?

— Messzire van ám a' hékás! Van a' tíz kilométerre is a talián front mögött.

— Aj mán! Hászen az akkor ménkü nagy hójag lehet, ha még így is akkorának látszik. Meg akko' mán fene közel járhatunk a fronthó, ha a' még a talián rajvonalon is túl van.

— Akkora az ecsém, akár a bálna. Fenik is rá a fogukat a mi röpülőink. Csakhogy mihent rámenének, huzzák ám le a digók észnékü. Meg nyomban levegőbe szökken tíz fene kapróni is, hogy égnének el mind, oszt ugy zugnak, gyünnek akár a mérges darazsak...

Magaskerekű, vöröskeresztes kocsik jöttek szembe. S éppen előttünk állottak meg kis időre. A lovak fújva ereszkedtek meg hámjaikban. Minden kocsi tele sebesültekkel, de még az utánuk jövő hosszú kocsisor ponyvái alatt is azok voltak. Fárad-

tan, megtörten és sárgán nézegették a pántlikás századokat.

Egyszerre halkabb lett a szó.

Egyik-másiktól megkérdeztük, honnét hozzák, meg hogy milyen ezredhez tartozik?

Mind magyarok meg horvátok voltak. Legfőként szegedi 46-osok, váradi 4-es, meg fehértvári 17-es honvédek.

— Van-e köztük huszonkilences népfölkelő? — kiáltottam föl a kocsikra.

— Nincs kérem. — szólt a válasz a legtöbb kocsiról.

— Hát tizenhatodik honvéd hegyidandárbéli?

Az sem volt köztük.

Végül a trénoszlop közepetáján akadtam egy 6-os népfölkelőre. Mivel a 6-osok egy önálló zászlóalja a 19-ik hegyidandárban volt, a 19-ik hegyidandár pedig párja volt a mi dandárunknak, szóbaereszkedtem vele. Idősebb, löttkaru, szabadkavideki bunyevác volt, aki riadtan dugta ki sárga, borostás képét a kocsiponyva alól:

— Tessen parancsóni zászlós úr.

— Hatos népfölkelő?

— Az vagyok instállom.

— Hol állanak öreg?

— A huszonnyócas dombon.

— Hát a tizenhatodik dandár?

— Azt nem tudom kérem.

— Milyen a front?

— Most ölég csöndes, jobbára csak macskázik az olasz. De egy héttel ezelőtt még nagy támadások vótak Szeletől délre. Harmincketten maradtunk a zászlóaljából a huszonnyócasan a pergőtüz után. Három egész menetszázad köllött nyomban a kiegészítésünkre.

— Be is törték az olaszok?

— Nem, instállom. Minden rohamukat vissza-
vertük.

— No derék. Hát Isten áldja öreg.

— Isten álgya zászlós ur.

Előrefutottam a közben továbbhaladt századok
után.

Az utolsó kocsin volt egy comblövéses ezred-
társam.

— Hol sebesült meg?

— Vermeglianonál.

— Mi van az ezreddel? Hol áll?

— Vermegliano és Szele között zászlós ur.

— Kend melyik zászlóaljban volt?

— A másodikba. Róka őrnagy uréba. Mink ölég
komisz helen vótunk.

— Melyik század?

— Hetedik.

— Akkor Dörík főhadnagy ur volt a paranes-
noka.

— Avvót instállom, szegény, tizenhatodikáig, de
az ellentámadáskor elesett.

— Micsoda? Dörík főhadnagy ur? Ó Istenem!
Szegény...

— Fejlövést kapott. Kürthy hadnagy ur vette
át a századot.

— Hát még mi hír?

— Koltay meg Mihók zászlós urak megsebesül-
tek, Buzás kadét ur megbetegedett.

...A trénoszlop éle elindult. Sorban rándultak
meg a kocsik. Az én emberem kocsijának hámjába
is belefeszültek az izzadó lovacsák.

Marék cigarettát adtam a sebesültnek s lohol-
tam megint a század után.

De elkísért egy arc emléke. Dörík főhadnagyé.
Borostás, szakálltól kivert, szemüveges, sápadt, ko-
moly tanár-arca. Egy időben századparancsnokom
volt. Hát ő sincs többé. S a két szép kisfia — akiknek

fényképét annyi büszkeséggel mutogatta — hiába várja immár.

Nagy porban értem utol a századot.

Akkor már leborult az este.

Az emberek egyre fáradtabban cipelték súlyos szerelvényüket s mind többen dültek ki.

Szebenics főhadnagy a század végére küldött Rátzzal, hogy tovább nógassuk a maradozókat.

Bizony akkor már nem volt se nóta, se móka. Lihegés, kulacs-zörgés, szíjnyikorkás hallatszott szakadatlanul. És halk csattogás, mert az ásónyelek meg a szuronyhüvelyek minden lépésnél összeverődtek. Jóval Kostanjevica előtt, a sánc-szertelepnél a pipákat is el kellett tenni. Attól kezdve tilos volt a rágyújtás. S a házak frontfelé néző ablakait is elpokrócozták, hogy meg ne lássa a fényt az ellenség.

Fáradt, ingerült volt mindenki. És nehéz, izzadt embergőz savanyú szaga keveredett a fojtó porral. Néha-néha megbotlott egy-egy népfölkelő s fojtott szitok kavargott körülötte.

Már hajtani kellett a görnyedő embereket.

Volt olyan, aki minduntalan lemaradt az oszlop végére. Nyomban ráförmedtünk s dühösen kergettük előre. Azaz, hogy csak én. Páterka mindvégig szelíden nógatta őket. Mondtam is neki, hogy ez itt nem illemtan-óra. És Látrányira gondoltam, aki olyan keményen szokott ráreccsenteni az emberekre, hogy nála bizony nem akadtak maradozók. Mindig szerettem volna olyan nagy, kemény és erős lenni, mint Látrányi. Hát most is őt utánoztam.

Páterka csak hallgatta korholásomat és továbbra is szelíden és tréfálkozva nógatta előre a kidülőket.

— No, belőled se lesz katona! — förmedtem rá. És rivalogva hajtottam a sántikáló, nyögő alakokat a sötétben.

— Előre, a keserves mindenségit, előre emberek!

— A lábam zászlós ur, a lábam! — nyögte egy sántikáló legény.

— Aki rendetlenül csavarja föl a kapcáját, az megérdemli, hogy feltörjön a sarka! — dühösködtem tovább. — Csak gyerünk, gyerünk, nincs megállás!

A legény sziszegve lódult neki újból a gyaloglásnak.

Am a menet egyre keservesebb lett. Csak az tudja mi az ilyen éjjeli mars, aki próbálta. Nappal még csak elvonja a fáradt és szenvedő gyalogos figyelmét gyötrelmeiről a tájék, meg a látnivaló. De éjszaka minden jaj, sóhajtság, nyögés és szitok valósággal önmagába tér vissza. Éjjel százszor jobban meggyöttri az embert a fájdalomtól parázsló talp, meg a fegyver és szerelvény vállnyúzó terhe.

Hosszú idő óta nem szólt már senki. A nyugati ég villogása s valami szakadatlan fortyogó hangáradat egyre közelebb jött. Nyugtalan sugárkévék suhantak végig az égen s egyszer csak feltűnt egy úthajlásnál a harevonal szokásos éjjeli tűzijátéka. Az ágyúk fellobbanó toroktüze, a puskák szapora villogása, az égneknyargaló, majd meg lehanyatló világítórakéták s mindezek fölött a fényszórók összevisszacikázó sugárkévei: félelmetes és rejtelmes erővel igázták le az embert. Nekem már régen nem volt új ez a roppant tűzijáték, de mégis mindannyiszor megrendített villámló, zordon szépségével.

A lihegve vonuló századot elkábította a kép s az emberek szinte dermedt szemmel meredtek bele az éjszakába, mialatt bakancsaik a gép egyhangúságával botorkáltak tova az úton.

Am ez az ijesztő fényképrázat sem tudta velük hosszabb időre feledtetni a lábak sajgását, a vállak eleven fájdalmát s az egész test nyomorult szenvedését.

Szinte már bottal kellett újból és újból előregrogatni a boldogtalan maradozókat. Hiába: Éjfé-

utánig el kellett érni Segeti-t. Egy-egy perces fujtásra adhatott csak „állj”-t a főhadnagynak minden negyedórán. Ezek a lélekzetnyi pihenők pedig még rosszabbak voltak, mintha egyáltalában meg sem állottunk volna.

Mert a szerencsétlen emberek nyomban hanyattválták magukat az útmenti árkok tetején s az újból való felcihelődés száz új kint, nyögést és szitkot csiholt ki megsanyargatott testükből. Valósággal dührohamokat kaptak szegények, mikor — alighogy leválták magukat a földre, alig pihegtek egyet-kettőt az átkozott hátizsák meglazított hordópántjai között, — megint újból fölhangzott a könyörtelen parancs: — Fööl! Meneet!

Ezek már nem voltak vezényszavak. A vezényszó kurta, kemény, katonás és hetyke valami. De itt már hosszan elnyújtva, fájdalmas kényszeredettséggel és sivár vigasztalansággal hangzottak a parancsok. Mintha nem is katonáknak szólottak volna, hanem valami rettentő és titokzatos karaván málhahordozóinak, akik idegen éjszakában, ismeretlen cél felé hurcolják rozszant testüket. Hol volt már akkor belőlünk a nótás, legénykedő, nyalka katona? Akik reggel még olyan nagy hanggal indultunk Danéból. Még huszonnég óra sem mult el azóta s máris csupán páriáknak éreztük magunkat. Minden hősi gesztus nélkül való igavonóknak. A hadiüzem napszamosainak. Pedig hol volt még akkor a front, teremő Istenem? És mégis: Szebenics főhadnagy vezényszava már nem Szebenics főhadnagy parancsa volt. Sem formában, sem lényegben. Vontatott, idegencsengésű, bús, végzetes, de ellenállhatatlan és könyörtelen kiáltás volt ez, melyet egy mindennél nagyobb, rejtelmes és zsarnoki hatalom bögött felénk a kietlen éjszakában. Az a hatalom, amely Comen előtt kezdett ránkterpeszkedni s néhány óra alatt végképpen az igájába hajtott.

Szebenics főhadnagy és a mi ajkainkkal és minden altisztünk ajkával már ez a hatalom ordította minduntalan a roskadozó embereknek, hogy:

— Főöl! Meneeet!

A háború bögte könyörtelen parancsait a mi ajkunkkal a porban és sötétségben.

Mindenki érezte ezt, de senki sem tudta kimondani.

Hosszú idő után szólalt meg Rátz.

Éppen egy ilyen perenyi pihenőnk volt. Az emberek zihálva lihegték szanaszét a földön. S mi is odaroskadtunk egy útmenti kavicsrakásra.

— Kóstolónak szörnyű! — motyogta a kadét. — Ha naplót írnék, ez volna benne az első tétel: a háború első halottja az emberek szívében az irgalmasság.

Ingerelt ez a filozofálás ebben a pilanatban és ráförmedtem a fiúra:

— Ugyan tedd el ezeket a szép szentenciákat jobb időkre! Virradat előtt el kell érni Segetit, mert különben belénklő a digó. A Sdobba-Batterie hajóágyúival már elérhet. Egyelőre ez a tény. Tehát: pofa be és kilépni. Aki bírja: bírja, aki nem bírja: az fölfordulhat és pont.

— De mégis...

— „De“ és „mégis“ nincs többé. Itt parancsokat kapunk, azokat végrehajtjuk és kész. Utána vagy élünk, vagy utolsót rugunk. De ez már magánügy. És vedd tudomásul, hogy mostantól kezdve hajesár vagy, akit egy másik hajesár hajt. Az utolsó hajesárt pedig hajtja a nagy muszáj. A háború kényszerűsége. Akit nevezhetsz francia fogalmazás szerint a „kisnépek nemes védelmének“, vagy német fogalmazás szerint „önvédelemnek“. Ez megint a te belső dolgod. Kívülről azonban katonák vagyunk, akik könyörtelenül hajtjuk önmagunkat, meg az em-

bereket. És amikor erről van szó, akkor itt szívnék, irgalomnak kuss!

Rátság nem felelt.

Újra nekilódult a század.

Alacsony, zömök ember tántorgott ki most a sorból. Nyögve ejtette le a fegyverét, hogy csak úgy zuhant a puskatás a földön.

— Gyerünk, gyerünk, a keservét! — mordultam rája.

— Nem birom már, zászlós úr!

Megálltam vele. A század továbbhaladt.

— Kicsoda kend? Hogy hívják?

— Hulló Jánosnak, instállom.

Hm. Az öreg mandulaesősz. Apó volt tisztogatólegénye.

— Ejnye öreg, hát kend is ilyen gyatra fábul van?

Nem szólt, csak fújt nagyokat.

Elvettem a fegyverét.

Nem akarta ideadni.

— Azt nem lehet, könyörgöm. Azt nem szabad kiadni a katonának a kezéből...

— Ne bolondozzon, öreg, hiszen én a tisztje vagyok. Vén ember már kend az ilyen legényes parádéhoz. Fegyver nélkül majd könnyebben bírja a marsot.

S azzal vállamra lendítettem a puskát.

— Aj, de hát a zászlós úr... — dadogta riadtan a szerencsétlen.

— Ne spekuláljon kend, hanem gyerünk. Nekem nincs hátizsákom, mint kendnek, hát könnyebben birom.

Utánabaktattunk a századnak.

Ott éppen Rátz küzködött két nagybajuszú családapával.

Az egyik újra nekifohászkodott az útnak, de a

másik csak néhány lépést tudott még sántítani s aztán megint megállott.

Elvettem tőle is a fegyvert s a sötétben ráordítottam:

— No most tovább, az irgalmát neki!

Nyögött egyet, morgott valami csodálkozásfélét, aztán sántikálva baktatott a többi után.

Rátz nem szólt.

Áthaladtunk Kostanjevica sötét, félig rommálőtt házai között s ereszkedni kezdett az út.

Akkor fojtott kiáltozás jött előlről:

— Jobbra kitérni... add tovább: jobbra kitérni.

Két lovas ügetett el mellettünk. Sötéten, hallgaton.

Egy világosabb felhő volt mögöttük s e fényes háttérben megismertem az első lovast. Bakasapka volt rajta s durva legénységi köpeny.

A hadtestparancsnok volt.

A királyi herceg.

A frontról tért vissza. A frontról, melynek szakadatlan villogása, ágyúinak toroktüze megvilágította az egész nyugati égboltot.

Egy perc volt az egész s már fönt csattogott a két ló Konstanjevica romjai között.

...Pitymallott, mire beértünk Segetibe.

Nyirkos barakokba tereltük a századokat.

— Öreg Hulló és Lajkó István hol van? — kérdeztem a sötétben szétoszló embertömeg közepén.

— Itt vagyunk, zászlós úr.

Lekanyarítottam vállamról a fegyvereket.

Köszönték tisztelegve.

Abban a pillanatban lépett hozzám Rátz.

— No pajtás, most keressük meg a tiszti barakot, — dünnyögtem.

Ott volt nem messze.

Beléptünk, behúztam az ajtót s felvillantottam a lámpámat.

A kadét szeme tele volt fénnnyel, ahogy rám-nézett.

— Csak azt akarom mondani, zászlós úr, hogy... most már másként írnám a naplómát. Az a két fegyver, amit a válladon...

— Szamár vagy! — torkoltam le hirtelen.

— De kérlek szépen...

— Feküdj és aludj. Örülj, hogy ma még alhatunk.

S fölhasználódtam a kemény deszkapricesre.

Akkor lépett be Szebenics főhadnagy Takátszal.

A főhadnagy nagyot húzott a kulacsából és sóhajtván bújt ki a szíjjaiból. Poros arcán barázdákat húzott a veríték.

— Elég volt egy szuszra, fiúk, — mondotta, mialatt a legénye pokrócot terített a csupasz deszkákra. — Jóéjszakát! Gyorsan aludjatok, mert nem tudni, mi jön ezután.

Az én emberem is bejött a pokróccal.

— Hagyd el, fiam, — szóltam rá — jó lesz így is.

Kis ideig még erőszakoskodott s végül rámvetette a pokrócot.

De én csak a derékszíjamat lazítottam meg magamon a takaró alatt. És már aludtam.

A lámpámat is Takáts Elek oltotta el.

Az akkor kezdett neki a kenyerezésnek.

Páterka mesélte másnap, hogy a kazángyomrú kölyök még vagy egy órahosszat kammogta a kenyeret a sötétben.

XV.

*Látod-e amottan azt a nagy felleget,
Széltibe átfogta a kékellő eget.
Húzd meg az állszijad — ránkhozza viharát,
Még asse kéméli a szegén katonát,
Senki se kéméli a magyar katonát.*

(A világháború alatt feltámadt régi,
magyar katonaének.)

Reggel, ahogy bejött a legényem a forró, rumos feketével s fölrázott álmomból, még aludtak a többiek.

Így hát csak suttogva ujságolta a legújabb híreket.

— Most még nem kerülünk ki a frontra. A két menetszázadból, meg egy tizenötödik ezredbeli pótlásból fölállítják az ezredünk harmadik zászlóalját. Már meg is gyűtt egy csendőralezredes úr, aki megszervezi. Aszongyák rettentő szigorú egy ember. A tizenötösökre még várni köll. Így hát még egy darabig lógás lösz.

— Mi a fene! Honnét tudod?

— A lágerkantinba mondják.

— Szakácskár lesz csak. Marhaság.

És szórni kezdtem arcokra a vizet, a pricesre tett apró fateknőnkéből.

És mégsem volt szakácskár. Azazhogy, ha szakácsok is mondták, mégis igaz volt.

Mert egy félóra múlva Szebenics is ezzel jött meg a hadtestparancsnokságtól.

A mi ezredünknek ugyanis csak két zászlóalja volt

az Isonzón. Az I., meg a II. A III. Sarajevóban maradt helyőrségként az olasz hadüzenet után is. Most azután a hiányzó III. zászlóalj helyébe egy IV. zászlóalj felállítására jött parancs.

— Te pedig, fiam, — fejezte be tájékoztatóját a főhadnagy, — nyomban bevonulsz régi zászlóaljadhoz. Megpróbáltam a visszatartásodat, mert ha elvisznek, egyetlen harceteret járt alantosome sem marad — de hiába. Parancs — parancs!

Ujabb félóra múlva útban voltam a legénnyel — Vermeigliano felé. Délben Nova Vason voltam, alkonyatkor a Vallone-völgy ütegei között s estére öszszevágtam a bokám Görög őrnagy előtt, Selznél.

— Őrnagy úr, alázatosan jelentem a zászlóaljhoz való bevonulásomat.

— No mi az, — tréfált jóságosan, — hát már kitétték a szűrődet a menetszázadtól? Úgy látszik, nem sok becsülete van a pennarágó szerzetnek! Hát Isten hozott! Ül le, vacsorázz velünk s aztán eredj ki a harmadik századhoz. Kaltenecker majd megőrül neked. Koltay megsebesülése óta csak másodmagával maradt a századnál. A többi szakaszparancsnoka altiszt.

... Egy hét volt-e vagy két hét — ki emlékeznék már rá! Hiszen huszonnégy óra is elég volt ott ahhoz, hogy fásulttá, halálnapszámossá nyűjje megint az embert az — árok.

Virrasztás, gránátözönben való lapulás, a zuhanó légiakna figyelése... s az átkozott rezgő bab-szemek... És gyötrő, gyötrő szomjúság. Este pedig árokfoltozás, sebesülthurcolás, temetés, meg — dermedt faggyúhártya a kihült levesen. És mégis: falás, mohó falás.

És azután kezdődött előlről az egész s ment valami szürke bódulatban, mialatt keserű volt az ember szájaíze a szörnyű álmodástól, mosdatlanságtól és dohányzástól. Vagy ha egy-egy percre nem volt

keserű, hát csak azért nem volt, mert szeszt kortyolt az ember minduntalan.

Mindezek mellett pedig még csak panaszkodni sem lehetett. Ez a frontszakasz még nem is tartozott a legrosszabbak közé. Hiszen például San-Martino-nál mindezekhez még olyan hullabűz is járult, hogy az ember csak ecetes, vagy szeszes vattával az orrában birt megmaradni az árokban.

...Nem tudom már, meddig voltunk Selz előtt.

Aztán elvittek bennünket Duinóhoz. S ha azt kérdezik tőlem, hol volt a harcér a legszebb, ma is gondolkodás nélkül vágom rá: Duinónál.

Nem is volt ott háború. Az ellenség meg mi köztünk a széles Lisert-mocsár terpedt. A gyalogsági tűz alig tehetett volna kárt a nagy távolság miatt, hát nem is nagyon fárasztotta magát vele a két fél. Duinót magát meg abban az időben gondosan kímélték az olasz ütegek. Nem akarták elpusztítani a tengerparti sziklafokon épült gyönyörű kastélyt. Egyetlen gránát érte valamikor a háború elején, azóta nem lőtték. A drótsövény a szépséges park szélén húzódott s a tábori örseink meg egyes figyelőink pompás virágágyak és rózsalugasok között álltak a földben.

Balról a kéklő Adria csapkodta a sziklapartot. Mi voltunk az olasz front legdélibb szárazföldi csapata. Hozzánk már tengerészek csatlakoztak. Mert Duinótól le Cattaróig tengerészek biztosították a monarchia tengerpartjait.

Duino az olasz front paradicsoma volt.

Onnét nem kellett hazudnom édesanyámnak. Igazság volt, amikor írtam:

„... Most inkább kertészek vagyunk, mint katonák, anyám...”

Hány nap vagy hány hét volt ez is — a jó Isten tudja.

Aztán Polazzo elé vetették az ezredet állásba.

S itt egyszeresak jönni kezdtek a hírek, hogy északon, Tirolban megindult a front. Szörnyű hegyeken, szörnyű nehézségek között, de verjük, szorítjuk az olaszt.

Győzelem! Győzelem! Győzelem!

Bizakodtunk veszettül az árkok és dolinák mélyén. Verdun alatt lépésről-lépésre, iszonyatos harcok között kúszott előre a német gárda. Az orosz már nem számít. Jaj, csak most segíts irgalmas Úristen! Csak még egy lökés és megnyerjük a háborút! Őszre odahaza szüretelünk.

Bizakodtunk veszettül. Bizakodtunk s ha lehetett nó táztunk-virágoztunk!

Egy májusi napon felváltottak bennüket. Irány: Segeti.

Ott gyülekezett az egész ezred.

Engem áttettek az új zászlóaljhoz. A IV.-hez. Fiatal, virágoskedvű, hetyke százados volt a parancsnoka. Pákh százados. És csupa fiatal tiszt nyüzsgött körülötte. Csak Szebenics meg Honti főhadnagy volt köztünk idősebb ember.

Én a 14. századhoz kerültem. A századparancsnokom tényleges tiszt: Fejér főhadnagy volt. Ismertem régebből. A hatosoktól tették át hozzánk. Szerb hadifogságból került haza nemrég. Embertelen szenvedéseken mehetett át, mert szakadatlanul kábította magát szegény. Törkölyt ivott. A szeme mindig ködös volt, de kevés jobb katonát láttam nála. Nem hajtotta tűz vagy virtus, nem voltak fellobbanásai, de érzéketlen volt, mint a fahusáng. Nem bánta hova s mekkorát ütnek vele. De ahová szánták, ott pontosan és irgalmatlan konoksággal végezte el a dolgát.

Rajtam kívül még egy zászlós volt a századánál. Kopaszodó, harminc év körüli népfölkelő, aki szüntelenül a menyasszonyát emlegette, mert immár hatodik esztendeje vártak egymásra. Hervadó, sóhajtozó, veszprémkörnyéki sváb fiú volt. Müllernek hív-

ták. Ő volt az első szakasz parancsnoka. A negyedikén. A második Iványi hadapródjelölt, a hamadiké Kónya őrmester.

A 13. század nagyrészt idegen ezredbeli pótlásokból alakult meg, Leitner népfölkelő főhadnagy alatt. S hozzá osztották be e pótlásokkal visszatért Bauer Ernőt. Igaz: Sallay Petár zászlós is hazakerült a kórházból. Honti bátyánk századába osztották. A tizenötödikbe. A 16-ik század viszont nagyjában a régi Szebenics-század volt. Odakerült még különben Látrányi Miska is.

Május utólja, vagy június eleje lehetett, amikor a három zászlóalj elindult Sanct Danielbe. Nótáztunk veszettül. És találgattuk, hová visznek.

No, bizonyosan az orosz frontra. Muszkáliába. Oda, ahol szanatórium a front. Hiszen tavaly úgy agyonvertük ott a muszkát, hogy többé magához se tér. Írják is azok a szerencsés-jankók, akik odakerültek ki, hogy kész röhej náluk a háború. Tisztára kasszinó. Ó, hogy irigyeltük őket mindig! — No de most minket is odavisznek.

Nótáztunk, barátkoztunk, bolondoztunk a vonaton szakadatlanul. Virágoztunk, veszettül virágoztunk, akár a mandula Dane mellett.

Hanem egyszer azután, valahol a karintiai hegyek között elfordult a vonat.

S rohanni kezdett velünk Tirol felé. Egy pillanatra lehervadtunk. De azután:

— Húzd rá két füstös!

— Ne sajnáld Kalányos!

— Csak azért is: nótát!

És zengett a vonat a nótaszótól.

Igy is jó. Megyünk győzni Tirolba.

Négy napig folyton fél-részeg voltam. Mert az örült Látrányi, meg Bauer váltig itatott.

— Igyál fűzfám, kiskomám!

— Ugyse tudod fűzfa, meddig öntözünk!

— Nagyon sápadsz fűzfa: igyál! Pirosodj! Piros halott kell a gránátnak!

És veszekedtek végnélkül, kedvükben, virágzásukban, mámorukban.

Trient... Levico... Caldonazzo... Vigalzano... — suhanó képek.

Vigalzano... Alig néhány óra... Csak éppen hogy beszalutáltunk... Harsogó virágcsoda az egész környék... Szomorúszemű, fekete olasz úrileánya zongorázik s én bekönyöklök a nyitott ablakon. Valami régi, kedves menüett gyöngyözik apró ujjai alól... felém int a béke, győzelem, anyám, a József-körút s a szerelem sejtelmes misztériuma. És nekem mégis az jut az eszembe, hogy addig még meg is lehet halni, hiszen bármikor halálba hívhat a trombita. De nem, nem! Élni, győzni, nagyot végezni és — szeretni!

— Hej Kolompár, hej füstösök! Huzzátok ennek a talián virágnak!

Vigalzano... Egyetlen bolond, édes, mámoros, bút, gondot s mindent, mindent felrúgó — muzsikaszó.

Ó, hogy virágzottunk!

S azután megfogja a karom Rudner hadnagy. A géppuskás. A feketeképű, keserűszájú, hallgatag és titokzatos Rudner. A „sötét“ Rudner.

Ujságlapot tart elem. A Höfert.

Rámeredek.

„...Északkeleti arcvonalunk Olykánál, valamint Bukovinában négy nap óta az oroszok sülyos pergőtüze alatt áll. A legnehezebb lövedékek... stb., stb.“

— Ezért táncolsz? — riad rám a sötét Rudner s keserűen záródik össze ferdevágású szája.

— Győzünk! — üvöltöm vissza. — Mégis győzünk! Most győzünk!

És Látrányival, Bauerrel, Krizsaniccsal, Sallay-

val, meg Takáts-csal összekapaszkodva: csak azért is dongó, csak azért is — hejehuja, aki búsul, az mind mulya, csak azért is dongó! Diridiri dongó!

...És délután: riadó.

Zuhogó záporban, irány: Trient—Lavis.

Mi ez? Vissza?

Erőltetett menet.

Lavisban vonatra-rakodás. Minden zászlóalj két szállítmány. A mi szállítmányunk: a IV. zászlóalj törzse a 14-ik és 16-ik század, meg a fél géppuskás-osztag.

És azután rohanton-rohanvást: Franzensfeste... Innsbruck...

Soha ilyen katonavonatot! Úgy megy, mint a gyorsvonal. És virág és nóta és szesz.

A Sëmmeringen süvítünk át.

Finom, szóke, kis úrilányok, fehérnadrágos „felmentett“ legénykéek állanak a vasuti sorompók mellett. Nők, gyönyörű nők! Majd elnyeljük őket a szemünkkel és nyögünk és ordítunk a vágtyól. Mert a vonat rohan, mint a veszekedett. Nincs ideje a megállásra. Még egyetlen mosolyra, egyetlen szóra, egyetlen csóknyi időre sem. Haj, pedig a katonacsók-nál úgy sincs rövidebb csókja az életnek! És ordítotunk a fehér nadrágok és finom, tiszta ingek és könnyű tenniszütők láttán. Mert mindezeknek jóízű emlékezete bennünk epekedett, vágyakozott, jajgatott. „Mennyi szépség — és mind a másé!“ — nyöszörgött föl bennünk dühödten Ady sötét panasza. És szerettünk volna mellen-ragadni minden otthon-lapuló tennisz nadrágos sihedert s a képibe vágni a legkeményebb és leggyalázatosabb három szót: Gyáva! Lógós! Rongy!

Mert szörnyen fájt, hogy csak legyintettek a vonatunkra, hogy csak a sorompó felemelkedését várták fütyörészve s talán egyetlen gondjuk egy új nyakkendő, egyetlen álmuk egy találka volt — mi-

közben bennünket, piszkosokat, szakállasokat, rongyosokat, bennünket: férfiakat meghalni vitt a vonat.

Közelebb voltunk akkor a farkasokhoz, mint az emberekhez.

Látrányi tajtékozott, Kürthy, a kis aktív hadnagy nótát bögött, Müller keserves szerelemmel gondolt hervadó menyasszonyára, a többiek meg kártyáztak dühödten. Mert bolondított a béke, az élet s az otthon szele.

Látrányi vérbeborult szemmel csapott a vállamra, mialatt kimutatott az ablakon a napban-fürdő villákra, az erdőkre és az élet fényében sütkérező tarka emberitömegekre:

— Erre mondj kádenciát, fűzfa!

A kulacsomat nyújtottam feléje, mert a szívem, meg az ajkam vonaglott.

Azután — Bécs.

Csarnok alá futott a vonat.

Étkezés.

A bakák nótázva sorakoztak s vonultak csajkájukkal és kanalukkal az ételosztáshoz.

Látrányi szállítmányügyeletes volt. A vállamra csapott:

— Gyere, fűzfám, a pályaudvarparancsnokságra. Jelentkeznünk kell a transzporttal. Meg — kérjük a további irányítást.

— Csakugyan: most merre visznek? Magyarországnak-e, vagy Sziléziának?

— Hát csak gyere velem, fűzfám. Én úgyse tudok velük németül lefetyelni.

Elementem Miskával.

Vékony, elegáns ulánuskapitány volt a pályaudvarparancsnok. Éppen egy szürkeruhás szép asszonnyal vitakozott. Az asszony erősködött, hogy tudnia kell, milyen szállítmány érkezett. Engedélye

van rá a badeni legfőbb parancsnokságtól. S lobogtatta az írást.

Jelentkeztünk Látrányival s kértem a szállítmány további irányítását.

A kapitány lapozni kezdett egy nagy könyvben s három kurta szót mondott:

— Oderberg—Przemysl—Lemberg.

Egyéb közlenivalója nem volt.

Tisztelegtünk s fordultunk.

És akkor megkapta a karunkat az asszony. Magyarul szólalt meg:

— Kérem, uraim, hallom, hogy magyarul beszélnek.

— Azok vagyunk, asszonyom. Parancsoljon.

Sebesen, lázas gyorsasággal beszélt:

— Itt az AOK engedélye, mellyel a frontra is ki-mehettem volna. Keresek valakit. De az illető ezredét közben más frontra szánták. Itt kell átmenniök. Könyörgök önöknek, mondják meg, melyik szállítmány ez? Milyen ezred?

Akkor már a perronon haladtunk.

— Engedélye van rá, asszonyom, — udvariaskodott a gémlábú hadnagy, — hát megmondhatom. A huszonkilencedik népfölkelő ezred.

— Ó! — riadt föl az asszony — hát végre! És... és... itt van közöttük?...

A nevet már nem mondotta. Mert egyszerre felgyult a szeme és rohanni, repülni kezdett a vonat mellett álldogáló tisztek csoportja felé. És egy szempillantás mulva nyögve és sirva és boldog gügyögéssel függött egy sápadtarcú katona mellén.

Szebenics főhadnagy mellén.

Az először csak nézte, nézte a karjában vergődő asszonyt, kábán, lélektelenül mint az alvajáró s aztán rácsapott szép, dacos, komor szájával az asszony ajkára.

...A katonanép nem tartozik a szégyenlősebb fajták közé.

És most mégis csendesen, zavartan fordult el az egész tiszti csoport. Mert úgy éreztük, valami titkos és szent ügy az, ami e mögött a hosszú és tikkadt csók mögött van. Olyan titkos és szent ügy, ami csak két emberre tartozik.

Dübörgő zajban jelentette Látrányi, zászlóalj-parancsnokunknak a további irányítás adatait, mert közben rohanni kezdett a várótermek utastömege is a lemergi gyorsvonatra.

Valamivel lejjebb, egy másik vágányon meg új katonavonat állott meg. Az is ezredünkbeli szállítmányt hozott, a zászlóaljunk másik felét. Mindez jó ürügy volt, hogy bámészkodó képpel eloldaloghasunk Szebenicsék mellől. Akkor ért véget a csókjuk. És Szebenics főhadnagy az asszony kezét fogva, Pákh századost kereste.

— Százados úr, Pákh százados úr! — kiáltozta a tisztikocsik mellett. A hangjában most nyoma sem volt a megszokott és örökös tompaságnak. Végigsietünk Mihállyal a vonatunk mellett.

A bakák már fönt ültek a vagonokban s évvöde kanalizták a levesüket. De voltak már olyanok is, akik megették az ebédet s melegvizért veszekedtek a mozgókonyhás kocsik mellett, hogy kiöblítsék esajkájukat.

Öreg Hulló például már végzett s éppen akkor dugta a kanalát szokott helyére — a lábszárvédője mellé. Olyan megszokott mozdulata volt ez a katonának, akárcsak a falusi legénynek az a szokása, hogy a csizmaszárban hordja a kést.

A vonatkísérőink sípolni kezdtek.

— Einsteigen! Abfahrt! Militärzug: Abfahrt!

A zászlóalj-kürtös beleharsogott a kürtbe.

Mégis beletelt jó tízpercebe, amíg kocsijaikba nógattuk az embereket.

Lassan gördült útnak a vonat. Látrányi meg én már menetközben kászolódtunk föl az egyik tisztikocsira. Mihály nyomban bekocogott Pákh százados fülkéjébe jelentés végett. Én kint maradtam a folyosón.

Elhúztunk az indulásra váró gyors mellett.

S ahogy sorra villantak el előttem a veszteglő vonat ablakai, egyszerre azt hittem, káprázik a szemem. Mert a lemergi gyors egyik fülkéjében két kipirult arcú, boldog ember nézett egymás szemébe, önfelédten, megigézetten.

Szebenics meg az asszony.

— Káprázat! Lehetetlen! — döbbsent föl bennem a gondolat.

Am hiába suhant el a fülkeablak, mégis hinmem kellett a szemeimnek. Mert e két boldog fej mögött tisztán, csalhatatlan élességgel láttam elvillanni Balázsnak, Szebenics főhadnagy tisztilegényének alakját is, amint éppen a gazdája pokrócait, meg köpenyét gyömöszölte a csomagtartó hálóba.

Pákh százados fülkéjének nyitott ajtaján felhőként gomolygott ki a füst. Mert szüntelen ott kaszinózott a tisztikar jórésze. Csak a csimbókók, azaz hogy a kadétok és aspiránsok üvöltöttek vagy kártyáztak saját oduikban.

Mondom, folyt a kaszinó egész úton, de most csönd volt a „zászlóalj-kavernában“. Az a bizonyos tiszteletteljes csönd, amikor a feljebbvaló mesél valamit. Bent vagy nyolcan is ültek, míg a langaléta Látrányi és Müller zászlós az ajtófélfát támogatták befelé figyelő arccal.

Magam is odahúzódtam, mialatt a vonat átdübörgött a Duna hídján.

A gazdánk beszélt:

— Szóval addig is átveszed a századot, Mihály.

Látrányi néma fejhajtással koppantotta össze a sarkait.

Aztán megint Pákh szólalt meg:

— Úgy ám urak: valóságos regény ez. Még abból a néhány szóból is össze lehet állítani, amit egy-két rapszódikus mondatban adott elő Szebenics. Mind-össze vagy ötesztendő házasok. Szépen, harmónikusán éltek a mult év őszéig. Akkor aztán valami jelentéktelenségen összezőrdültek s az asszonyka hazaszaladt az anyjához. Afféle elkényeztetett, akaratos kis jószág lehet. Erre Szebenics Kálmán segédszolgálatos létére egyszerre frontszolgálatra jelentkezett.

— Elég gyakori eset, — dünnyögte az öreg Müller.

— Az asszony, úgy látszik, pontosan értesült mindenről. Eleinte talán azt hitte, hogy mégsem valami komoly a dolog. Egészen addig, amíg a kiképzőcsoporthól előre nem került az ura a frontehez. Akkor aztán megijedt szegényke s mindenképpen reparálni akarta a dolgot. Futott fűhöz-fához, hogy visszarendeltesse az urát.

— Mintha az olyan könnyen menne! — szólalt meg keserűn a sötét Rudner. — Hej, de sok galibát csinál az asszonynép!

— Denikve, — folytatta a százados, — a végén már a hadsereg főparancsnokságig jutott el a szegény, szerelmes asszonyka. No, ott megtudta, hogy a hadosztályunk útban van az északi hadszíntérre, még pedig Bécsen át. Nosza, rohant Bécsbe! A többit láttátok.

Csönd lett.

A százados meleg, barna szeme mosolyogva pihent meg a vonat mellett elsuhanó, napos rozstáblákon.

Oldalba bökte Látrányit s elhúztam az ajtótól.

— Hallod-e? Hát most mi lesz a gazdáddal? A leMBERGI gyorsban láttam asszonyostul, legényestül.

— Két-három napra elengedte a százados úr. LEMBERGBEN kell megint csatlakoznia a szállítmány-

hoz. Nyílt parancsot kapott tőle. Gyorsvonattal mindenképpen elénk kerül s vagy Krakóban, vagy Lembergben tölthet egy-két napot a feleségével.

— S azután?

— Azután — pássz. A főhadnagy úr jön velünk tovább, az asszony meg rohan vissza az AOK-hoz, meg Pestre a honvédelmibe, hogy visszaszívassa az ura frontszolgálatos beosztását.

— Hm. Két nap a világ. Nagyon kívánom nekik ezt a kétnapos boldogságot. Derék, jó ember a gazdád. S most már értem, milyen kín miatt kábította magát egyre az itallal.

... Az első állomáson megállították a vonatunkat. S mialatt rövid ideig ott vesztegeltünk, elzúgott mellettünk a lebergi gyors. Úgy rohant, hogy egyetlen arcot sem lehetett kivenni az utasai közül. Mégis utána intettünk, vidám kurjongatással.

Mert két meghajszolt s újra egymásra lelt szív iramodott vele tovább. A szerelem utazott rajta negyvennyolcórás boldogság felé.

És nem volt közöttünk senki, aki egyetlen tréfát, vagy rosszmájú megjegyzést is tett volna rájuk. Pedig nyersekké és hangosakká nevelt bennünket a háború.

Béctől különben meglassult a vonat futása. Mondogattuk is egymásnak:

— No, úgy látszik, már nem vagyunk olyan sürgősek. Lehet, hogy mire odaérünk, össze is omlik az egész muszka erőlködés.

— Annál jobb, — mondotta Müller, — legalább mi is nyaralunk.

— Bécsben mindenesetre van némi megszépülés, — tette hozzá Pákh, miközben kifujta szipkájából a cigarettacsutkát az ablakon. — Dehát ez a bűdös Hinterland már annyira megszokta, hogy „vitéz csapataink“ a legképtelenebb viszonyok közt is helytállanak, hogy nem igen fájdtja a fejét.

— Disznóság, ami otthon van, — mérgelődött a kis Kürthy. — Lóg az egész világ, dekkol mindenki, dühitő viceket faragnak a frontonlevőkről, de ugyanakkor szinte valami pimasz követeléssel mégis elvárják, hogy mi szakadatlanul csodákat tegyünk.

Fejér főhadnagy fátyolos szemekkel nézett szét. Lenyúlt a lába mellett álló nagy borosüvegért, szá-jához emelte és csontos ádámcsutkája emelkedni, meg süllyedezni kezdett.

Pákh barna, szép férfiarca egy pillanatra elborult, majd a főhadnagy térdére tette a kezét:

— Hát neked mi a véleményed, Miklós, a Hinterlandról?

Fejér kicsit zavarodottan tette le az üveget s vontatottan válaszolt:

— Moslék-világ. Öt napnál tovább nem bírnám ki otthon. Csak a fronton jó. Mert ott legalább pontosan tudja az ember, hogy ki, mennyit ér, mi van a szívében, meg a fejében. Otthon? Lehetetlen, hazug, frivol és hitvány világ. Nem méltó rá, hogy megcsókolja az utolsó honvéd kapcarongyát.

— Nono, azért nem szabad túlzásba se esni! — tiltakozott szelíden a százados, akinek derűs, bizakodó, szinte gyermekien egészséges lelkülete mindig visszazökkent Fejér, meg Rudner sötét világszemléletétől. S aki mégis a lelke mélyéig megértette ezt a két keserű embert is, úgyszólván a zászoláj megalkulásának perce óta.

Ösztönösen megérezte rajtuk, hogy mérgezett lelkű emberek. Nem kutatta egyetlen szóval sem: mi volt a férgük, asszony, pénz, bor, vagy egyéb földi baj. Egyszerűen leszámolt azzal, hogy valami rejtett, lélekhervasztó kolonc lóg rajtuk, amelytől nem tudnak megszabadulni. Így azután minden szavából kiértett, hogy szánja és becsüli őket. Szánta őket szeretetből s becsülte őket azért a magában is nagy emberi szépségükért, hogy bár semmi értékét nem

éreztek a világnak és az életnek: verhetetlen konoksággal tartottak ki a férfibecsület eszménye mellett. Hit nélkül, reménység nélkül, minden egyéni cél és egyéni vágy nélkül harcoltak, viaskodtak, túrtak és rongyoskodtak. Nem tudta senki: kiért, miért? Mert nem voltak vágyaik és hiúságaik. S azt hiszem, ők maguk keveredtek volna a legnagyobb zavarba, ha valaha egy-egy derék helytállás után megkérdezte volna tőlük valaki: mit kívánnak jutalmul? Rudner alighanem megelégedett volna egyetlen kemény kézszorítással, Fejér pedig éppen elég elismerést látott volna: egy butykos pálinkában.

Most másfelé akarta terelni a szót Pákh s a kadétok után érdeklődött:

— Hol vannak az oroszláncolykók, fűzfa? — intett felém.

— Kártyázik az egész banda a gyerekszobában.

— Hol te?

Látrányi vette át a szót:

— Az utolsó fülkében. A fűzfa elnevezte gyerekszobának a kadétok szakaszát. Éktelen dühösek érte, mert a fűzfa minduntalan cédulát ragaszt az ajtajukra, ilyen felírással: „Gyerekszoba. Vigyázat! Ótvarosak!”

Pákh nevetett.

— A kadétok persze nyomban letépi a cédulát, — folytatta Mihály, — de öt vagy tíz perc múlva újabb felirat van az ajtajukon.

A százados vidáman ropogtatta meg a vállamat:

— Zöldek vagytok, fűzfám, de örüljetek neki. Addig röhög az ember a legharsogóbban, amíg kölyök. Különben igaz: a papunk is kártyázik?

— Páterka? Hogyne! Csak látná, kapitány úr! Abszolút világi lejtőkre csúszik.

— Ne beszélj! Ezt csakugyan meg kell nézni!

— Erdemes is. Páterka a főmatador. Cigarettába játszanak.

— De hiszen Rátz nem dohányzik!

— Mégis kifosztotta már Takátsot, Reinert, meg Iványit, félhavi dohányilletékük erejéig.

Átmentünk a kadétokhoz. A százados úr láttára fölugrottak.

— Csak tovább, fiúk! — intett nekik Pákh s a fiúk csapkodni kezdték a lapot.

Rátz piros volt s a szemei vidáman csillogtak.

— Papom, te züllesz! — esőválta meg a fejét mosolyogva a kapitány.

— Parancsára, százados úr!

— Fenét az én parancsomra, a magad mulatáságra. Nagyon züllesz lelkipásztori erényeidben, fiú. Hogy nem sajnálsz úgy elrontani ártatlan bajtársaidat. Különben pedig osszál egy menet lapot nekem is!

Tíz pere alatt hatvan cigarettát veszített Pákh. Huszonegyesen. S mind a páterka nyerte meg.

— Sipisták! — dörmögte tréfásan a százados, mikor kifosztottan fölkel. — Már megsajnálalak benneteket, hogy ez a fűzfa-gyerek egyre kitol veletek, de most látom: még mindig jobb, ha ő foglal-kozik veletek, mintha magatokra maradva, egymást kopasztjátok. Megyek is ebből a bünbarlangból s át-adom a helyet neked, fűzfa. Kezeld az ifjúságot, vagy hogy is nevezed őket? Miféle kamaszoknak?

— Frontkamaszoknak, kapitány úr. De ezek még nem azok, csak hadtáp-esimbókók. A frontkamasz az már jelentős emberi lény, azt már félig férfivá avatta a front. Az már nyugodtan leléptetheti maga előtt az összes civileket és féltagba ugraszthatja akár a régi professzorait is. Még az érettségi-biztosát is. A frontkamaszok, kapitány úr, azok talpig legények! Mint ahogy Rostand dalolja a Cyranoban: „Gém-lábú sasok, csodalények!”

— Hm. Szép dolog. Egészen tűzbe jössz, ha róluk beszélsz, fűzfa!

— Szeretem őket, kapitány uram. Zöldek, időtlenek, ügyetlenek, de verekednek és túrnak vígan s ha kell, meghalnak férfimódra. Ők vannak a legelső vonalakban, ők nyernek meg minden megnyert csatát, néha még azt is, amit hátul már eleve elvesztettek.

— Elég! A nemes vezérkart és a hadtápot tiszteld, hogy hosszú életed legyen a földön, — idézte elég merész változatban a negyedik paracsolatot a kapitány s azzal otthagyt a folyosón.

Lassan, sok megállással döcögött tovább a vonat.

Az egyik nagyobb álmáson szálltunk s a sínek mentén sétálgattunk. Pákh még valami kadétskolai évfolyamtársát is felfedezte a vasúti vendéglőben. Hatvankilences kapitány volt, aki szabadságról utazott vissza a fehérvári bakák Pilsenbe helyezett káderéhez.

Később, hogy továbbutaztunk, elmesélte a gazdánk, mit hallott.

Volhíniában meglehetősen tisztázatlan a helyzet. József Ferdinánd főherceget mindenesetre — elcsapták. Hír szerint nagy bajok vannak Bukovinában is. Számok és kilométerek röpködnek gazdátlanul. Vannak, akik egymillió osztrák-magyar katona foglyulejtését s hatezer ágyú elvesztését rebesgetik. Mások csak egy nyolckilométeres front behorpasztásáról beszélnek. Mindez persze találgatás. Az egyik véglet begyulladt marhaság. Az egymillió fogoly és hatezer ágyú csak valami beriadt, csámpás, katonát még sohse látott civil fejében születhetett meg. De ugyanúgy butaság a csak nyolckilométeres frontbezúzás is, mert pusztán ezért nem lódítanának egész hadosztályokat Tirolból az orosz harctérre.

— Szóval eddig minden csak: — szakács hír, — fejezte be Pákh, — kár a dologról lotyogni. Majd meglátjuk, mi lesz. Az bizonyos, hogy nem tánc-

terembe visznek, hanem lesznek ott nagy disznóságok is. Ergo: Iványi vedd elő a szájharmónikádat s járd el önzeneidre, gyönyörű új tánckreációdat, azt a multkorába bemutatott nyavalyatörést.

Iványi Guszti előrántotta a szájharmónikáját.

— A koreo-kreáció alaptétele, — magyarázta, — hangulatkép a kádernál. Első melléklet: Pásztoridill a pótzászlóalj berkeiben.

Szájához emelte a harmonikát s miközben szuszogva játszott: negédes lejtést végzett a kocsi-folyosón.

Mialatt Iványi kacagtatta a tiszteket, páterka kifelé bámult az ablakon. Északnak futott a vonat s Rátz északkeletnek bámult.

Fölöttünk még kék volt az ég és legényesen süített a nap, de arra északkelet felé, sötét felleg hajtott föl az ég peremére.

— Mit nézel, páterka? — kérdeztem.

— A felhőt, zászlós úr. Vihart kapunk.

— Mi már nem. Lezúg az, mire odaérünk.

A fiú nem felelt. Szép angyalfeje nyugodtan meredt a fölvonuló felleg felé.

S a felhő jött, egyre szélesebben s egyre feketébben. Úgy látszott, mintha a Kiskárpátok ködbevesző árnyaiból emelkedett volna. Ámbár lehet, hogy még messzebből jött. A Tátra-csúcsokon is túlról. De talán még a Visztulán, Bugon és a Styr vizén is túlról.

Valahonnét a szarínata-síkok végtelen mezőiről...

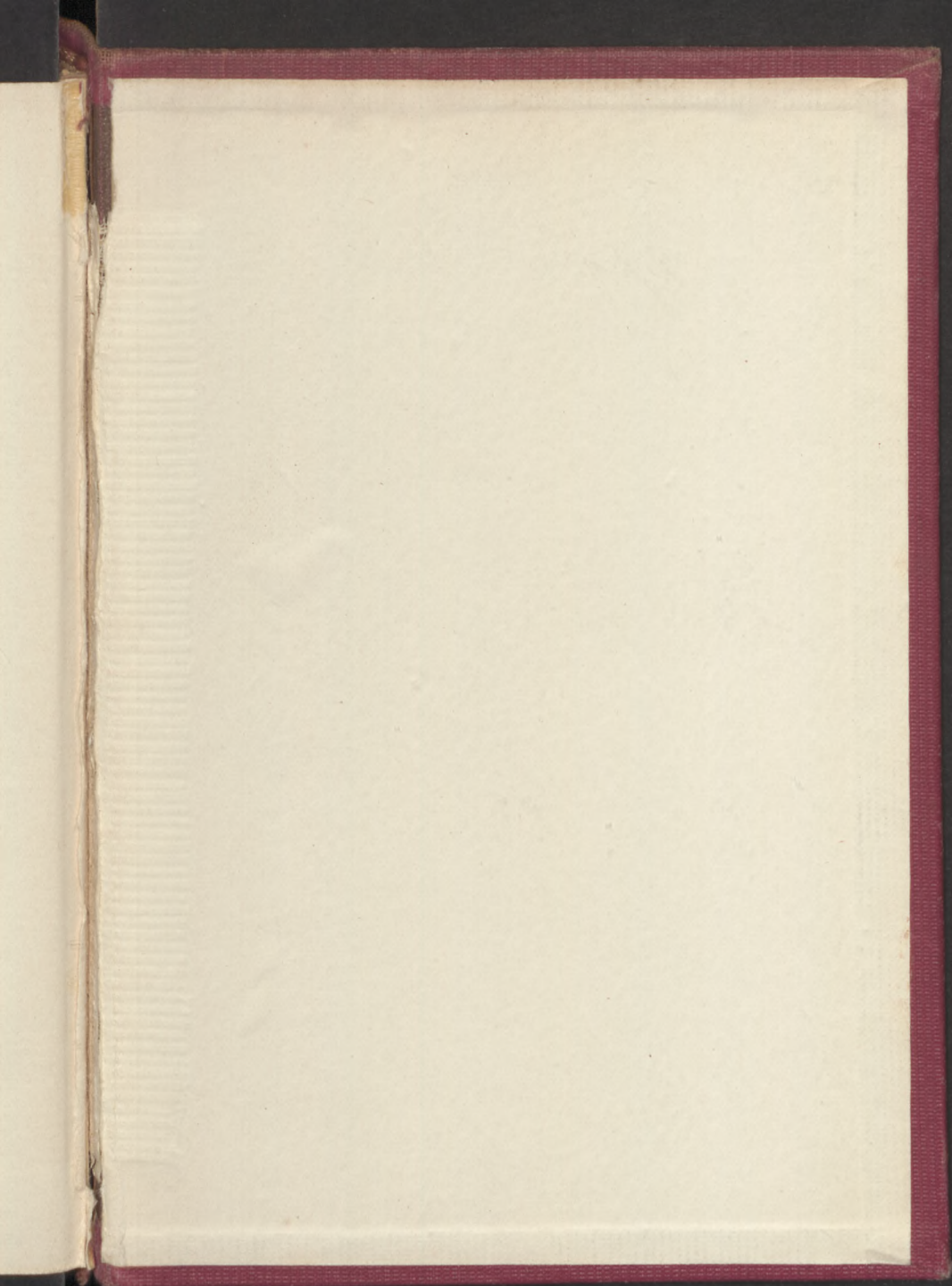
(Vége az első kötetnek.)

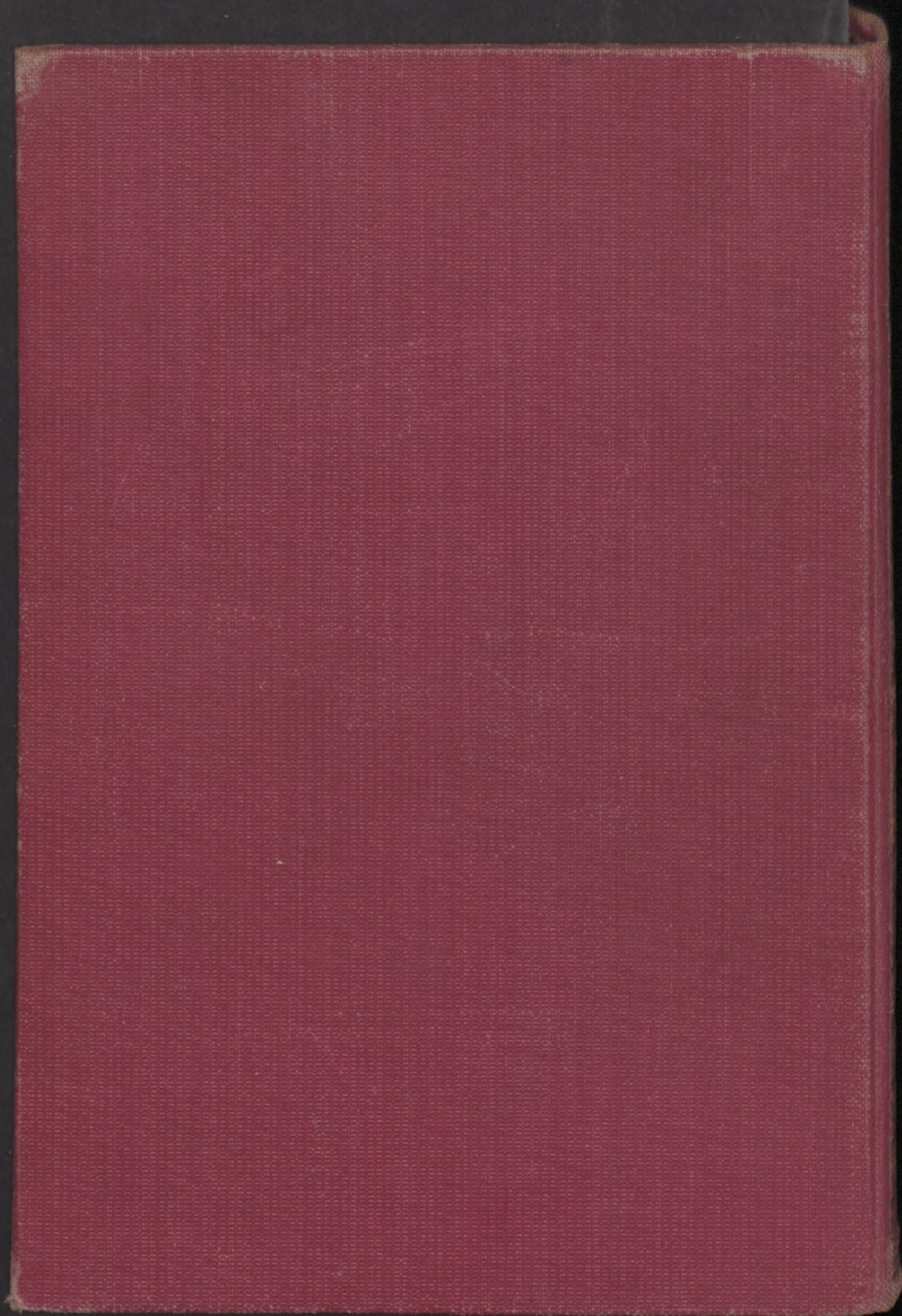

Lu / 50 *errr*

39+52 / *1/2*

(160)

SOMOSYVARY
STOLA

VIRÁGZIK
A
MANDULA
I.

